

Kortlægning og analyse af bofællesskaber i Danmark

Jensen, Jesper Ole; Stender, Marie; Andersen, Hans Skifter; Beck, Anna Falkenstjerne; Madsen, Rudy; Nielsen-Englyst, Camilla

Creative Commons License
Ikke-specificeret

Publication date:
2022

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Jensen, J. O., Stender, M., Andersen, H. S., Beck, A. F., Madsen, R., & Nielsen-Englyst, C. (2022). *Kortlægning og analyse af bofællesskaber i Danmark*. Institut for Byggeri, By og Miljø (BUILD), Aalborg Universitet. BUILD Rapport Bind 2022 Nr. 25

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

BUILD RAPPORT

2022:25

Kortlægning og analyse af bofællesskaber i Danmark

Jesper Ole Jensen, Marie Stender, Hans Skifter Andersen, Anna Falkenstjerne Beck, Rudy Madsen, Camilla Nielsen-Englyst

Kortlægning og analyse af bofællesskaber i Danmark

TITEL	Kortlægning og analyse af bofællesskaber i Danmark
SERIETITEL	BUILD Rapport 2022:25
FORMAT	PDF
UDGAVE	1.
UDGIVELSEÅR	2022
UDGIVET DIGITALT	September 2022
FORFATTER	Jesper Ole Jensen, Marie Stender, Hans Skifter Andersen, Anna Falkenstjerne Beck, Rudy Madsen, Camilla Nielsen-Englyst
FAGFÆLLEBEDØMMER	Henrik Gutzon Larsen
SPROG	Dansk
SIDEANTAL	112
LITTERATURHENVISNINGER	Side 52
EMNEORD	Bofællesskaber, boliger, boligområder, byudvikling, dokumentation
ISBN	978-87-563-2050-4
ISSN	2597-3118
FORSIDE FOTO	Anna Falkenstjerne Beck
FOTO	Anna Falkenstjerne Beck
ILLUSTRATIONER	Department of the Built Environment, Aalborg University
TRYK	A.C. Meyers Vænge 15, 2450 Copenhagen SV E-mail build@build.aau.dk www.build.aau.dk
UDGIVER	This publication is covered by the Danish Copyright Act.

FAGFÆLLE-
BEDØMT

Indhold

Kortlægning og analyse af bofællesskaber i Danmark	2
Sammenfatning af formål og resultater	4
Forord	6
Introduktion	8
Forskningsoversigt og -diskussion	10
Eksempler på forskellige bofællesskaber	20
Analyser af bofællesskaber	35
Udvikling i type og antal af bofællesskaber	35
Bosætning og boliger i bofællesskaber	37
Beboernes sociodemografi	40
Diskussion i relation til centrale samfundsudfordringer	44
Bæredygtighed og grøn omstilling?	44
Sundhed og bekæmpelse af ensomhed?	47
Løft af lokalområder?	49
Perspektiver	51
Referencer	52
Bilag 1. Registerbaserede analyser af bofællesskaber	59
Bilag 2. Kommunetyper	100
Bilag 3. Statistisk analyse af hvordan beboere i bofællesskaberne afviger fra beboere i lignende boliger og beliggenhed	101
Bilag 4. Flergenerations-familier og familie-kollektiver	106

Sammenfatning af formål og resultater

Undersøgelsens resultater og konklusioner

Projektets formål har været at kortlægge omfang og type af bofællesskaber i Danmark, og tilvejebringe mere viden om både boliger og beboere i bofællesskaberne. Bofællesskaberne er opdelt i hhv. aldersblandede bofællesskaber, seniorbofællesskaber, økosamfund og udvalgte kollektiver. Undersøgelse har identificeret lidt over 400 bofællesskaber og omkring 10.000 boliger i de eksisterende bofællesskaber (etableret til og med 2021). Heraf er der 152 aldersblandede bofællesskaber med 3.400 boliger og 235 seniorbofællesskaber med 5.500 boliger. Endelig er der knap 30 kollektiver og økosamfund, med omkring 600 boliger. Der har særligt de senere år været en stor vækst af bofællesskaber i Danmark. I perioden 2015 til 2021 er der således etableret 15-20 bofællesskaber årligt, mens det i tidligere perioder typisk har ligget på 5-10 bofællesskaber om året. Den nuværende vækst omfatter både aldersblandede bofællesskaber og seniorbofællesskaber. Den registerbaserede analyse om bofællesskabernes bygninger og beboere viser, at bofællesskaberne er præget af:

- Mange børnefamilier: Par med børn udgør 46 % af husstandene i aldersblandede bofællesskaber, hvilket er en overrepræsentation på 29 % i forhold til landsplan. Der er også en overrepræsentation af enlige med børn og par med børn i de aldersblandede bofællesskaber og økosamfundene. Andelen af børn (0-6 år) og unge (7-17 år) er således også større end på landsplan (dog ikke i seniorbofællesskaber).
- Mange beboere med lange videregående uddannelser og professionsuddannelser i aldersblandede bofællesskaber, økosamfund og kollektiver. I seniorbofællesskaberne er der dog færre beboere med længere videregående uddannelser.
- Flere beboere med lederstillinger i de aldersblandede bofællesskaber end i befolkningen som helhed, og flere

studerende, men færre beboere med andre former for arbejdsmarkedstilknytning.

- Mange beboere med høje lønninger: I de aldersblandede bofællesskaber er andelen af beboere i 4. og højeste indkomstkvartil overrepræsenteret med 52 % i forhold til befolkningen som helhed. I andre typer bofællesskaber er forskellen mindre udtalt.
- En overrepræsentation af kvinder (16 %) i bofællesskaber som helhed, og størst i seniorbofællesskaber. I de aldersblandede bofællesskaber skyldes den ulige kønsfordeling dog ikke bofællesskaberne i sig selv, men en kombination af boligtyperne i bofællesskaberne, og deres beliggenhed.
- Mange etnisk danske beboere og få beboere fra ikke-vestlige lande (1 % i bofællesskaberne mod 9 % på landsplan).

Med hensyn til boliger og beliggenhed er bofællesskaberne karakteriseret ved:

- Beliggenhed i mindre byer (mellem 2.000-10.000 indbyggere), men ellers jævn fordeling mellem forskellige bystørrelser. De fleste bofællesskaber (40 %) ligger i hovedstadsområdet pendlingszone (København og store dele af Sjælland), og 33 % i "mellemkommuner", mens kun 4 % af bofællesskaberne er beliggende i yderkommuner.
- Mange rækkehuse ('tæt-lav' bebyggelser): 69 % af beboerne i bofællesskaber bor i rækkehus, mens det på landsplan er 14 %. Enfamiliehuse og etageboliger er underrepræsenterede, da det kun er 11 % og 20 % af beboerne i bofællesskaber, der bor i disse boligtyper, hvilket er væsentligt mindre end befolkningen på landsplan.
- Mange almene boliger, særligt i seniorbofællesskaberne. I de aldersblandede bofællesskaber er andelsboliger dog den dominerende ejerform, mens ejerboliger og almene boliger er nogenlunde lige fordelt.
- Børnefamilierne bor på mindre plads end børnefamilier i andre typer boliger. En børnefamilie på fire personer bor i gennemsnit på 35 m² per person i alt (31 m² til bolig og 4 m² til fællesarealer), mens børnefamilier i andre typer boliger bor på 40 m² per person i gennemsnit. I mindre husstande, fx i seniorbofællesskaberne, er boligforbruget derimod ikke væsentligt forskelligt for landsgennemsnittet for mindre husstande. I disse tal er der dog ikke medregnet arealforbrug til fælleshus og fællesfaciliteter i bofællesskaber.
- Bofællesskaberne rekrutterer i høj grad beboere fra den samme kommune som bofællesskabet ligger i (61 %), eller fra tilsvarende kommunetyper (30 %) – der forekommer kun få flytninger (9 %) til bofællesskaberne fra andre kommunetyper. Dog betragtes København fx som samme kommunetype som kommuner rundt om hovedstaden og

store dele af Sjælland. En del beboere flytter desuden til lokalområdet inden de flytter ind i bofællesskabet, fordi de venter på at bofællesskabet færdigbygges. Derfor er der en vis usikkerhed i ovenstående tal.

Diskussioner og perspektiver

Som en sidste del af analysen diskuteres tre temaer, der anses som væsentlige for bofællesskaber, men som den hidtidige forskning og de nuværende data ikke fuldt ud giver svar på:

- **Bæredygtighed:** forventningen om, at bofællesskaber udgør en bæredygtig boform underbygges delvist af, at den er forbundet med et mindre boligforbrug pr. person, men der mangler kvantitative analyser (både danske og internationale), der kan underbygge, hvorvidt det også gælder med hensyn til forbrug i øvrigt, miljørigtig adfærd, transport m.m.
- **Sundhed:** Bofællesskaber synes at kunne bidrage til at bekæmpe ensomhed og derigennem fremme folkesundheden. Der er behov for at belyse dette yderligere, og for at udvikle bofællesskaber der er målrettet til særlige grupper, fx enlige voksne med børn.
- **Løft af lokalområder:** Både litteraturen og de beskrevne eksempler viser, at bofællesskaber på den ene side har en risiko for at blive opfattet som enklaver af det omkringliggende samfund – men at de omvendt også har potentiale for at kunne bidrage med ressourcer til lokalområdet. Der mangler dog viden om, hvordan man bedst fremmer relationen mellem bofællesskaber, og det lokalsamfund de er en del af.

Forord og læsevejledning

Forord

Interessen for bofællesskaber er stigende i disse år. Dette projekt imødekommer et behov for en opdateret og udbygget oversigt og viden om, hvor mange bofællesskaber der er i Danmark, hvilke typer, beliggenhed, boligsammensætning, og ikke mindst hvem der bor i bofællesskaberne. Projektet er gennemført i samarbejde mellem BUILD Aalborg Universitet, Bofællesskab.dk og Falkenstjerne Fælles, og er støttet af Realdania. Projektet er blevet ledet af Jesper Ole Jensen og Marie Stender, seniorforskere på BUILD, Aalborg Universitet København. Adjungeret professor Hans Skifter Andersen, BUILD, har stået for de registerbaserede analyser. Bofællesskab.dk, repræsenteret ved Rudy Madsen og Camilla Nielsen-Englyst samt en række øvrige medarbejdere, har gennemført opdateringen af databasen over danske bofællesskaber, og været aktiv sparringspartner i de registerbaserede analyser. Rådgiver- og fællesskabsfacilitator Falkenstjerne Fælles ved Anna Falkenstjerne Beck (også ErhvervsPhD studerende på BUILD) har skrevet forskningsoversigt- og diskussion, gennemført feltstudier i udvalgte bofællesskaber, beskrevet og diskuteret disse, samt medvirket til kvalificering af de øvrige faser i projektet. Lektor Henrik Gutzon Larsen ved Lunds Universitet har stået for fagligt review af rapporten, og for mange konstruktive input til den.

BUILD vil gerne takke alle parter, der har bidraget til projektet, herunder også de bofællesskaber, kommuner, boligselskaber, rådgivere m.m., der har stillet deres tid, viden og erfaringer til rådighed.

Læsevejledning

Rapporten indledes med projektets formål, metode og afgrænsning. Så følger et overblik over dansk og international litteratur om bofællesskaber og tilgrænsende boformer, som uddybes med diskussioner af temaer, der præger forskningen i bofællesskaber. Herefter vises otte eksempler på danske bofællesskaber, der repræsenterer den forskellighed, der er indenfor bofællesskaberne samt en diskussion af forskellen i beboersammensætning og fællesskab i aldersblandede bofællesskaber, seniorbofællesskaber og økosamfund. Dernæst præsenteres de registerbaserede analyser, med fokus på omfang af bofællesskaber, på bygningerne og beboerne i bofællesskaberne. Der rundes af med en diskussion og perspektivering i forhold til de udfordringer, som bofællesskaber kan være med til at løse.

De fire bilag rummer de registerbaserede data, der ligger til grund for analysen, en præsentation af de anvendte kommunetyper, en tværgående statistisk analyse, og en analyse af omfanget af flergenerationsfamilier.

Introduktion

Formål og afgrænsning

Projektets formål har været at kortlægge omfang og type af bofællesskaber i Danmark og tilvejebringe mere viden om både boliger og beboere i bofællesskaberne. Det skal ses på baggrund af, at der aktuelt er en stor opmærksomhed på bofællesskaber, men har manglet en opdateret systematiseret viden om deres omfang, former, typer, lokalisering, udvikling over tid, beboersammensætning m.m. Der er lavet andre systematiske oversigter over danske bofællesskaber, herunder af Methods (seniorbofællesskaber) og af Jakobsen og Larsen (2019) (om aldersblandede bofællesskaber). Hensigten har været at udarbejde en samlet og opdateret oversigt over eksisterende danske bofællesskaber, og samtidig indhente registerdata over bofællesskabernes boliger og beboere, hvilket kræver indhentning af adresser på de enkelte boliger i bofællesskaberne. Dette vil samtidig muliggøre flere registerbaserede analyser fremadrettet, med nye tematikker der ønskes belyst. Når det er nødvendigt med en kortlægning for at identificere alle bofællesskaber, skyldes det, at bofællesskaber ikke lader sig entydigt definere i statistikker over boligformer, bl.a. fra Danmarks Statistik.

“Bofællesskaber” forstås i projektet som bebyggelser, der rummer både en fysisk og en social dimension, herunder fælles fysiske faciliteter og fælles sociale aktiviteter. Der skelnes i rapporten mellem følgende typer af bofællesskaber:

- a) Aldersblandede bofællesskaber (individuelle boliger, som rummer fælles faciliteter, fx et fælleshus med storkøkken, hvor der jævnligt afholdes fælles middage eller andre sociale arrangementer)
- b) Seniorbofællesskaber (som ovenfor, men typisk kun for beboere over 55 år, uden hjemmeboende børn)
- c) Kollektiver (boliger uden eget køkken, der i juridisk forstand ikke udgør selvstændige boliger, men deler en række fællesfaciliteter, herunder køkken)
- d) Økosamfund (individuelle boliger, kombineret med fælles faciliteter og fællesskab på tværs af boligerne, med ambition om at integrere bosætning, arbejdspladser, fritids- og kulturliv, og med stor fokus på bæredygtighed og kredsløb).

Der er dog primært fokus på aldersblandede bofællesskaber og seniorbofællesskaber, der udgør størsteparten af alle bofællesskaber. De kollektiver og økosamfund, der er medtaget i analysen er kun dem, der opfatter sig som bofællesskaber (og er medlem af Bofællesskab.dk).

Metode

Projektet består af følgende delundersøgelser, hvor der er benyttet forskellige metoder:

Opdateret kortlægning af bofællesskaber: Kortlægningen tager udgangspunkt i den database som Foreningen Bofællesskab.dk har etableret, der forud for kortlægningen rummede ca. 300 bofællesskaber. Opdateringen af databasen er foregået gennem bl.a. web-søgninger, sociale medier, søgning i lokalaviser, telefoninterview med kommuner, boligselskaber mm. Samtidig er der tilknyttet en oversigt over seniorbofællesskaber, som firmaet Methods har etableret. Kortlægningen inkluderer aldersblandede bofællesskaber, seniorbofællesskaber, generationsbofællesskaber, kollektiver, øklandsbyer og andre tilgrænsende boformer (dog undtaget kommunalt oprettede bofællesskaber for borgere med funktionsnedsættelse eller andre udsatte borgere). Udfordringen er, at der er mange boligtyper i 'grænselandet', og at der i den hidtidige medlemsdatabase ikke er anvendt en fælles definition på et bofællesskab. Der har derfor foregået en egentlig kvalitetssikring af databasen, der bl.a. har medført rundringning til bofællesskaber for at kunne tilvejebringe opdaterede informationer. Den opdaterede database vil blive tilgængelig på Bofællesskab.dk, og forventes løbende vedligeholdt fremover.

Registerbaserede analyser: Ud fra den opdaterede liste er der identificeret alle adresser i størstedelen af de kortlagte bofællesskaber. Det har ikke været muligt at identificere alle adresser, da disse nogle steder har været ufuldstændige eller ikke har kunnet genfindes i Danmarks statistiks adresseregister. De adresser, der har kunnet genfindes, er benyttet til at identificere boliger og beboere i bofællesskaberne. Der er koblet data fra Danmarks Statistik på de identificerede adresser, herunder socio-økonomiske data om beboerne, deres alder, tidligere bopæl, uddannelse m.m., boligernes type, opførelsesår, størrelse, beliggenhed mm. Herudfra er der gennemført anonymiserede tematiske analyser i Danmarks Statistik, som efterfølgende er aggregeret i diverse tabeller, der indgår i rapporten. Der er således ikke gennemført analyser af enkelte bofællesskaber.

Forskningsoversigt: Der er indsamlet nyere viden og forskning om bofællesskaber, såvel dansk som international forskning, for at kvalificere hvilken viden der allerede foreligger, hvilke temaer der er underbelyst og hvilken viden der efterspørges. Dette er gennemført som et desk-top study, med søgning i forskningsdatabaser, bl.a. SCOPUS og Web of Science samt på baggrund af viden fra et igangværende PhD projekt.

Studier af udvalgte bofællesskaber: For at supplere de kvantitative analyser er der gennemført kvalitative studier i otte udvalgte bofællesskaber. De udvalgte bofællesskaber er valgt så de repræsenterer en bred vifte af eksisterende bofællesskaber, både hvad angår type (aldersblandede bofællesskaber, seniorbofællesskaber og økosamfund), beliggenhed, alder og opstart (dvs. selvgroede bofællesskaber eller fremdrevne af developere). Alle navne i de beskrevne eksempler er anonymiseret. Der er valgt ikke at medtage eksempler på kollektiver, da undersøgelsen som tidligere nævnt kun omfatter kollektiver, der opfatter sig selv som bofællesskaber, hvilket er et begrænset antal.

Forskningsoversigt og - diskussion

Formålet med dette kapitel er at give et overblik over forskningslitteraturen om bofællesskaber, særligt danske bofællesskaber, men også nyere international litteratur om bofællesskaber. For at skabe dette overblik inkluderes nøgletekster, som har sat sit præg på udviklingen, fra slut 1960'erne og frem til i dag (inkluderet i referencelisten). I den gennemgåede litteratur er der fundet 7 temaer, der kredser om nogle af de samme emner og underemner. Disse temaer tages op et ad gangen og gennemgås i relation til de relevante emner i litteraturen. De 7 fundne temaer er:

1. Arkitektur, design-typologier, socio-spatiale forhold og planlægning af bofællesskaber.
2. Beboersammensætning: hvem bor i bofællesskaberne, indbyrdes relationer og socio-økonomi.
3. Visioner, værdier, motivationer for at flytte i bofællesskab og bæredygtig livsstil.
4. Ejerformer, herunder billiggørelse og samarbejde eksternt.
5. Samarbejde, struktur og organisering internt, herunder konflikter og løsning af konflikter.
6. Relationer til lokalsamfund og syn på bofællesskaber som enklaver eller minisamfund.
7. Helbred, relationer og socialt velbefindende hos beboere i bofællesskaber.

Men først gives en forskningsoversigt og begrebsafklaring i relation til den historiske dimension og de overordnede tendenser i litteraturen. Her gennemgås bofællesskabets udvikling i dansk kontekst samt udbredelsen af bofællesskaber til andre lande, forskellige typer bofællesskaber og forskningsfelter. Hertil behandles begrebet bofællesskab som det diskuteres i litteraturen: hvad er det, beslægtede former og paraplybegrebet 'Collaborative Housing'.

Forskningsoversigt og begrebsafklaring

Historisk dimension: udvikling af bofællesskaber i Danmark

Bofællesskabet som ide og form opstod i Danmark i løbet af 1960-1970'erne, som tætte lave byggerier, hvor alle har hver deres boligenhed samtidig med at man deler et centralt placeret fælleshus med aktiviteter såsom fællesspisning, fællesmøder og fester (Beck, 2020; Gudmand-Høyer, 1968; Larsen, 2019; Vedel-Petersen et al., 1988). Der kan også være andre fælles faciliteter, herunder fælles værksteder og gæsteværelser samt en fælles parkeringsplads, således at bofællesskabet fungerer som bilfri zone, hvor børn frit kan løbe og lege. I nogle af de tidlige bofællesskaber var der tillige børnepasning (Illeris et al., 1997 s. 41; Vedel-Petersen et al., 1988, s. 13), bl.a. inspireret af Bodil Graaes tanker om børn og bofællesskaber (Graae, 1967; 1969). De blev udviklet på baggrund af andelsbevægelsen og de kollektivtanker, der fulgte med ungdomsoprøret samt den forudgående udvikling af

kollektivhuse (A-70, 1971; Andersen, 2021; Larsen, 2019; Prins & Reich, 1972). Bofællesskaber er således en social boform, hvor man deler og hjælper hinanden i hverdagen. De første bofællesskaber blev etableret af familier og var således naturligt aldersblandede, dog var der ikke ret mange seniorer blandt beboerne (Illeris et al., 1997; Jensen, 1985; Vedel-Petersen et al., 1988). Ideerne blev udviklet i løbet af 1960'erne (A-70, 1971; Graae, 1967; 1969; Gudmand-Høyer, 1968) og i starten af 1970'erne stod de første bofællesskaber og kollektivlandsbyer færdige. Derfor findes der tekster, der går helt tilbage til 1960- og 1970'erne, særligt tekster der er produceret af bofællesskaberne selv eller (fag)personer i miljøet som giver deres oplevelse, mening og tilgang til feltet tilkende i fx avisartikler, kronikker, foreningsblade, hæfter, jubilæumsskrifter, bøger, manifeste mv. Dertil udgav Statens Byggeforskningsinstitut i 1971 en debatbog (SBI, 1971 c) og afholdt en idekonkurrence om udvikling af fællesskabsorienterede boligsystemer (SBI, 1971 a), hvor 'tæt-lav' modellen (rækkehuse, klyngehuse, terrassehuse med fælleshuse) blev lanceret. Vinderne af konkurrencen blev bofællesskabet Tinggården I, der stod færdigbygget i 1979. Forskningen var således ret hurtigt på banen i udviklingen af bofællesskaber og hjalp via konkurrencen og forskningsrapporter med at pege på og udbrede boligformen (SBI, 1971 a + b; SBI, 1976). Dermed fik bofællesskabet som en selvorganiseret 'tæt-lav' boligform i løbet af 1970'erne en vis udbredelse, hvorimod andre typer fælles boformer som for eksempel kollektivhusene havde eksisteret i mange årtier forinden, typisk udviklet som servicerede etagebyggerier med lejligheder og fælles restaurant i grundplan samt ansat personale i et centralkøkken (Andersen, 2021, s. 11; Nord et al., 2010, s. 6; Nygaard, 1983, s. 60).

Sideløbende med udviklingen af bofællesskaber vandt kollektiver en markant udbredelse. Det blev anslået, at der i 1971 var mere end 700 kollektiver (Christensen og Kristensen, 1972), og i 1979 pegede andre kilder på, at der var omkring 10.000 kollektiver i Danmark (Navne, 1987, s. 5; Nygaard, 1983, s. 248). I kollektivet deler alle beboere typisk både køkken og bad og i en del tilfælde har man tillige fælles økonomi (Degnbol, 2018, s. 23). Den kollektive boform er beslægtet med bofællesskabet og der ses derfor også overlap, flydende overgange og varianter imellem disse boformer, fx har nogle bofællesskaber haft mindre kollektiver på leje- og andelsbasis i nogle af de udvidede boliger i bofællesskabet Sættedammen (Illeris et al., 1997, s. 55; Vedel-Petersen et al., 1988, s. 24), mens et storkollektiv som Svanholm efterhånden har udviklet sig til at ligne et bofællesskab mere og mere, idet man har oprettet hver sine boligheder med eget køkken og bad. Samtidig er der på Svanholm ansat personale til at lave mad i køkkenet i hverdagene, hvilket minder om serviceringen i kollektivhusene (Beck, under udgivelse).

De danske bofællesskaber som tæt-lav model blev hurtigt spredt til andre dele af verden. I midten af 1980'erne kom et par amerikanske arkitektstuderende til Danmark, som begyndte at undersøge bofællesskaber. De boede i et år i forskellige bofællesskaber i Danmark, Sverige og Holland (McCamant & Durrett, 1988 1.edt.) og samarbejdede både med arkitektskolen og forskere på SBI, hvor man var i gang med en undersøgelse af en række etablerede bofællesskaber (Vedel-Petersen et al., 1988). McCamant og Durrett tog ideen om danske bofællesskaber med sig hjem til USA, hvor de begyndte at udvikle, tegne og bygge bofællesskaber. Herefter skrev de en bog om fænomenet udelukkende med fokus på danske bofællesskaber (1988, 1.edt; 1994, 2.edt), som fik stor indflydelse internationalt – både i praksis- og i forskningsmiljøer og de udkom med en viderebearbejdede af bogen i 2011, der inkluderer en række amerikanske bofællesskaber (McCamant & Durrett, 2011) samt en bog om seniorbofællesskaber (Durrett, 2005). Det betød bl.a. at danske bofællesskaber fik international bevågenhed, herunder fra forskere verden rundt (fx Bamford, 2005; Choi, 2004; Fromm, 1991; 2000; Jarvis, 2011; Liertart, 2010; Marcus, 2000; Meltzer, 2005; Sargisson, 2012; Vestbro, 2000).

Samtidig blev der skabt flere og flere økosamfund i Danmark. De havde en anderledes etableringsproces idet hver enkelt husstand fik hver sin lod samt et fælles jordområde (Beck,

2020, s. 55; Pedersen, 1998, s.134). Her kunne man hver især bygge egen bolig, hvilket mange kastede sig i gang med selv at gøre ud fra økologiske principper med brug af lokale naturmaterialer og etablering af fælles spilderensningsanlæg (fx pilerensning) og energiforsyning (fx vindmøller). De havde interesse i genoprettelse af naturen og et holistisk synspunkt med mål om at opnå en mere økologisk og balanceret levevis i forhold til både naturressourcer, kultur- og lokale aktiviteter (Marckmann, 2009; 2014; Marckmann et al, 2012; Maxen, 2003, s. 10). Ligeledes vandt seniorbofællesskaberne i slutningen af 1980'erne frem. Det første seniorbofællesskab, Midgård, blev etableret i 1987 i en almen bebyggelse (Mjølnerparken) som to opgangsfællesskaber, hvor den ene lejlighed i stueetagen blev omdannet til fælleslokaler (Pedersen, 2013, s. 22 og 53). Siden hen er der skabt flere seniorbofællesskaber. Pedersen angiver antallet af seniorbofællesskaber til omkring 200 (Pedersen, 2013, s. 12). Bofællesskaber kan således opdeles i en række undertyper: aldersblandede bofællesskaber, seniorbofællesskaber, økosamfund og til dels kollektiver, hvor man er gået mod en mere klar opdeling af private boligheder og fællesområder.

Overordnede tendenser i litteraturen

Forskningslitteraturen følger langt hen ad vejen en opdeling som nævnt ovenfor i enten aldersblandede bofællesskaber (fx Beck, 2020; Larsen, 2019; Manzanti, 2007; Skifter Andersen, 1985; Stender, 2014; Vestbro, 1997) eller økosamfund (fx Marckmann, 2009; Høite Hansen, 2019) eller seniorbofællesskaber (fx Ambrose, 1993; Bamford, 2005; Choi, 2004; Pedersen, 2015). Nogle undersøgelser er baseret på kvalitative casestudier eller antropologiske feltstudier af et enkelt bofællesskab (Manzanti, 2007; Stender, 2014), mens andre sammenligner cases og koncepter på tværs af lande (Jarvis, 2015; Marcus, 2000; De Jorge-Huertas, 2020; Horelli og Vestbro, 2012; Tummers, 2017; Vestbro, 2000; 2010) eller har fokus på den historiske udvikling i fx ejerformer og på beboernes socioøkonomiske profil (Jakobsen & Larsen, 2019; Larsen, 2019). Generelt har der manglet forskning om bofællesskaber, der rammesætter bofællesskaber på et teoretisk plan, men i de senere år er der skrevet mere konceptuelt, teoretisk og sammenlignende om bofællesskaber (Beck, 2020, Hagbert et. al, 2020; Sandsted & Westin, 2015, Tummers, 2016). I litteraturen sættes der fokus på bofællesskabernes etablering og design (arkitektonisk og fysisk planlægningsperspektiv) og det levede liv i bofællesskaberne (socialt, antropologisk og psykologisk perspektiv). Nogle studier fokuserer tillige på bæredygtig levevis og -byggeri i bofællesskaber og økosamfund (Daly, 2017; Meltzer, 2000; Gram-Hanssen & Jensen, 2005; Høite Hansen, 2019; Lietart, 2010; Pickerill 2016), mens andre er deciderede gennemgange af litteratur (fx Daly, 2017, Lang et al., 2020). Der er efterhånden produceret en hel del international forskningslitteratur, herunder en række temanumre i tidsskrifter, som rummer samlinger af artikler udelukkende med fokus på bofællesskaber og fællesskabsorienterede boformer (Czischke et al. (eds.), 2020; Fromm (edt.), 2000, Krokfors (edt.), 2012, Palmer & Tummers (eds.), 2019; Tummers (edt.), 2015).

Begrebet bofællesskab: Hvad er det og hvad er 'collaborative housing'?

Selvom bofællesskaber (co-housing på engelsk) har eksisteret i Danmark siden 1970'erne, er der ingen entydig definition på dem. Der findes lidt forskellige definitioner i litteraturen, hvor nogle inkluderer beboernes indflydelse på beslutningerne, at beboerne selv har medvirket til etableringen, at der er en fælles vision for bofællesskabet, at der er en fælles organisering mm. (fx Beck, 2020; Jarvis, 2015). Samtidig findes der en række tilgrænsende koncepter, der minder om bofællesskaber og omfatter forskellige samskabende boligformer, eksempelvis baugruppen (baugemeinschaften, byggefællesskaber), økosamfund (eco-village), kollektivhuse, kollektiver (communes), communal living, wohngemeinschaften, mehrgenerationswohnen, co-habitat participatif, centraal wonen, samenhuizen, Community Land Trusts (CLTs), collective private commissioning, collective living, co-living, community-led housing, intentional communities, andelsboligforeninger (coops) etc., der er udviklet i

Europa, USA og andre dele af verden. Disse fællesskabsorienterede boligkoncepter hører alle under paraplybetegnelsen 'collaborative housing' (samskabende eller fællesskabsorienterede boligformer), hvor bofællesskaber naturligt også hører til (Fromm, 1991; Czischke et al., 2020, Lang et al., 2020). I den engelsksprogede litteratur glider bofællesskaber og økosamfund ofte ind under samme hat (Daly, 2017; Meltzer, 2000; 2005; Sanguinetti, 2014), hvorimod der har været tendens til at adskille bofællesskaber og økosamfund i den danske litteratur. I realiteten er der glidende overgange imellem dem. Elm & Dilling-Hansen (2003) understreger eksempelvis, at økosamfund bygger videre på og kombinerer bofællesskabsmodellen med den traditionelle danske landsby, mens Marckmann et al. (2012, s. 417) definerer økosamfund som del af eller undergruppe til bofællesskaber. Organisatorisk er der også et overlap, idet foreningen for bofællesskaber i 1990'erne blev overtaget af Landsforeningen for økosamfund. I 2018 kom Foreningen Bofællesskab.dk til. Flere økosamfund ser sig selv som værende bofællesskaber, mens færre bofællesskaber identificerer sig som økosamfund.

I Danmark blev bofællesskaber ofte designet som en 'tæt-lav' boligform (Jantzen & Kaaris, 1984; Andersen (edt.), 2021; SBI, 1971, a + b). Grundforståelse af et bofællesskab i Danmark anses derfor som knyttet til udviklingen af tæt-lav-boligformen. Over tid er bofællesskaber dog også udviklet som andre bygningstyper, eksempelvis som fritliggende huse grupperet omkring et fælleshus, selvbyggede økosamfund, etagebygninger eller omdannelse af eksisterende bygninger. Herimod udvikledes bofællesskaber på andre måder i andre lande, fx i Sverige hvor designet af selvorganiserede (og derfor ikke-servicerede) kollektivhuse typisk blev udviklet som en 'tæt-høj' boligform (Caldenby, 2020; Vestbro, 1997; 2000; Vestbro & Horelli, 2012). I litteraturen er den mest gængse opfattelse af et bofællesskab, at alle husstande har hver deres private boligenhed, som er knyttet sammen i et fællesskab, hvor man deler fællesfaciliteter såsom fælleshus, grønne arealer, gæsteværelser, værksteder, parkeringspladser, mv (Lietaert, 2010; Jakobsen & Larsen, 2019; Manzanti, 2007; Marckmann et al., 2012; McCamant & Durrett, 2011; Pedersen, 2015; Vedel-Petersen et al., 1988; Vestbro, 2000). Dertil deler man sociale og praktiske aktiviteter med hinanden såsom fællesspisning, madlavning, fællesmøder, interessegrupper og i mindre arbejdsgrupper varetages bofællesskabets funktioner (Beck, 2020; Skifter Andersen, 1985; Williams, 2005). Der opnås i hvert bofællesskab en balance imellem privatliv og fællesskab, individuelt og socialt liv (Beck, 2020; Lietaert, 2010; Mellner et al., 2021). Begrebet bofællesskab dækker både aldersblandet bofællesskab, seniorbofællesskab, generationsbofællesskab, mini-bofællesskab, økosamfund og til dels kollektiv. McCamant & Durrett (2011, s. 25) opstiller seks definerende kriterier for bofællesskaber: 1) Involverende beboerproces, 2) Design som understøtter fællesskab, 3) Udvidede fællesfaciliteter, 4) Fuldstændig beboerstyring, 5) Flad eller ikke-hierarkisk organisationsstruktur 6) Beboere har hver deres indkomst. Det sidste punkt anses som væsentligt i forhold til at adskille sig fra kollektiver med fælles økonomi og 'intentional communities', der i nogle tilfælde er religiøse communities, særligt i en amerikansk kontekst. De forfattere der går lidt mere i dybden med begrebet bofællesskab er bl.a. Jarvis (2015, s. 94) som operer med både en fysisk og social arkitektur eller hård og blød infrastruktur, mens Beck (2020, s. 44) sætter fokus på fire rumlige dimensioner, som spiller sammen i forståelsen af hvad et bofællesskab er, nemlig: 1) Visioner og værdier, som omhandler holdninger til fælles værdisæt og målsætninger med at bo sammen 2) Organisation og ejerformer, såvel som beboerindflydelse og organisering af fællesskabet 3) Socialt liv, interaktion og relationer, der opbygges over tid i et fællesskab og 4) Fysisk design, der understøtter social interaktivitet i form af overgange imellem private, semi-private og fælles arealer samt offentlige rum.

Tematiske forskningsdiskussioner

Arkitektur, design-typologier, socio-spatiale forhold og planlægning

Som nævnt ovenfor er bofællesskaber typisk designet som arkitekttegnede bebyggelser. Tæt-lav-boligformen er ideen om boliger, der ligger tæt ved siden af hinanden på række, i klynger, som terrassehuse eller som sammenbyggede med glasoverdækkede gader, men altid med et centralt beliggende fælleshus, med det formål at opnå større social interaktion imellem beboerne samt at opnå fri adgang til grønne rekreative områder og legepladser mv. De er indrettet som lave horisontale bebyggelser, så man er i niveau med natur og omgivelser – man kan med andre ord bevæge sig direkte ud fællesarealer og grønne områder (Blød By nr. 13, 1981; Marcus, 2000; McCamant & Durrett; 1988; Nygaard, 1983). I løbet af 1970- og 1980erne blev der bygget en del bofællesskaber som tæt-lav. Tæt-lav-boligområder er siden blevet en vigtig bygningstypologi i Danmark, idet tæt-lav boligområder er bygget i både forstæder, og i små og større byer, dog ikke nødvendigvis med den samme tætte sociale interaktion som i bofællesskaber. Som noget forholdsvis nyt bygges bofællesskaber i dag også i højden og i urbane miljøer (Beck, 2020). Andre bofællesskaber er udviklet i eksisterende bygninger, f.eks. gamle fabriksbygninger, nedlagte skoler og landbrugsejendomme, eller herregårde, som er delvist ombygget til fællesskabets formål, hvilket derfor er en anden designtypologi (Beck, 2020; Sanguinetti, 2015). I slutningen af 1980erne kom en videreudvikling af bofællesskabet til verden i form af økosamfund, som var en kombination af traditionelle danske landsbyer og bofællesskaber. Fordi man i de fleste økosamfund har egen jordlod, som beboerne selv bygger et hus på, er økosamfund en tredje designtypologi, hvor nogle beboere er selvbyggere, mens andre køber et tilpasset typehus – oftest i bæredygtige materialer, eller får tegnet deres hus af en arkitekt (Beck, 2020; Fromm 2000; Gram-Hanssen og Jensen, 2005; Marckmann, 2009).

I skabelsen af et bofællesskab såvel som af et økosamfund, er beboergruppen enten selv bygherre eller man får en entreprenør eller almen boligorganisation til at tage ansvaret, mens de developere, der for nylig har kastet sig ind på bofællesskabsmarkedet, har det fulde bygherreansvar, dog ofte med en vis grad af beboerinvolvering (Jensen et al, 2022; Beck, 2020; Fromm, 2000 a; Marcus, 2000). Bofællesskaber kan have forskellige størrelser. Der er således ret forskellige måder at skabe bofællesskaber på og nogle gange mixes de forskellige design-typologier (Beck, 2020). I forskningen peges der på bofællesskabers potentiale som led i en strategisk udvikling af byområder og af rurale miljøer, fx i Berlin og i rurale områder af Østrig (Droste, 2015; Tummers, 2015; Wankiewicz, 2015). Disse forslag er ikke ulig de strategiske byudviklingsplaner som Trekrone-området i Roskilde med de mange bofællesskaber er udviklet på, men der mangler i dansk kontekst mere forskningsbaseret viden om bofællesskaber i et strategisk udviklingsperspektiv.

Torres-Antonini (2001) understreger betydningen af et samlende og centralt placeret fælleshus, som alle beboere har let adgang til samt et design, der understøtter uformelle møder imellem beboerne og mulighed for at cirkulere i bofællesskabet via stiforbindelser, åbne arealer og semiprivate overgangszoner. Hertil finder Williams (2005) i en undersøgelse af to amerikanske bofællesskaber, hvor hun sammenholder arkitekturens betydning for social interaktion med opbygning af fællesskab, hvor vigtigt det er, at der er gradvise overgange imellem private og fælles arealer i form af både udendørs og indendørs semiprivate rum. Hun kalder også de semiprivate rum for 'transitions - ' eller 'buffer zones', idet det private areal på en og samme tid både beskyttes og flyder sammen med det fælles. Den enkelte beboer kan selv præge semiprivate rum og kan samtidig holde udsyn med fællesarealer fra semiprivate sfærer: Altså er der mulighed for at følge med i fællesskabet, hvilket skaber tryghed i bofællesskaber (Williams, 2005, s. 222). Det gør sig særligt gældende i seniorbofællesskaber, hvor mange seniorer er hjemme i dagtimerne (Pedersen, 2015). Køkkener vendes således ofte ud imod ankomst og fælles arealer, så man kan stå i sit køkken og se hvem der kommer.

Samtidig er køkkenet et mere semiprivat rum end fx soveværelset. I litteraturen kaldes denne måde at designe på for 'Social contact design' (Williams, 2005), 'Design that facilitate community' (McCamant & Durrett, 2011) eller 'Intentional neighborhood design' (McCamant & Durrett, 1988). Dog pointerer Williams, at bofællesskabet også kan blive for tæt. Særligt hvis boligen er lille og den semiprivat zone ikke er tilstedeværende og der dermed ikke skabes overgange fra privat til fælles. I så fald kan det private rum føles for småt og klemt. Det kan få beboerne til at føle sig pressede i relation til fællesskabet og de kan ende med at trække sig fra eller lukke af for fællesskabet, hvis andre beboere hele tiden kommer for tæt på det private rum (2005, s. 213).

Beboersammensætning, socio-økonomi og indbyrdes relationer

Bofællesskaber er en social boform, som kræver at man samarbejder og indgår i fællesskabet på lige fod med hinanden (Gudmand-Høyer, 1984, s. 3; Williams, 2005, s. 212). Beboere i bofællesskaber er ofte prædisponeret i forhold til ønsket om social interaktion (Williams, 2005, s. 212) og har stærk 'intern social kapital' (Marckmann, 2009; Ruiiu, 2016). En forholdsvis homogen beboersammensætning er fordrende for opbygning af et fællesskab, dog understreger Williams at det helst skal være med en vis diversitet (2005, s. 212 og 224). Det er vigtigt at have nogenlunde fælles værdier og overensstemmelser i holdninger til fællesskabet men det er samtidig vigtigt at være forskellige, idet der opstår mere dynamik og aktiviteter i bofællesskabet, når beboerne er forskellige, har forskellig viden, evner og interesser, herunder også socioøkonomiske forskelle (ibid.). En internet-baseret survey, med besvarelser fra 77 bofællesskaber og 267 husstande viser, at den socio-økonomiske profil på beboere i danske aldersblandede bofællesskaber er uddannelsesmæssigt langt over landsgennemsnittet, hvilket følger indkomstgrundlag og jobs som også ligger over landsgennemsnittet (Jakobsen og Larsen, 2019). Surveyen viser en overvægt af beboere der er selvstændige, top-ledere, i høje og mellemhøje stillinger, og med lange uddannelser, eksempelvis 44% med en lang videregående uddannelse eller en PhD. Der er ligeledes en lille andel af beboere med ikke-vestlig baggrund. Hertil kommer, at der i ejer- og andelsboliger er flere med højere stillinger og længere uddannelser, samt færre med ikke-vestlig baggrund, end i private og almene lejeboliger (Jakobsen og Larsen, 2019). Det samme gælder i amerikanske bofællesskaber (undersøgt samlet både aldersblandede og senior), som viser at der bor flere kvinder end mænd, herunder enlige kvinder, flere demokrater samt flere hvide end gennemsnittet i den amerikanske befolkning (Boyer & Leland, 2018; Entin & Margolis, 2011, Margolis & Sanguinetti, 2015). Disse resultater underbygger således at beboere, der bosætter sig i bofællesskaber dels ligner hinanden og dels har nogle af de samme livsværdier, hvilket kan opfattes som en form for segregering (Larsen, 2020, s. 33). For at få relationer i et fællesskab til at fungere er det dog vigtigt at have nogenlunde ens grundholdninger, i hvert fald hvad angår hvordan man tager ansvar og agerer i fællesskabet (Williams, 2005, s. 212). En spørgeskemaundersøgelse i danske seniorbofællesskaber viste endvidere, at der her er flest beboere med erhvervsuddannelser og mellemlange uddannelser (Pedersen, 2013, s. 59). Denne undersøgelse viste også at man formår at skabe stærke netværk, tryghed og tætte naborelationer i seniorbofællesskaberne på trods af at der til tider opstår konflikter imellem beboerne (Pedersen, 2013, s. 104-107).

Det er en kompleks proces at opbygge et bofællesskab, både i byggeprocessen men også efterfølgende, hvor det gensidige sociale samspil skal bygges og plejes (Markel et al., 2015; Williams, 2008, s. 278). Dansk forskning peger på, at det kan være en meget langvarig, udfordrende og krævende affære – også økonomisk, at skabe et bofællesskab som selvorganiseret gruppe, hvilket meget vel kan tænkes at være medvirkende til at det er ressourcerstærke borgere, der har gået forrest i udviklingen af bofællesskaber (Pedersen, 2013, s. 25; Skifter Andersen, 1985, s. 57-58).

Visioner, værdier, motivationer for at flytte i bofællesskab og bæredygtig livsstil

Sargisson (2012) konkluderer at et bofællesskab er som en levende eller realiseret utopi i betydningen af en vision, der virkeliggøres. I det fælles visioner, målsætninger og værdier udvikles som led i fællesskabets opbygning, fx ønsket om at leve mere fællesskabspræget eller bæredygtigt, sættes der en retning for hvordan man vil bo sammen. Bofællesskaber er således visionsbårne fællesskaber, hvor det er vigtigt at opnå enighed om vision og hensigt (Jensen, 1985). Familier i aldersblandede bofællesskaber har ofte en drøm om det gode liv og et ønske om at skabe bedre vilkår for deres børn ved at der er legekammerater i nærheden, ved at man er tæt på natur og udfoldelsesmuligheder, samt at man som voksen får gode naboer med nogle af de samme værdier, som man selv har (Manzanti, 2007). Dette er i overensstemmelse med Marckmann's (2009, s. 175) analyser af økosamfund, hvor familierne har en drøm om et ideelt liv, som sat lidt på spidsen minder om historierne i Bulderby. Herimod har seniorer, udover at indgå i et større fællesskab med gode naboer, et udtalt ønske om tryghed og ser det som en fordel at kunne støtte og hjælpe hinanden i hverdagen (Pedersen, 2013; 2015). Dertil finder Beck (under udgivelse) at beboere i nogle af de nyere bofællesskaber har valgt denne bo- og livsform for at skabe et mulighedsrum, hvor man kan leve mere fællesskabsorienteret, bæredygtigt og klimabevidst igennem at afprøve nye ideer og projekter, samt udvikle sig selv og fællesskabet.

Forskellige studier peger på, at beboere i bofællesskaber har en mere bæredygtig livsstil, herunder lavere forbrug og CO₂ udledning end resten af befolkningen (Daly, 2017; Lietart, 2010). Ifølge Høite Hansen (2019), Høite Hansen et al. (under udgivelse) og Toft et al. (under udgivelse) er det tilfældet i udvalgte økosamfund og bofællesskaber med grøn profil. Det er dog langt fra alle bofællesskaber, der er undersøgt og man må formode at økosamfund lægger mere vægt på økologi, bæredygtig livsstil og forhold til natur end bofællesskaber generelt. Seniorbofællesskaber, hvor fokus nærmere er på tryghed end på at leve klimavenligt, er heller ikke undersøgt. Hagbert et al. (2020) er skeptiske overfor bæredygtig byudvikling i relation til bofællesskabers sociale bæredygtighed pga. udfordringen med segregering, mens Gram-Hanssen & Jensen (2005) påpeger forskellige udviklingsmuligheder i springet fra den lille skala til en større skala, hvor økosamfund har haft indflydelse på bæredygtigt tankegods og bygningsdesign i hele samfundet. Her er udfordringen at få fællesskab og sociale tiltag med ind i udviklingen af almindeligt bæredygtigt byggeri (Jensen et al., 2012). Med den klimaudfordring vi står overfor, har bæredygtighed og klimavenlig livsstil i bofællesskaber og andre grønne fællesskaber ifølge Hoff et al. (2020) et særligt potentiale, men der mangler yderligere forskning om bæredygtighed i de bofællesskaber, som ikke fra start har haft som vision at være bæredygtige.

Ejerformer, billiggørelse og samarbejde eksternt

Alle eksisterende ejerformer i et samfund kan anvendes til at skabe et bofællesskab, men de enkelte ejerformer kan have forskellige styrker og svagheder i forhold til etablering og drift af bofællesskaber (se bl.a. Bolig- og Planstyrelsen, 2021). Ifølge Jakobsen og Larsen (2019, s. 422) var der af de aldersblandede bofællesskaber i 1970'erne flest ejerbaserede, mens der i 1980'erne og 1990'erne blev etableret mange på andelsbasis, men fra omkring 2000 blev det igen primært ejerbaserede, selvom der løbende også er bygget nogle få almene aldersblandede bofællesskaber. Herimod angiver Pedersen (2013, s. 39) at der fra 1987-1995 blev bygget seniorbofællesskaber på andelsbasis, men at der siden kom overvægt af almene seniorbofællesskaber (ca. 60 %) i 2013. Der har været gjort nogle forsøg på at gøre bofællesskaber tilgængelige for flere grupper, fx igennem etablering af almene bofællesskaber med høj grad af brugerindflydelse. Særligt seniorgrupper har benyttet den almene sektor som strategi for at få bygget seniorbofællesskaber (Pedersen, 2013, s. 39 og s. 143). SBI's konkurrence i 1971 førte til to almene aldersblandede bofællesskaber, men det blev dog fortrinsvist støttet andelsbaseret byggeri - så længe det var muligt - der blev brugt til at billiggøre aldersblandede bofællesskaber (Larsen, 2019, s. 1359). Bofællesskaber har indtil for

nylig primært været udviklet af selvorganiserede grupper, der enten selv var bygherrer og fik hjælp fra rådgivere eller fik den almene sektor til at tage bygherreansvaret. Organisationen Boligtrivsel i Centrum tilbød rådgivning til seniorer og hjælp til at starte studiekredse og OK fonden har bl.a. i samarbejde med den almene sektor hjulpet mange seniorbofællesskaber til verden (Pedersen, 2013, s. 27) mens flere tegnestuer i 1980'erne og 1990'erne havde som særligt kendetegn at udvikle bofællesskaber, ofte som støttede andelsboligbyggerier. Flere undersøgelser (Brysch & Czischke, 2021; Chatterton, 2015;2016) peger på muligheden for billiggørelse af boliger i bofællesskaber, idet et design med færre m² og deling af faciliteter samt en proces, hvor kommende beboere samarbejder og bidrager til design- og projektprocessen, har indflydelse på omkostningerne, fx når en beboergruppe selv står som bygherre og derved kan springe developerleddet over. Bofællesskabsmodellen bruges i dag også internationalt i "social housing" som integration igennem et 50/50 mix af unge flygtninge og unge studerende (Czischke & Huisman, 2018; Mahieu & Caudenberg, 2020). Dette er på linje med udviklingen af konceptet 'Venligbolig Plus' i den almene sektor i Danmark. En række bofællesskaber er dertil organiseret som et mix af ejerformer – særligt de lidt større bofællesskaber, fx Munksøgård og Karise Permatopia. Det gøres for at inkludere forskellige indkomstgrupper, hvilket opfattes som led i målet om social bæredygtighed (Beck, 2020, s. 57).

Samarbejde, struktur og organisering internt (herunder konflikter og konfliktløsning)

Meget tyder på, at beboere i bofællesskaber vil bo på anden og bedre måde: Man ser kort sagt nye og bedre muligheder ved at bo fælles (Beck, 2020; Sargisson, 2012). Det gør man ved at skabe ting sammen, dog skal der en vis enighed og styring i forhold til vision, hensigt, organisering og etablering af fællesskabet (Jensen, 1985; Nielsen, 2022, s. 60; Vacher, 2021, s. 69). En flad og ikke-hierarkisk organisationsstruktur karakteriserer strukturen i mange bofællesskaber, med fællesmøder på månedlig basis og en årlig generalforsamling som højeste beslutningsenheder, samt udvalg og arbejdsgrupper, der får tildelt og uddelegeret ansvar (CLIPS, 2017; Jarvis, 2011; Jensen, 1985; Illeris et al., 1997; Skifter Andersen, 1985, s. 55). Der tilstræbes ligelig fordeling af opgaver og lighed ift. køn (Sangregorio, 2007, Horelli & Vestbro, 2012). Idet der findes forskellige designmæssige typer, størrelser, sammensætning af beboere og ejerformer er hvert bofællesskab i sig selv unikt og i hvert bofællesskab varierer måden at organisere bofællesskabet og det sociale liv blandt beboerne (Beck, 2020; De Jorge-Huertas, 2020; Pedersen, 2013).

Dog er det interessant at fællesmødet i praksis er forum for diskussion og beslutningstagning. Dertil har udvalg og arbejdsgrupper en vis beslutningskapacitet, hvilket er medfulgt af et særskilt ansvarsområde. Idet der hurtigt kan opstå udmatning på fællesmøder, hvis man diskuterer i en uendelighed – særligt hvis det er mindre ting og detaljer, er det smart at få kvalificeret emnet der diskuteres af et udvalg først. For at undgå lange diskussioner og konflikter hvor en gruppe er i mindretal, forsøger en del bofællesskaber og økosamfund at praktisere sociokrati (Christian, 2013). Her høres alle individer i en gruppe ved at forslag kvalificeres og ændres på møderne, inden hver enkelt kan give sit samtykke til forslaget (Buck & Villines, 2017, s. 159; Christian, 2013). Man kan således ikke stemme om et forslag, men kun ændre eller nedlægge veto. Samtidig danner man mindre selvstændige grupper, der varetager forskellige interesser og opgaver i fællesskabet. Disse grupper står i relationer til andre grupper, ved at der er en repræsentant med fra hver gruppe i relaterede grupper med overlappende interesser. Dette kan således være en effektiv, horisontal og konsensuspræget måde at drive et fællesskab på (Buck & Villines, 2017, s. 100; Christian, 2013).

Det hører med til bofællesskaber at der opstår konflikter, måske fordi man både er del af en husholdning og af et fællesskab, og at der ikke altid er overensstemmelse imellem den enkeltes måder at virke på og fællesskabets ønsker at virke på (Vacher, 2021, s. 62). Men konflikter kan dreje sig om mange ting og være udløst af forskellige årsager. Det kan være på baggrund af forskellige meninger, grundholdninger og livsstil at man er uenige, men en konflikt

optræder for alvor først, når man holder op med at være i dialog og der opstår ubehag (CLIPS, 2017, s. 21). Det kan også være håndteringen af en situation, som nogle synes skulle have været i plenum inden der blev handlet (Pedersen, 2013, s. 117). En uklar organisering, særligt i forhold til ejerform og pengespørgsmål, altså hvem der betaler for hvad, herunder at man bidrager rimeligt, kan også igangsætte konflikter (Jensen, 1985, s. 54). Der skal gerne være sammenhæng mellem og fairness over for den enkelte og fællesskabet. Løsning på konflikter takles forskelligt afhængig af konfliktens alvor. Ofte er den dialog-orienterede løsning det første man tyr til, mens en mægler eller mediator, kan vise sig gavnlige i andre tilfælde (CLIPS, 2017, s. 21). På fællesmødet kan man ændre mere principielle beslutninger, der kan være anledning til en konflikt, i måden hvorpå fællesskabet er organiseret (Jensen, 1985, s. 55).

Relationer til lokalsamfund og syn på bofællesskaber som enklaver eller minisamfund

Bofællesskaberne har ofte ambitioner om at involvere det omkringliggende samfund i fællesskabet. Det kan fx være ved at delagtiggøre lokalbefolkningen i udviklingen af fællesskabet, og gøre dem interesserede i at flytte ind, at designe byggeriet så det passer sig ind i lokalmiljøet, støtte lokale skoler og daginstitutioner, åbne fællesskabets faciliteter for lokalsamfundet, involvere sig i lokalområdets institutioner, mv. I nogle tilfælde har bofællesskaberne dog ikke formået at skabe relationer til det omkringliggende samfund, da de har været optaget af at etablere deres eget fællesskab. Her er især designet af bofællesskabet et vigtig parameter (Williams 2005). Bofællesskaber og økosamfund er et forsøg på at skabe en alternativ boform, som visuelt kan fremstå noget anderledes end hvad man er vant til fra det omgivende samfund. Nogle bofællesskaber er således blevet mødt af en lokalbefolkning, der var bekymrede for eksperimentet og ikke ville have det i deres lokalsamfund (Pedersen, 1998, s. 50; Gudmand-Høyer, 1984, s. 4) samt af kreditinstitutter der skal have høj risikoafdækning for at gå ind i et projekt pga. ukendte byggemetoder og delt bygherreansvar (Foldschack, 2003, s. 175).

I og med at beboerne i bofællesskaber – særligt i aldersblandede bofællesskaber og økosamfund ift. uddannelse og indkomst ligger over landsgennemsnittet, har bofællesskaber en socioøkonomisk profil, der typisk vil adskille sig fra det lokalområde, hvor de bosætter sig. Derfor diskuteres det, om de lukker sig om sig selv som enklaver – endog som segrerede enklaver (Jakobsen og Larsen, 2019; Larsen, 2020; Stender, 2014) og i en amerikansk kontekst på linje med "gated communities" (Chiodelli & Baglione, 2014). Eller om de er eksperimenterende minisamfund, der bidrager som eksempler på små lokalsamfund, hvor fællesskaber opbygges (McCamant & Durrett, 2011, Skifter Andersen, 1985) og hvor man finder ud af at deles om opgaver og ansvar på en nærdemokratisk facon med principper om selvforvaltning (Illeris et al., 1997; Lind & Vraa, 1984; Ruiu, 2014). Bofællesskaber kan dermed betragtes som et selvstændigt socialt felt eller et lokalsamfund i lokalsamfundet (Jensen, 1985). Ruiu (2014) understreger at bofællesskaber som regel er åbne bebyggelser, skabt på baggrund af en beboergruppes ønsker om at leve sammen ift. bestemte visioner og værdier omkring fællesskab og bæredygtighed, hvorimod "gated communities" ofte er skabt på baggrund af frygt for kriminalitet og som et sted rige mennesker benytter sig af for at opnå beskyttelse fra det omkringliggende samfund.

Hagbert et al (2020) påpeger, at de intentioner som planlæggere og politikere har med etablering af bofællesskaber, herunder større økonomisk bæredygtighed og interaktion med lokalsamfundet, ikke altid deles af beboerne i bofællesskaberne, der dels forstår begreberne anderledes, og dels også har behov for at afgrænse sig fra lokalsamfundet, fx i forhold til brug af bofællesskabets faciliteter. Omvendt er der gode eksempler på, hvordan nogle bofællesskaber skaber aktiviteter rettet mod ressourcetsvage grupper i lokalsamfundet, og inddrager lokalsamfundet i fællesspisning (Hagbert et al., 2020). De danske erfaringer er, at bofællesskaber i forskellig grad åbner sig imod det lokalsamfund de er en del af, ved at de

inviterer folk indenfor ved forskellige lejligheder eller ved at deltage aktivt i lokalsamfundet. En undersøgelse viser eksempelvis at økosamfundet Dyssekilde og landsbyen Torup er yderst integrerede og har meget social interaktion med hinanden, fx via opbygning af forsamlingshus, madmarked, bogby, festivaler og en række andre lokale aktiviteter (Jepsen & Busck, 2018). Marckmann viser at økosamfund dels har stærk social kapital internt, dels at man har almindeligt niveau af social kapital eksternt, dvs. økosamfund involverer sig i lige så høj grad i lokalsamfund som andre danskere gør (2009, s. 224). Men der mangler stadig bredere forskning om bofællesskabers forhold til og interaktion med lokalsamfund.

Helbred, relationer og socialt velbefindende

Carrere et al. (2020) har lavet et litteraturstudie af bofællesskabsbeboeres helbred og sociale velbefindende, hvor de kommer frem til at der er sammenhæng imellem at leve i fællesskab, velbefindende og helbred. Men undersøgelsen er lavet på baggrund af litteratur, der ikke nødvendigvis har haft dette som primært fokus. Til gengæld finder Mellner et al. (2021, s. 1130) at der er positiv psykologisk påvirkning af individer, der indgår i tætte fællesskaber, fordi udvikling af forhold til andre og social interaktion er vitalt i forhold til følelsesmæssigt velbefindende og oplevelsen af et meningsfuldt liv. Sociale relationer har stor indflydelse på helbred og velbefindende. Mellner et al. (2021, s. 1136) finder således sammenhæng imellem individuel udvikling og udviklingen af et socialt bæredygtigt bofællesskab, da det at leve sammen i et bofællesskab har stor indflydelse på regulering af social adfærd og individuel læring, hvilket påvirker individet til selvindsigt og udvikling, mens hvert enkelt individ samtidig påvirker fællesskabet tilbage igen. Her er indstilling til fællesskabet og hvordan man opfatter forskellighed essentielt for at bo sammen, også som led i en personlig udvikling (CLIPS, 2017, s. 7). Det er ikke nødvendigvis nemt at bo i fællesskaber, idet der kan være meget at lære om at begå sig i et fællesskab men mange oplever også meget støtte fra de andre beboere. Det er dermed en læringsproces både kollektivt og for de individer, der vælger at bo på denne måde (Mellner et al., 2021, s.1136-39).

Et kvantitativt komparativt studie om hollandske seniorers trivsel i 25 bofællesskaber sammenlignet med seniorer i 19 konventionelle byggerier, viser en høj grad af social sammenhængskraft, tætte relationer, fællesskab og markant mindre ensomhed i bofællesskaber end i konventionelt byggeri (Van den Berg et al., 2021). I Norge er der også lavet et kvalitativt casestudie, som viser tydelig sammenhæng mellem livskvalitet og det at bo i seniorbofællesskab (Moe et al., 2021). Her finder man at boformen giver et enklere liv, ved at arbejdsopgaver som skal gøres, deles. Når man har delt ansvar og samarbejder om praktiske opgaver, skabes et socialt miljø og en følelse af bedre at kunne klare sig selv, fordi man gør det sammen. Samtidig understøtter boformen, at beboerne deltager i sociale, kulturelle og fysiske aktiviteter, hvilket både øger livskvaliteten og giver mindre ensomhed. Beboerne føler tryk, sikkerhed og tilhørsforhold, idet de opbygger sociale relationer, som igen virker tilbage på livskvaliteten, også selvom det kan diskuteres om den alderssegregerede boform, som seniorbofællesskaber er, kan have visse negative konsekvenser, hvis seniorerne ældes, bliver svagere og får dårligere helbred samtidigt (Moe et al., 2021, s. 54-55).

Der er også i Danmark påvist sammenhæng mellem ældres livskvalitet og fællesskabsorienterede boformer for seniorer (Clausen & Manchke, 2019; Siren & Hedemark Poulsen, 2016), men spørgsmålet er, om seniorer flytter i bofællesskab, fordi de er ensomme, eller om bofællesskabet er et værn mod at blive ensom. Jakobsen og Larsen (2019) undersøgte beboernes „livstilfredshed“ i danske aldersblandede bofællesskaber, og her svarede 79 % af respondenterne at livet i bofællesskabet var „stærkt positivt“ eller „generelt positivt“. Der er dog ikke lavet hverken kvantitative eller kvalitative undersøgelser af sammenhængen mellem ensomhed i blandt yngre beboere og valget om at flytte i et aldersblandet bofællesskab, eller om beboerne i danske bofællesskaber samlet set har et bedre helbred og er mindre ensomme end resten af befolkningen.

Eksempler på forskellige bofællesskaber

I dette afsnit præsenteres 8 forskellige bofællesskaber. De er udvalgt for at vise spændvidden i bofællesskaber i fht. størrelse, beliggenhed, ejerform, beboersammensætning, etableringstidspunkt mv. Som led i projektet har vi besøgt 8 bofællesskaber og interviewet 1-3 udvalgte beboere hvert sted. I det følgende beskrives bofællesskabernes forskellige karakteristika, opbygning, ejerform og nogle af de oplevede udfordringer såvel som succeser.

Blikfanget – et klassisk bofællesskab på andelsbasis fra 1980'erne

Blikfanget ligger i Birkerød og er et aldersblandet bofællesskab bestående af 16 andelsboliger og et fælleshus, der er designet som et stort A-hus med bliktag. Bebyggelsen er organiseret som et gadeforløb således, at husene ligger på rækker på hver side af den bilfri gade. For enden åbner gaden sig op imod fælleshuset og en lille plads, der danner centrum for fællesskabet. Her er legeplads og en fordybning, der danner en lille scene, hvor man kan sidde. Blikfanget blev skabt som et støttet andelsboligbyggeri i 1989 og er tegnet af Vandkunsten. Husene ligger tæt i et lettere skrånende landskab og er i fem forskellige størrelser. Alle boliger har skæve vinkler - nogle har kapnapper mens andre har højt til loftet, åben til kip og hems. De fem hustyper er imellem 65 m² - 82 m² plus de delte kvadratmeter i fælleshuset. Fælleshuset har en stor terrasse med udsigt til en sø og et lille bindingsværkshus. Der er desuden petanquebane, høns og have dyrkning.

Figur 1. Blikfanget, fælleshus formet som A-hus og boliger

Gruppen der tog initiativ til projektet i 1980'erne havde en vision om et tæt naboskab og et gensidigt forpligtende fællesskab, hvor man indgår på lige fod med hinanden, men samtidig har hver sin private bolig. Naboerne til Blikfanget var imidlertid bange for, at det skulle blive et nyt Christiania. Derfor blev hele bebyggelse rykket flere meter væk fra skel, hvilket betød, at husene kom til at ligge tættere og mere samlet, og der blev opsat en tredobbelt hæk i skellet,

som i dag er en meget bred dobbelthæk. Der er fællesspisning alle dage i løbet af ugen, på nær de dage hvor fælleshuset er booket til andre aktiviteter. Det er obligatorisk at lave mad én gang om måneden men frivilligt at deltage i spisningen. De interviewede fortæller, at der altid har været et stærkt fællesskab. Efter Corona situationen er tilslutningen til fællesspisning dog dalet. Ved indflytning var der mange børnefamilier. I dag er beboerne blevet ældre, men der er også kommet enkelte nye børnefamilier til. Kun få flytter fra bofællesskabet, men flere har flyttet internt mellem boligerne i bofællesskabet. En af de beboere, der har været med fra starten, har f.eks. boet i tre forskellige boliger. Bofællesskabet bebos i dag af folk med forskellige profiler (arkitekter med håndværksfag, lærere, IT-konsulent, klimaforsker, naturvejleder, økonom) og pensionerede folkeskolelærere, der har arbejdet på forskellige skoler i Birkerød. Nogle var oprindeligt fra lokalområdet mens andre flyttede til fra København og omegn.

Tubberupvænge I – et alment bofællesskab med fælles glashuse fra 1980'erne

Tub1, som bofællesskabet bliver omtalt i daglig tale, er en almen boligafdeling i Herlev Boligselskab, der hører under KAB. Bofællesskabet er fra 1987 og ligger i grønne omgivelser. Afdelingen er opført som et forsøgsbyggeri med mini-bofællesskaber og miljøtiltag som passiv solvarme. Bebyggelsen består af 2-etages rækkehuse og rummer i alt 27 boliger med eget køkken og bad. Der er i alt 4 forskellige boligtyper på imellem 66 m² og 94 m². Glashuse mod den fælles gård udgør indgang og fællesarealer for mini-bofællesskaberne med 4-5 boliger. Det vil sige, at dette bofællesskab er bygget op omkring små fællesskaber, der hver især opererer lidt forskelligt ift. regler, fælles arrangementer, fællesspisning mv. Som regel spiser man bare sin egen medbragte mad i det fælles glashus og hoveddørene til hvert hus står ofte åbne ud til glashuset. De interviewede beboere fortæller, at man tidligere også hjalp hinanden med at passe børnene, idet det var nemt for naboen at kigge efter dem hvis man f.eks. skulle ud om aftenen. Der er tillige fælles arrangementer og arbejdsdage for hele bofællesskabet i løbet af året og det fælles gårdareal danner centrum for fællesskabet – især om sommeren. Her bor mange enlige, der er lidt oppe i årene, men også et par studerende og folk med forskellige indkomster og faglige baggrunde bl.a. lærere og pædagoger. Der er ikke ret meget udskiftning, for mange er blevet boende. I hvert af de 6 glashuse er der fælleskøkken, vaskemaskine og tørretumbler, som man deler. I bebyggelsen er der også et gæsterum og værksted som kan lånes. Dertil har Tubberupvænge II (som er et andet bofællesskab og en videreudvikling af Tub1) et fælleshus som bruges til samlende arrangementer for begge bofællesskaber, samt kontor, gæsteværelse og en stor kælder med genbrugstøj, legetøj og møbler, hvor man kan aflevere ting og tage ting man har brug for.

Figur 2. Gårdareal i Tubberup Vænge I og 'glashus'

Som noget nyt har Tub1 et økologisk havelaug. Den beboer der har igangsat og samlet folk til havelauget er kok og har påvirket havelauget til at dyrke grøntsager ud fra permakulturelle

principper. Haveområdet snor sig langs bebyggelsens kant ud mod engområder langs baghaverne og nogle af beboerne har også inddraget noget af jorden fra deres private have til formålet.

Figur 3. Permakulturel køkkenhave

Skråningen I – nyt bofællesskab med fokus på bæredygtighed

Skråningen I er fra 2019 og er etableret som ejerboliger. Bofællesskabet er aldersblandet og er solgt som projektsalg udviklet af firmaet EcoVillage. Boligområdet er beliggende i udkanten af Lejre ud mod marker, gravhøje, å og skov. Man ankommer ad små smalle veje med marker og landsbyer omkring, så stemningen er landlig, selvom det ligger tæt på Lejre by. Efterfølgeren Skråningen II som er fra 2020 er også ejerboliger. De to bebyggelser er sammenhængende, da de er bygget i samme stil og materialer, og begge bebyggelser er tegnet af Vandkunsten. Det er træmodulbyggeri og visionen var et gennemført bæredygtigt byggeri. Skråningen I rummer 46 boliger fordelt på 9 boligtyper på 40 m²-135 m². De mange forskellige boligstørrelser er skabt for både at tilgodese folk med lave såvel som høje indkomster. De fleste lader dog til at være akademikere (f.eks. sociologer, psykologer, arkitekter, ingeniører, gymnasielærere, forskere) men der bor også folk med korte og mellemlange uddannelser (f.eks. jordemødre, lærere, designere, håndværker i bæredygtigt byggeri, rengøringsassistent). Der er mange børnefamilier. Nogle er enlige med børn og nogle er i familie på tværs af generationer eller søskende. Ideologien omkring bæredygtighed betyder meget for beboerne og flere har særlig viden om det. Nogle af beboere betragter det færdige byggeri som semi-bæredygtigt – en light version af bæredygtighed. Fælleshuset er stort og har mange funktioner (fællessal, køkken, toiletter, fitness, bad, fælles hobbyrum, vaskeri, to legerum), men der er ikke nok plads i spisesalen hvis alle skal sidde der og akustikken er heller ikke så god. Der er vegetarisk økologisk fællesspisning fire dage om ugen, men grundet corona situationen har der været pause i fællesspisningen. I et tilstødende hus er der en fælles swimmingpool med udsigt mod markerne. Der har været mange diskussioner om hvorvidt swimmingpoolen var et bæredygtigt valg fra EcoVillage's side, men nu er den der og den bruges ofte. Beboerne har dog besluttet, at den skal evalueres om 1,5 år. På 1 sal findes en fløj med gæste- og teenageværelser, som blev brugt som arbejdsrum under corona. Dertil er der fælles værksted og en tilbygning ved køkkenudgangen, som ser ud som et skur, men er et kæmpe køleskab, der er bygget uden på huset, fordi der ikke var et stort nok køleskab i fælleskøkkenet.

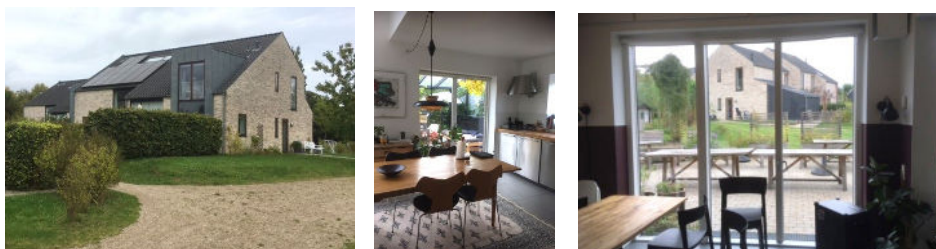

Figur 4. Bofællesskabet Skråningen I i Lejre, med bl.a. svømmebassin som en del af fælles faciliteterne.

Eco-village medvirkede ikke til, at beboergruppen organiserede sig som en forening. Men for at stå stærkere i forhandling om kontrakter dannede gruppen selv en forening på baggrund af de mange fejl og mangler, der siden viste sig i byggeriet (f.eks. er varmepumper ikke dimensioneret rigtig ift. størrelsen på husene). Der opstod derfor en samlet organisering af beboerne nedefra, som har medvirket til opbygningen af fællesskabet. På trods af at gruppen ikke var med i udviklingen af byggeriet og ikke kendte hinanden på forhånd, stod de sammen og blev på den måde et fællesskab, der på nogle måder minder om et klassisk selvorganiseret bofællesskab.

Landsbyen – bofællesskab som en moderne landsby

Bofællesskabet Landsbyen i Humlebæk er opført som ejerboliger i 2008 lige før finanskrisen. Det er tegnet af Kant Arkitekter og opført af MT Højgaard. Det består af 28 boliger arrangeret som dobbelthuse, der ligger i klynger rundt om et fælleshus. Bofællesskabet er etableret som en grundejerforening. Det er stiftet af fire vennepar, som i 2000 gik sammen om at skabe et bofællesskab med visionen om et frivilligt landsbypræget fællesskab. De drømte om at bo i en et fællesskab, hvor alle kender hinanden, men stadig bor hver for sig. Intentionen var at bygge billige træhuse lavet af moduler importeret fra Estland. Stifterne tænkte ikke i bæredygtighed, da de dengang mente det var lidt for ideologisk. Deres tilgang var mere pragmatisk. Folk i lokalområdet var imidlertid bange for at bofællesskabet ville blive et nyt Christiania (i lighed med etablering af bofællesskaber andre steder) med de billige træhuse, og da det nærliggende bofællesskab Bakken havde deres heste på fold der hvor Landsbyen skulle ligge, var de heller ikke så interesserede i at der blev bygget lige der. Da kommunen endte med at stille krav om, at bebyggelsen skulle opføres i gule mursten og sorte tegltage, måtte de opgive drømmen om træhuse, hvilket betød at husene blev dobbelt så dyre som planlagt. Derfor var der nogle medlemmer, der måtte trække sig ud af projektet, som ellers havde tiltrukket mange mennesker med forskellige indkomster.

Figur 5. Bofællesskabet Landsbyen i Humlebæk, billeder fra privat bolig og fra fælleshuset

Bofællesskabet ligner til forveksling de omkringliggende huse i kvarteret. Kun et håndmalet velkommen-skilt i mange farver og et fælles område med havedyrkning, højbede og trampoliner adskiller sig markant fra nabolaget. Bofællesskabet bebos i dag af familier med teenagebørn og familier med småbørn, som godt kan have forskellige behov og rytmer, f.eks. er der diskussioner om hvorvidt, hvor højt, og hvor længe teenagerne må holde fester i fælleshuset. Aldersspredningen er fra 0-ca. 55 år. Mange pendler til København, idet der er en overrepræsentation af akademikere (ingeniører, psykologer, konsulenter, selvstændige) og skolelærere. Folk er generelt meget engagerede i fællesskabet og der er mange forskellige interessegrupper, fester og fællesspisning. Ifølge de interviewede er det vigtigt, at frivillighed driver bofællesskabet, så der opstår et bedre og mere fleksibelt fællesskab præget af engagement og ikke af pligt. Alle nytillflyttede er småbørnsfamilier fra København.

Figur 6. Bofællesskabet Landsbyens køkkenhaver

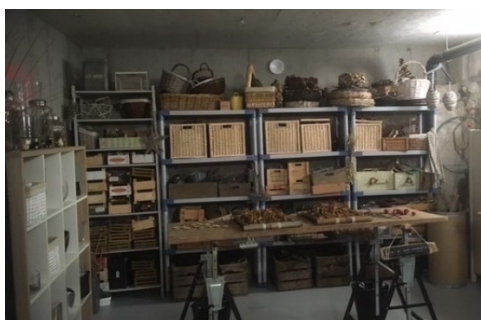
Købmagergade Seniorbo – et bofællesskab i en nedlagt skole

I centrum af Fredericia ligger den gamle Købmagergade skole, der nu er omdannet til et seniorbofællesskab og er en almen boligafdeling under Boligkontoret Fredericia. Bofællesskabet stod færdig i 2017 og består af 53 boliger i henholdsvis den gamle skole og en nybygning. Derudover er der en række fælleslokaler i kælderetagen og bofællesskabet har adgang til to huse med de tidligere gymnastiksale, som danner fælles faciliteter for en række afdelinger under Boligkontoret Fredericia. Initiativet til Købmagergade Seniorbo har afstedkommet flere seniorbofællesskaber under boligkontoret.

Figur 7. Seniorbofællesskabet Købmagergade Seniorbo i Fredericia.

Både den tidligere skole og nybygningen er opført i røde og sorte tegl. De gamle bygninger er totalistandsat og der er sat nye altaner, elevatorer, badeværelser og køkkener op. De brede skoleopgange er bevaret ligesom de højloftede lejligheder med kviste i skolebygningerne følger de gamle klasserumsopdelinger, dog med enkelte skillevægge ind mod soveværelser mv. Ånden fra den gamle skolebygning skinner således stadig igennem og flere af beboerne eller deres familiemedlemmer har selv gået i skole her engang. De fleste beboere er fra lokalområdet i eller omkring Fredericia og mange har haft parcelhuse, som de blev trætte af at vedligeholde. Flere af beboerne nævner, at de ønskede noget mere fællesskab i stedet for at sidde alene tilbage i et hus. En del af beboerne er enlige men der er også nogle par, og der er flere kvinder end mænd i bofællesskabet. Der var et stort engagement fra initiativtagerne igennem hele processen både før, under og efter byggeriet, men der opstod også konflikter om hvad man skulle have indflydelse på og på hvilken måde. Ifølge de interviewede hang konflikterne sammen med, at alle kom fra hvert sit hus, hvor man kan bestemme alt selv. Regelsættet for den almene boligsektor, hvor beboerdemokrati er en vigtig nøgle, skulle først læres af alle beboere. Kravet for at flytte ind er, at man skal være imellem 55 og 90 år, når man flytter ind, ligesom man ikke må have hjemmeboende børn. Først havde initiativtagerne og kommende beboere til projektet sat en aldersbegrænsning på 55-80 år, men da det tog 7-8 år at etablere bofællesskabet, var der pludselig et par stykker, der kunne være faldet for aldersgrænsen på 80 år. Derfor blev den rykket til 90 år. Selvom der ikke bor børn i bofællesskabet, har beboerne tit besøg af deres børnebørn, hvilket de synes skaber et dejligt liv i fællesskabet. Derudover er de ældre selv meget aktive og der er ud over afdelingsbestyrelsen et hav af interessegrupper og fælles aktiviteter, f.eks. øl-brygning, kaffekomsammen, fester, fællesspisning, billard, bordtennis, bibliotek, snedkerværksted og blomsterdekoriationsværksted, som ser ud til at blive brugt flittigt. Der er også filmklub, samspil og sangaftner. Beboerne har lavet nogle kæmpe vægmalerier på en mur forenden af parkeringspladsen og på en af gavlene, og opstillet to træfigurer i haven som blev fundet under oprydningen af skolen.

Figur 8. Hobbyrum og ølbrygning i Købmagergade Seniorbo.

Himmerlandsbyen – et økosamfund

Økosamfundet Himmerlandsbyen består af 10 husstande, der alle har bygget eget hus efter bæredygtige principper. Himmerlandsbyen ligger i udkanten af Aarestrup landsby tæt op af Dollerup Bakker og Rold Skov. Det er opbygget som en andelsforening med begrænset ansvar (A.M.B.A.), dvs. man lejer jorden af foreningen og bygger hver sit hus på hver sin parcel. De fleste er selvbyggere og har haft stærk inspiration i Steen Møller, som er fortaler for halmhuse, der bygges af lokale materialer som halmballer, træ og ler-mørtel. Steen Møller har selv bygget billige og bæredygtige huse på Friland og hans slogan 'Glad og Gældfri' blev et motto for beboerne, da de byggede i 2005-2010. Formålet var at bygge så billigt og miljørigtigt som muligt, så man kan leve så bæredygtigt som muligt og bruge sin tid på andre ting end at arbejde for huslejen. Men renten på de lån som var mulige at tage i et A.M.B.A var ret høj. Samtidig er flere blevet skilt og har købt ægtefællen ud af huset, så helt gældfri er de ikke. Dengang de byggede, bestod gruppen primært af familier med små børn. Derfor byggede de store huse på f.eks. 165 m², men i dag hvor børnene er flyttet hjemmefra er husene blevet for store. Derfor har de nuværende beboerne for meget plads, og de ser selv dette som et problem for at leve bæredygtigt, idet de skal opvarme så store rum. Husene er tillige bygget med masseovne, hvor man fyrer med brænde med et langt mindre forbrug end brændeovne, men beboerne overvejer at skifte til f.eks. varmepumper for at opnå en endnu mere bæredygtig livsstil. Parcellerne er store – imellem 1200 og 2500 m² – for at man selv kunne dyrke og være selvforsynende. Der er ingen brug af kemikalier, og haverne er giftfri. Men dyrkning foregår i dag mest på det fælles overdrev, hvor der er fælles have, skolehaver, shelter, overdækket udekøkken, drivhustunnel og en 4000 m² skovhave kaldet Himmelhaven, der dyrkes efter permakulturelle principper. Bofællesskabet har blotlagt en å, der tidligere var rørlagt og der er også siv-rensningsanlæg, som renser spildevand. Desuden er der er fælles affaldssortering og et lille fælleshus, som der er planer om at rive ned og flytte til et andet sted på grunden. Himmerlandsbyen ønsker nemlig at udvide med flere huse, og særligt med mikro-huse de kommende år.

Figur 9. Himmerlandsbyen i Aarestrup. Ironisk vejviser til nogle af fællesfaciliteterne, og billede fra køkken-alrum i privat hus.

Figur 10. Himmerlandsbyen i Aarestrup. Fælles køkkenhave og skraldehus med affaldssortering

Forskellen på Himmerlandsbyen og et mere traditionelt aldersblandet bofællesskab er, at hver husstand selv har stået for at bygge eget hus med en ambition om at leve og bygge økologisk. Da gruppen slog sig ned for at bygge, var lokalbefolkningen bange for at det skulle blive et nyt Christiania, men igennem beboernes løbende dialog med de lokale og invitationer til at komme forbi for at se byggeprojekterne, er forholdet ændret til gensidig respekt. Himmerlandsbyen har skolehaver for fem skoler i området og laver undervisning for skoleklasserne og for andre, f.eks. har de haft flygtninge på kursus i haverne. 'Vild med vilje' har længe været en del af deres motto. Her påpeger de interviewede beboere, at de har været frontløbere, og en af dem er nu involveret i et samarbejde med kommunen med fokus på vilde haver og dyrkning. Himmerlandsbyen er et særligt sted, som mange af de lidt skæve personligheder i lokalområdet er blevet tiltrukket af, f.eks. kom den moderne heks, Dannie Druehyld, som holdt til i Rold Skov indtil hendes død i 2021, ofte forbi. Der afholdes også åben havefest og -marked for lokalbefolkningen og andre interesserede en gang imellem.

Bovieran – et palmehave seniorfællesskab

I Frederikssund ligger et af Bovieran seniorbofællesskaberne. Det stod færdigt i 2020 som det første i Danmark, men der er efterhånden bygget flere rundt om i Hovedstadsregionen, bl.a. i Frederiksværk, Ishøj og Hedehusene. Sjælsø Management står bag byggeriet, der er etableret som et developerdrevet andelsbaseret bofællesskab. Konceptet er udviklet i Sverige og visionen er at opnå fransk riviera-stemning i de nordiske lande: I stedet for at rejse helt til Middelhavet kan man få stemningen året rundt igennem et palmehave fællesskab bestående af et kæmpemæssig glasoverdækket opvarmet atriumgårdrum med palmer, som ligger imellem tre etagehuse. Konceptet for Bovieran's bofællesskaber er, at der altid er 55 boliger og at man skal være plus 55 år og uden hjemmeboende børn for at kunne flytte ind. Boligerne er fra 62 m² – 104 m². Bovieran fællesskaberne ser ud på stort set samme måde. Under glastaget findes en stor palmehave med 1800 forskellige planter, en rislende bæk og en lille rød bro. Der er fælleshus og petanquebane i midten af gårdrummet. Alle boliger vender ud til palmehaven og man kan fra sin altangang følge med i livet i palmehaven, for hver bolig har foran indgangen semi-privat opholdsmulighed, hvor beboerne selv kan indrette sig med et par havestole, pyntegenstande, mv. Der er mulighed for at sidde sammen med naboerne i palmehaven, hvor der altid er lunt, selvom temperaturen sænkes om vinteren. Man kan derfor gå i skjorteærmer og tøfler året rundt. Palmehaven passes af et team af professionelle gartnere, der kommer mindst en gang om ugen. Der er regnvandsopsamling til at vande planterne med og solceller på taget sørger for en del af opvarmningen. I sofamøblementene kan man sidde blødt og kigge op på palmerne og det stærke lysindfald. Beboerne lægger vægt på, at der altid er rent og propert i fællesområderne. På den måde opnås en hotel- og riviera stemning.

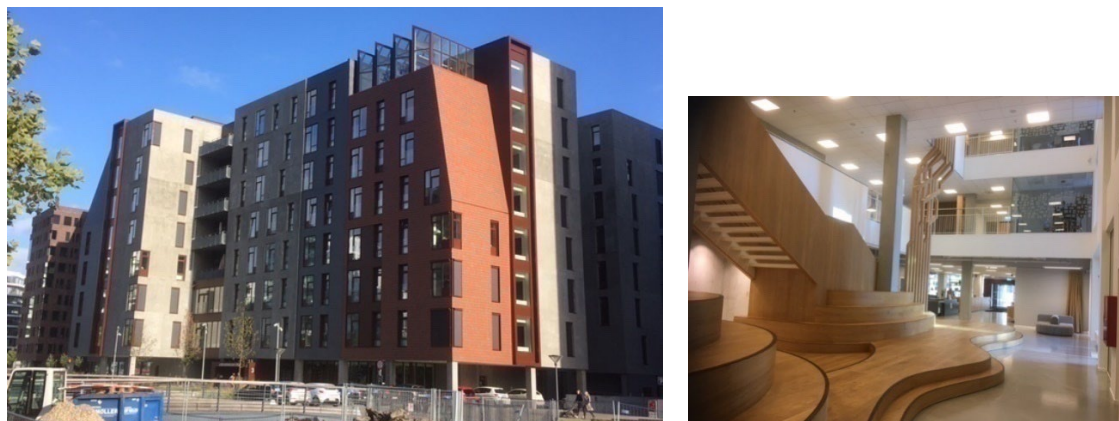

Figur 11. Palmehaven set indefra i Bovieran

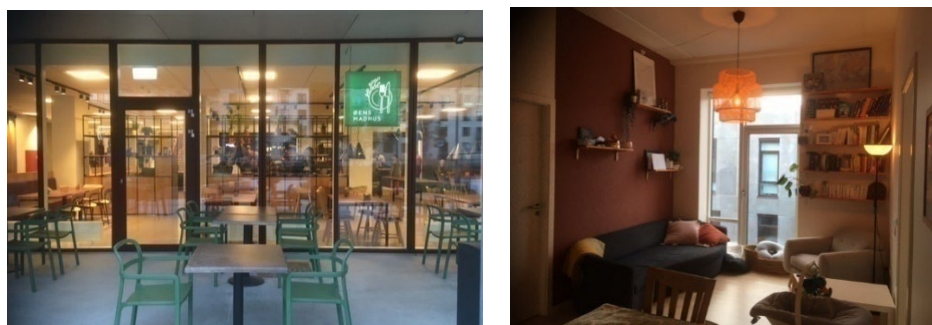
I Bovieran i Frederikssund er der i andelsboligforeningen en meget aktiv bestyrelse, som tager sig af mange praktiske og administrative opgaver, bl.a. udsender de et ugentligt nyhedsbrev. De er sammen med en række udvalg med til at sætte gang i fællesskabet, f.eks. afholdes der ofte fredagsbar mens andre beboere har taget initiativ til stolegymnastik og fælles cykel- og gåture. Der er i alt 86 beboere og aldersgennemsnittet er omkring 70 år. Der er dog behov for en del hjemmepleje, idet nogle af beboerne er højt op i alderen og har forskellige sygdomme og skavanker. Flere har været indlagt med livstruende tilstande. De fleste er pensionister men der er dog nogle få der stadig er udearbejdende, hvoraf nogle gerne vil flytte igen. Mange af beboerne har boet i parcelhuse, hvor de er blevet trætte af at passe have og er derfor tiltrukket af konceptet om palmehaven, hvor man ikke skal passe noget selv. Tryghed og fællesskab vejer dog også tungt i valget af Bovieran. Der er bl.a. oprettet en kontaklinje, hvor man lige ringer hinanden op og hører at man er i live. Under corona nedlukningen havde beboerne deres egen boble i fællesskabet. Fordi der var indflytning under corona medvirkede det paradoksalt nok til sammenhold og til opbygningen af fællesskabet.

Generationernes Hus – et hybridt fællesskab

På Århus Ø ligger en særlig bygning, Generationernes Hus, som er skabt i samarbejde imellem tre kommunale magistrater i Århus Kommune og Brabrand Boligforening. Det er et højhus bestående af otte sammensatte huse og huset er en hybrid af institutioner og boliger. Visionen og ambitionen er at skabe synergi imellem og på tværs af generationer og forskellige aktiviteter. Huset rummer to plejehjemsafsnit, en daginstitution med børnehave og vuggestue, et hav af fællesfaciliteter bl.a. en cafe, multisal, fælleskøkkener, træningsfaciliteter, deleværksteder og taghaver samt en række forskellige typer af boliger, herunder mini-bofællesskaber. Der er både ældreboliger, ungdomsboliger og familieboliger. I alt er der 304 boliger og omkring 40 boliger indgår som del af en række mini-bofællesskaber. Det er små bofællesskaber bestående af 4-6 boliger. I nogle af bofællesskaberne er der en blanding af boligtyper (ældre-, ungdoms- og familieboliger) mens andre bofællesskaber er rene familieboliger. Tanken med bofællesskaberne er, at man har hver sin lille bolig og deler gang, fælleskøkken og opholdsstue med nogle få andre beboere. Ideen er, at bofællesskaberne er små og ret tætte og at man igennem at bo sammen kan opnå stærkere fællesskaber, der kan være igangsættende og på den måde give noget til hele huset.

Figur 12. Generationernes Hus set udefra og indefra med trætrappe som også er et kunstværk, der løber op igennem hele bygningen, og fungerer som siddeplads for ned. Det er tænkt som en moderne landsby på højkant.

Figur 13. Billede af cafeen i Generationernes Hus, der er åben for alle forbipasserende, og af privat hjem.

De første beboere flyttede ind i slutningen af 2020, og der har været løbende indflytning i 2021. Dog er der stadig tomme boliger. Det viser sig også at flere af bofællesskaberne ikke rigtigt er kommet op at stå endnu. Det skyldes til dels corona situationen, men ifølge de interviewede beboere, skal den primære årsag nok findes i, at beboerne i bofællesskaberne er i helt forskellige livssituationer, og at de ikke har nok tilfælles, f.eks. bor børnefamilier med helt små børn sammen med både unge og ældre beboere. De har helt forskellige rytmer og behov, hvorfor det bliver vanskeligt at etablere egentlige fællesskaber. Beboerne har heller ikke haft indflydelse på, hvem de kom til at bo sammen med. Da ambitionen har været, at man ville have folk til at indgå i fællesskaber på tværs af generationer og livssituationer, er de blevet sammensat på tværs. Det har været udfordrende for beboerne, men på trods af dette udtrykker flere af dem glæde over at bo i huset, fordi der er så mange muligheder for kreative aktiviteter, træningsrum, værksteder mv. Dernæst giver de udtryk for at der er nogle vellykkede aktiviteter på tværs af generationer, f.eks. ugentlige 'Leg på plejehjem med børnehaver' hvor plejehjemsbeboere og børnehavebørn mødes til sanglege. I cafeen i husets stueetage kommer mange mennesker, også udefra, og spiser dagens ret.

Opsamling og uddybning

De otte eksempler rummer både aldersblandede bofællesskaber, seniorbofællesskaber og økosamfund, som der også skelnes mellem i de registerbaserede analyser. De illustrerer en række centrale tematikker, som vi diskuterer i det følgende.

Sammen om livsværdier, livsfaser eller livssituation

Ideen om at bo i et fællesskab med andre, som man kan lide eller som er i samme livssituation og på den måde ligner en selv, er et samlende element. I de aldersblandede bofællesskaber er der en blandet beboersammensætning, hvor bor man på tværs af generationer. Der er derfor rigtig mange børn (fx i Landsbyen og i Skråningen I) eller der var rigtig mange børn da bofællesskabet blev etableret i sin tid (fx i Blikfanget og i Tubberupvænge I). Børnefamilier, om det er par eller enlige med børn, tiltrækkes af denne type bofællesskab. Et samlende element i de aldersblandede bofællesskaber er derfor både 'det gode naboskab' og 'det gode børneliv'. De ældre beboere i Blikfanget, der selvom de ikke længere selv havde hjemmeboende børn, understregede vigtigheden i fortsat at have børnefamilier i bofællesskabet – for at bevare den dynamik aldersblandingen giver. Der er således stor forståelse for livsfasen med børn og den livsværdi der ligger i at have børn i fællesskabet. Gode forhold for børn er helt i tråd med de intentioner man havde fra Graae (1967, 1969) da man stiftede de første bofællesskaber. I de aldersblandede bofællesskaber laver man mad og spiser sammen flere gange om ugen. På den måde aflaster man hinanden i dagligdagen, hvilket kan være meget værdifuldt for en børnefamilie. Man er altså sammen om at have børn – på trods af at de hører til i hver deres familie i bofællesskabet.

Herimod er hovedreglen for seniorbofællesskaberne, at man skal være over 55 år og ikke have hjemmeboende børn for at flytte ind, selvom beboerne i Købmagergade Seniorbo udtrykker, at de nyder at have besøg af deres børnebørn, da det skaber liv i den gamle skole. I realiteten er seniorerne, der bor i bofællesskab, i gennemsnit noget ældre end 55 år, idet 80 % er over 68 år. De er i en livsfase, hvor de er blevet ældre og har typisk tidligere boet i parcelhus i en årrække, hvilket mange syntes blev for meget at passe (Bovieran, Købmagergade Seniorbo). Nogle har mistet deres samlever, mens andre har levet som enlige over længere tid. De er flyttet i seniorbofællesskab for at få en anden livsoplevelse i den livsfase, som man kan kalde 'den tredje alder'. Her laver de mange aktiviteter sammen med andre bofæller, nyder livet og deles om fællesfaciliteter fx om noget så eksotisk som en palmehave (Bovieran). Nogle bliver meget aktive ift. at drive bofællesskabet, mens andre dyrker hobbyer, gåture eller gymnastik sammen. De spiser også ind imellem sammen eller drikker kaffe og mødes til fredagsbar. De har en dyb forståelse af hinandens livssituation, også når det kommer til sygdomme og død. I et af seniorbofællesskaberne talte bestyrelsen om, at de i deres ugentlige nyhedsbrev ville give en opdatering på, hvem der var syge eller indlagte. Dertil mente de, at det var naturligt at en fra bestyrelsen går med til begravelser.

I økosamfund er man derimod primært sammen om at 'passe på jordkloden', ved at leve mere bæredygtigt og klimavenligt. Når beboere er optagede af at leve så bæredygtigt som muligt, fungerer det som en stærkt motiverende og samlende ideologisk faktor – også for fællesskabet, fordi det sociale hører med til bæredygtigheden. To af bofællesskaberne har eksplicite ambitioner om at være bæredygtige (Skråningen og Himmerlandsbyen), men derudover er der flere eksempler på, at bæredygtighed optræder mere implicit og på den måde smitter af på de andre bofællesskaber, fx udtrykt i form af dyrkning af økologisk have, permakultur, deling af funktioner og faciliteter der styrker bæredygtigheden, fællesaktiviteter, og ikke mindst små boliger, som kompenseres af, at man har adgang til fællesfaciliteter, ofte i form af et fælleshus eller fælles hobbylokaler. Der kan også være tale om bevidst blanding af boligtyper, der dels rummer mulighed for forskellige familietyper og økonomier, og dels tillader beboerne at flytte rundt i bofællesskaber, når deres familiesituation ændrer sig. Hvis man ikke har mulighed for at flytte rundt i bofællesskabet, er resultatet måske at man ender i en for stor bolig, når børnene er flyttet hjemmefra (som i eksemplet fra Himmerlandsbyen), hvilket modvirker ambitionen om at leve bæredygtigt. Så bæredygtigheden hænger også sammen med det overordnede design af bebyggelsen.

Bofællesskabet som boform har på denne måde både en ideologisk og social side, hvor der lægges vægt på at engagere sig og være del af noget større end sig selv. Man forstår hinanden, hjælper hinanden og deler nogle af de samme livsværdier, livssituation eller livsfase.

Landsbyfølelse

Feltstudierne viser også, at såvel aldersblandede- og seniorbofællesskaber som økosamfund er både sociale og komplekse konstruktioner, idet man på den ene side drømmer sig tilbage til eller stræber efter en ideel forestilling om 'det gode liv i et fællesskab' som det for eksempel kan udfolde sig i en landsby, og på den anden side er man for netop at opnå et sådant fællesskab, nødt til at konstruere og bygge fællesskabet. Det gøres igennem at sætte fælles visioner, mål, værdier og retning for fællesskabet, hvilket ofte afspejles i navnet på bofællesskabet. På spørgsmålet om valg af navnet 'Landsbyen' svarer Jonas fx: *"Det skulle betegne et fællesskab som en romantisk forestilling om den gamle landsby, hvor man bor tæt, hjælper og er der for hinanden, men samtidig har man som familie hver for sig sit eget hus. Det kom fra ideen om at man i den lille landsby samles ved et gadekær eller i et forsamlingshus, men måske i et tættere fællesskab end i landsbyen men stadig med individuelle enheder"*. Navngivningen indeholder altså en vision om et særligt, unikt sted og måske endda idyllisk liv i et fællesskab, men som man vel at mærke må opbygge sammen samtidig med at man har hver sit hus. I Landsbyen har beboerne åbne forhaver og lukkede baghaver. Man har derfor mulighed for både at være privat og at være sammen.

Betegnelser der indeholder ordet 'landsby' går igen flere steder i feltstudierne, fx i Himmerlandsbyen, som er en sammentrækning af 'Himmerland' og 'landsby'. Her er det forestillingen om økologisk og alternativ levevis, at bo på landet, og leve i balance med naturen, der dominerer. Det går også igen i EcoVillage, som er navnet på den virksomhed, der har udviklet Skråningen I og II. Her trækkes der på en engelsksproget version, som skal udstråle en moderne og opdateret vision af fænomenet 'økolandsby', idet der loves både bæredygtige boliger og fællesskab. Længsel efter små lokalsamfund kombineres med en gentænkning af landsbyen men i en mere moderne retning, hvor man dels eksperimenterer med at konstruere et fællesskab fra bunden og dels bygger bæredygtige boliger og - livsstil. Beboerne er igennem en fælles bo- og livsform således med til at konstruere, skabe og vedligeholde det sociale liv såvel som de materielle aspekter af bofællesskabet som en moderne landsby.

Udvikling over tid i fællesskaberne

Men hvordan fungerer fællesskaberne så? I Blikfanget, siger Svend om den måde fællesskabet fungerer på: *"Det er sådan set en vedtagen forpligtelse vi har overfor hinanden"*. Det indgår således i bofællesskabets måde at fungere på at man forpligter sig på at deltage i fællesskabet ved bl.a. at være med på fællesmøder og i arbejdsgrupper, herunder at lave mad til fællesspisning ca. en gang om måneden. Der er fællesspisning hver aften på nær de aftener, hvor der er arrangeret andre ting, fx hvis nogen har booket fælleshuset til en privat aktivitet. Sådan har det været siden 1989, da bofællesskabet blev etableret. Man er ikke tvunget til at komme hver aften, det er et tilbud. I Blikfanget er man dog blevet mindre fællesskabsorienteret med tiden, idet beboerne med årene er blevet mere individualistiske. Måske fordi folk har fået sommerhuse, hvor de opholder sig i weekenderne, men også fordi der er kommet forskellige krav til den mad beboerne gerne vil have, og så har corona-situationen sat sine spor. Samfundsudviklingen har altså påvirket fællesskabet.

I Landsbyen som er fra 2008, har man en anden tilgang til fællesskabet, fordi holdningen til fællesskab som reaktion på 1970'erne og 1980'ernes forpligtende bofællesskaber skulle være mere uforpligtende. Udgangspunktet for Landsbyen var derfor fra starten at fællesskabet skulle være frivilligt. Når Jonas udtrykker, at idealet for fællesskabet er en landsby, måske bare tættere, indikerer han samtidig at det er frivilligt at deltage, at man tilmelder sig frem for

at framelde sig, ligesom man ville i en landsby. Det er drevet af engagement og lyst, dog er det vigtigt at være med i en madgruppe hver 6 uge samt at deltage på to obligatoriske årlige arbejdsdage. Der er fællesspisning 3 gange om ugen men madgrupperne (7-8 beboere) må selv bestemme, hvornår på ugen de arrangerer fællesspisning. Man tilmelder sig fællesspisning de dage, der passer en og man må gerne tage maden med hjem som take-away. Derudover er der månedlige fællesmøder, forskellige udvalg og interessegrupper, som man kan deltage i hvis man vil. De gnidninger, der i dag er i dette fællesskab, går ikke på hvorvidt fællesskabet bakkes op eller ej, men nærmere på de forskellige præferencer der er i forhold til børnefamilier versus teenagefamiliers behov.

Både Blikfanget og Landsbyen blev etableret nedefra af selvorganiserede grupper, der satte en retning for fællesskabet og lærte hinanden at kende lang tid før indflytning. I de senere år er der etableret en del nøglefærdige bofællesskaber af developere og boligselskaber (fx Skråningen I+II, Generationernes Hus, Bovieran). Selvom der her kan være et fast koncept for fællesskabet, må beboerne ofte selv opbygge en gruppe efter de er flyttet ind for at opnå et fællesskab. I Skråningen blev de kommende beboere enige om at skabe en forening, så de kunne stå sammen i forhold til de fejl og mangler, de oplevede der var i byggeriet. Det medførte at der blev skabt et fællesskab inden indflytning. Fællesskabet blev således igangsat som en form for modstand. På den anden side skal beboerne ikke kæmpe som ildsjæle for at få et bofællesskab op at stå, eller igennem et langt forløb med udvikling af visioner og forhandlinger med entreprenører, banker osv., med alle de usikkerheder det indebærer. For beboerne kan der også være en stor tryghed i at vide, hvilket koncept man går ind til og præcis hvad det koster. Beboerne i Bovieran giver for eksempel udtryk for det positive ved de uformelle fællesskaber og mødesteder, samt trygheden ved at man holder øje med hinanden, også under corona. Elisabeth udtrykker det sådan: *"Man kan godt sige, at vi lavede vores egen boble, da vi flyttede ind her i foråret 2020, med sang fra altangangene og en gang imellem fredagsbar, men vi fik ikke meget besøg udefra"*. Seniorerne i Bovieran fik ikke besøg af familie og venner men til gengæld fik de skabt deres egen corona-boble. Corona blev således en medspiller i forhold til at få startet fællesskabet.

Beboersammensætning og lokalsamfund

De otte eksempler illustrerer en overvægt af højt- og mellemuddannede beboere med gode indtægter, særligt i de aldersblandede bofællesskaber. En årsag hertil er sandsynligvis, at de selvorganiserede bofællesskabsgrupper bruger lang tid, ressourcer og kapacitet fra ildsjæle for at komme igennem med at få etableret deres bofællesskab. Det kræver mange forskellige former for kapital at opbygge et bofællesskab, herunder økonomisk, organisatorisk, kulturel og social kapital, og det er ressourcer som især højtuddannede besidder. I flere eksempler tog det op til 8 år eller mere for at komme fra ide til realisering. Bofællesskabet Landsbyen er et eksempel på, hvordan et bofællesskab blev udviklet af ressourcestærke akademikere, der var på vej til at blive unge børnefamilier. Beboerne har nogenlunde samme uddannelsesmæssige niveau og er i samme livsfase som børnefamilier, på trods af at børnene er i forskellige aldre. Når der er et hus til salg, er det stadig unge akademiker-børnefamilier fra København, der tiltrækkes og har råd, idet boligpriserne i dag er steget til lidt under det dobbelte af hvad de gav i 2008. Boligerne hører til i den dyre ende, bl.a. fordi byggeriet blev fordyret på grund af modstand fra lokale kræfter, og derfor er det primært familier med to fuldtidsjobs som har råd til at bo der. Nye tilflyttere fra interesselisten vælger bofællesskabet, fordi de ligner de andre der bor der, hvilket er med til at vedligeholde en bestemt beboer-profil. Dette er en problematik der bl.a. også diskuteres i Larsen (2021).

Da de første aldersblandede bofællesskaber etablerede sig i starten af 1970'erne, hvor det var særligt vanskeligt og med stor risiko at komme igennem med byggeri af bofællesskaber med de mange udfordringer de stødte på, kan dette være en del af forklaringen på at der i mange

aldersblandede bofællesskaber er en overrepræsentation af beboere med høje uddannelser, gode indtægter og social kapacitet.

Andre aldersblandede bofællesskaber er dog mere differentierede i forhold til aldersspredning og indkomst (fx Tubberupvænge I og Blikfanget). Blikfanget er et eksempel på et af de andelsbaserede bofællesskaber, der blev etableret i 1980'erne og opnåede statsstøtte til byggeriet, hvilket billigjorde det. Her bor børnefamilier, enlige og seniorer. Ca. en tredjedel af beboerne som var med fra start, bor der stadig. Der er flere pensionerede folkeskolelærere og andre med mellemlange uddannelser inklusiv et par stykker med håndværksfaglig baggrund. Alligevel er der også her en del akademikere. Den almene boligsektor har også eksperimenteret med skabelsen af aldersblandede bofællesskaber, hvilket Tubberupvænge I og II er et eksempel på. Her er der mulighed for små boliger, der netop egner sig til mange forskellige indkomstgrupper og derfor en blandet beboersammensætning. I Tubberupvænge I bor mange enlige med mellemindkomster og en del af dem er kommet op i alderen, for de bliver boende, da de er glade for at bo der. Det er altså forholdsvist vanskeligt at komme ind i bofællesskabet og nogle af de unge har da også byttet sig til en bolig i Tubberupvænge I.

Bagsiden ved at etablere et bofællesskab med en meget ensartet beboergruppe, der ønsker en alternativ måde at bo på, kan være, at lokalsamfundet kan have forbehold overfor bofællesskabet. I flere eksempler nævnes det, at naboerne i lokalområdet ved etablering var bange for at bofællesskabet skulle blive en udgave af Christiania (Blikfanget, Landsbyen, Himmerlandsbyen), formentligt fordi bofællesskaberne opfattes som noget meget anderledes end traditionelle boliger, særligt når beboerne ønsker at bygge selv eller bygge på nye måder. Mange bofællesskaber har imidlertid et ønske om at interagere med det omkringliggende samfund. Eksemplerne viser, at flere er lykkedes med det, fx i Himmerlandsbyen, hvor man har påvirket kommunen og lokale til en mere bæredygtig stil, ligesom nogle beboere i Blikfanget involverer sig aktivt i lokalpolitik og foreningsarbejde. Nogle kommer selv fra lokalområdet oprindeligt og har i kraft af at have arbejdet som lærere på de lokale folkeskoler et stærkt lokalt kendskab.

I flere af de nye bofællesskaber har man tillige været bevidst om at etablere en mere blandet beboersammensætning, og designe byggeriet til interaktion mellem beboerne og det omkringliggende samfund, hvilket Generationernes Hus er et godt eksempel på. Her er der designet til hybride fællesskaber for både unge, børnefamilier og ældre. Samtidig er der etableret faciliteter for beboere i lokalområdet, bl.a. madhus, plejehjem, børneinstitutioner og kulturtilbud.

At opnå fællesskab

I nogle bofællesskaber er det en udfordring at få etableret et fællesskab – særligt i de bofællesskaber, hvor initiativet er kommet fra en developer eller fra en almen boligorganisation, der ikke faciliterer en beboerproces. I Generationernes Hus bor beboerne i små bofællesskaber med kun 4-6 boligenheder. Her bor vidt forskellige typer af mennesker sammen, som tilmed er i vidt forskellige livssituationer og livsfaser, fx er nogle børnefamilier mens andre er unge studerende, der deler lejlighed. Udfordringen ved at etablere denne type fællesskaber er, at beboerne der er flyttet ind i bofællesskaberne, ikke kender hinanden på forhånd og er for forskellige. I et af bofællesskaberne bor en ung børnefamilie med to helt små børn. *“Vi havde drømt om et fællesskab med andre børnefamilier, og hvis der endda havde været nogle med helt små børn.., hvor man kunne lade døren til boligen stå åben og børnene kunne løbe og lege sammen ude på gangene”,* siger Andreas. Der er altså ikke et match med andre børnefamilier og det udfordrer opbygningen af fællesskab. Eksempelvis vil børnefamilier gerne spise aftensmad tidligt og derefter putte deres børn, mens de andre beboere spiser på helt andre tidspunkter, hvilket umuliggør fællesspisning. De unge studerende har fokus på andre ting som at gå i byen og på deres studieliv. Med en heterogen beboersammensætning

kan det således være en udfordring at finde et fælles fokus og samlingspunkt, og det vil givetvis tage længere tid og flere kræfter, og muligvis beboerudskiftning, for at få et fællesskab til at køre end i et selvorganiseret bofællesskab, hvor beboerne kender hinanden inden de flytter ind sammen.

Blandt seniorbofællesskaberne kan almene boligorganisationer være med til at fremme en mere blandet beboersammensætning end der typisk ses i de aldersblandede bofællesskaber. Et eksempel på dette er Købmagergade Seniorbo, der er udviklet under boligselskabet Boligkontoret Fredericia på foranledning af lokale initiativtagere og kommende beboere, der gerne ville have seniorbofællesskaber i byen. Men også her har beboerne skulle lære regelsættet og beboerdemokratiet i den almene boligsektor at kende for at få fællesskabet til at fungere. Helt at undgå konflikter er dog ikke muligt. Men via respekt for den valgte måde, hvorpå man træffer beslutninger i fællesskabet, kan man efterhånden opnå en organiseringskultur og fællesskabsfølelse. Det kan således være af stor betydning, hvordan organiseringen af et bofællesskab er. Et eksempel på den faciliterede model er organisationer for seniorbofællesskaber fx det tidligere Boligtrivsel i Centrum og OK-Fonden, der har sat en særskilt dagsorden om at hjælpe seniorer på vej og bygger derfor bofællesskaber i samarbejde med kommende beboergrupper. Det har skabt en professionaliseret ramme for, hvordan processen forløber og derfor er der måske en større enkelhed for beboergruppen omkring etableringen af disse seniorbofællesskaber, hvilket også betyder at seniorerne er mere bredt repræsenteret angående uddannelsesniveaue og indtægt end i de aldersblandede bofællesskaber.

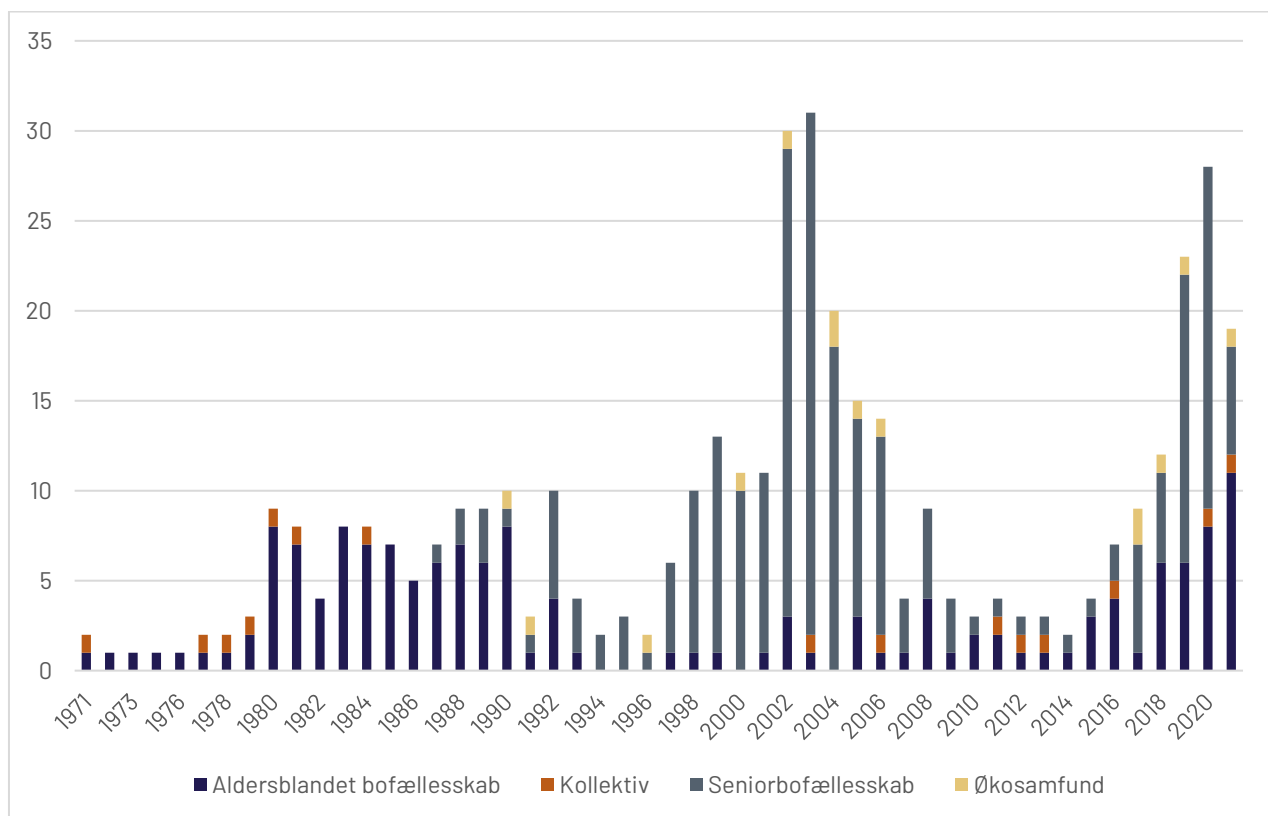
Analyser af bofællesskaber

I det følgende gennemgår vi hovedresultaterne fra kortlægningen og de registerbaserede analyser af danske bofællesskaber. De registerbaserede analyser er vedlagt i bilag 1, i form af en række tabeller over boligtyper, beboersammensætning m.m. De er baseret på et udtræk af 341 bofællesskaber der er etableret til og med 2020, svarende til 84 % af de 418 bofællesskaber, der er registreret i kortlægningen.

I kortlægningen er der kun medtaget bofællesskaber, der er etableret og beboet. I andre oversigter over seniorbofællesskaber (Nielsen, 2021; Vive, 2022), er antallet højere, da man typisk også medtager seniorbofællesskaber, der er planlagte eller under etablering.

Udvikling i type og antal af bofællesskaber

Kortlægningen af bofællesskaber (figur 14) viser, hvordan udviklingen af nyetablerede bofællesskaber har været siden 1970. Udviklingen af bofællesskaber har været præget af tre vækstperioder: 1980-1990, hvor de primært var aldersblandede bofællesskaber der blev etableret, 1997-2007, hvor det primært var seniorbofællesskaber der blev etableret, og en periode fra omkring 2016 til nu, hvor der både etableres aldersblandede bofællesskaber og seniorbofællesskaber. Den nuværende udvikling (2016-2021) udgør den hidtil største vækstperiode for bofællesskaber i Danmark, med omkring dobbelt så mange bofællesskaber etableret årligt som i den tidligere vækstperiode fra start 2000'erne. I de tidligere vækstperioder er der etableret 5-10 bofællesskaber årligt, mens der i den nuværende vækstperiode etableres 15-20 nye bofællesskaber årligt. Det har ikke været projektets formål at undersøge årsagen til de skiftende vækstperioder. Larsen (2019) skelner i en tidligere undersøgelse af udviklingen i aldersblandede danske bofællesskaber mellem tre faser af bofællesskaber (1970-80, 1980-2004, 2004-2016), som er præget af forskellige ejerformer og drivkræfter. Mens ejerboliger var dominerende i første fase, så var anden fase drevet af andelsboliger, og den daværende offentlige støtte der var til etablering af andelsboliger. I den sidste fase peges der på, at der er kommet langt større interesse for og støtte til bofællesskaberne fra politisk side, og at motiverne til at vælge at bo i bofællesskab i stigende grad er ønsker om at genetablere relationer til naboer, leve et mere bæredygtigt hverdagsliv mm. (Larsen, 2019). Det kan tilføjes, at den seneste opblomstring også kan skyldes, at boligbyggeriet generelt har været stigende, og at flere professionelle developere er startet med at etablere bofællesskaber (eksempelvis Bovieran og Skråningen, som begge er beskrevet tidligere i rapporten).

Figur 14. Etablering af årligt antal bofællesskaber 1970 til 2022, baseret på kortlægning af bofællesskaber i Danmark.

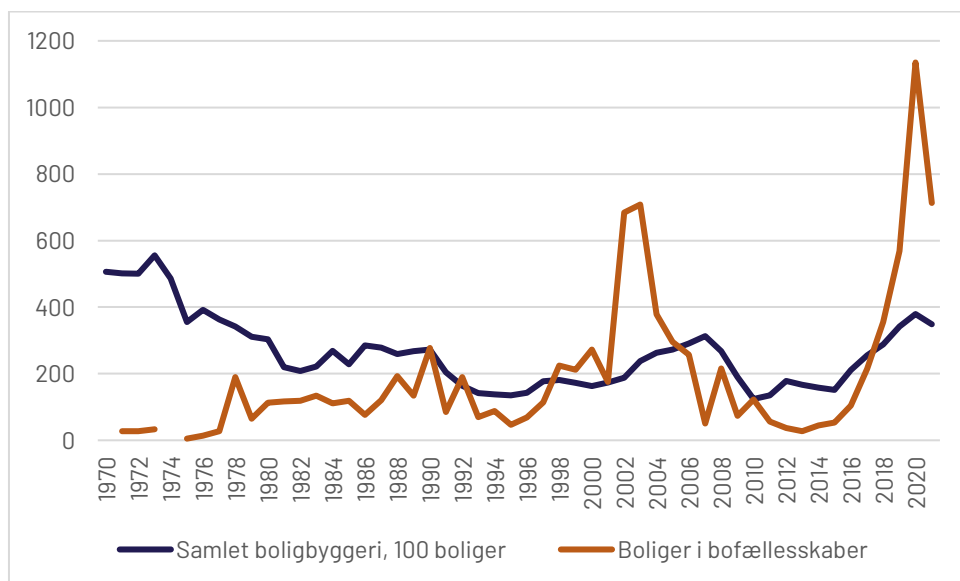
Samlet set er der i kortlægningen registreret 416 bofællesskaber (til og med 2021), med 9.536 boliger. Aldersblandede bofællesskaber og seniorbofællesskaber udgør hhv. 36% og 58% af alle boliger i bofællesskaber, mens kollektiver og økosamfund udgør hhv. 1% og 6% af boligerne i bofællesskaberne.

Tablet 1. Det samlede antal bofællesskaber etableret til og med 2021 opdelt på type, baseret på kortlægningen.

	antal bofællesskaber	antal boliger	%
Aldersblandede bofællesskaber	152	3.396	36%
Seniorbofællesskaber	235	5.503	58%
Kollektiver	15	57	1%
Økosamfund	14	580	6%
SUM	416	9.536	100%

I forskningslitteraturen har der været forskellige bud på antallet af danske bofællesskaber, fra 140 til 700 bofællesskaber, og på antal beboere der bor i bofællesskab, fra 1% til 5% af befolkningen (Jakobsen & Larsen, 2018). Selvom bofællesskaber er relativt udbredt i Danmark, udgør de omkring 10.000 boliger således kun 0,3% af den samlede danske boligmasse på 2,7 mio. boliger i 2021. Andelen af bofællesskabsboliger i nybyggeriet er dog højere for øjeblikket, omkring 2-3% af alt boligbyggeri¹, på grund af den store vækst i bofællesskaber (se figur 15).

¹ Antallet af nybyggede boliger i bofællesskaber har de seneste år ligget på omkring 1.200 boliger årligt, hvilket udgør 3% af det årlige boligbyggeri (ultimo 2021 omkring 36.000 boliger).

Figur 15. Antal årligt etablerede boliger i bofællesskaber og det samlede årlige boligbyggeri opgjort i 100 boliger. Kilde: Statistikbanken (BYGV05A) og egen kortlægning af bofællesskaber.

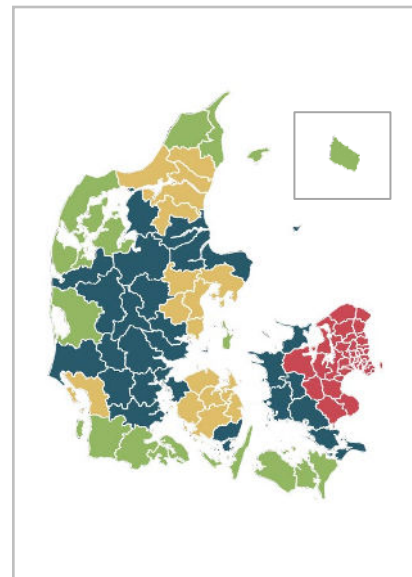
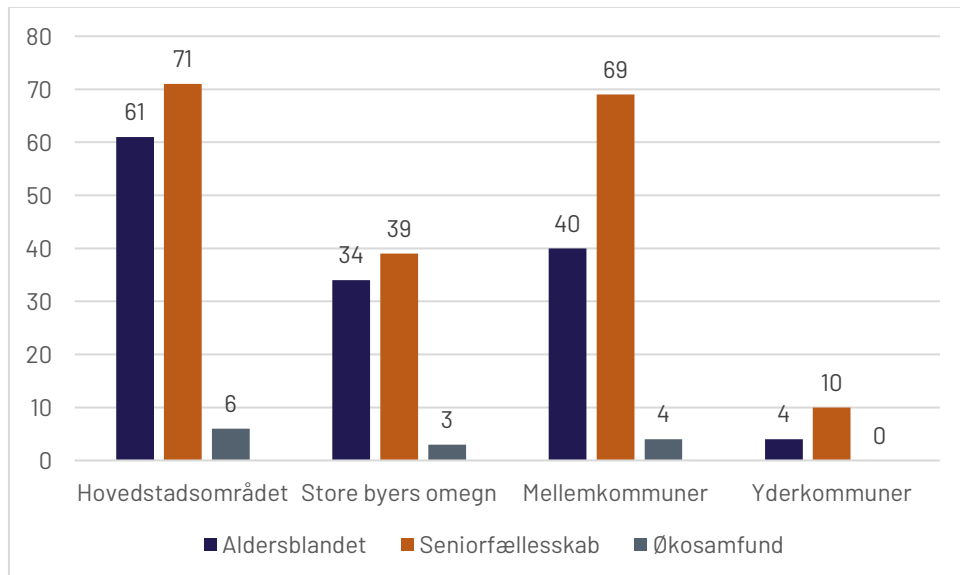
Som det ses af figur 15, har boliger i bofællesskaber siden 1980'erne udgjort omkring 1% af det samlede boligbyggeri, men i perioderne med mange bofællesskaber (omkring 2004 og 2020) har andelen været oppe på omkring 3%. Selvom bofællesskaberne udgør en niche på boligmarkedet, er de alligevel interessante at analysere, da der er en stor efterspørgsel på dem fra forskellig side – både fra beboere, kommuner, private developere, pensionskasser m.fl., og tilsyneladende er mange nye bofællesskaber og bofællesskabskoncepter på vej. Derudover rummer bofællesskaber nogle kvaliteter, som traditionelle boliger ikke har i samme omfang, herunder mere fællesskab, større tryghed og mulighed for en bæredygtig livsførelse. Der er flere eksempler på, at disse kvaliteter kan indarbejdes i mere traditionelle boligtyper, herunder fokus på fællesrum, fælles aktiviteter og fælles faciliteter, servicefunktioner og på uformelle mødesteder, og på den måde være med til at løfte kvaliteten af byggeriet generelt, samt give inspiration til andre typer fælles- og deleløsninger, både på bolig- og kvartersniveau.

Bosætning og boliger i bofællesskaber

Lokalisering

De registerbaserede analyser viser, at bofællesskaberne ligger nogenlunde jævnt fordelt i både byer med over 50.000 indbyggere (23 %), byer med 10-50.000 indbyggere (26 %), byer med 2-10.000 indbyggere (31 %) samt landområder og mindre byer (20 %)(tabel B14). Sammenholdt med, hvordan befolkningen bor på landsplan, svarer det til, at både de største og de mindste byer er underrepræsenteret, mens byer i mellemstørrelsen (2.000-50.000) er overrepræsenteret (tabel B14). Særligt for seniorbofællesskaber er der en overrepræsentation i byer med 2.000-10.000 indbyggere (126 %). En undtagelse for dette mønster er at beboere i økosamfund og kollektiver er overrepræsenteret i landområder og mindre byer (tabel B14). Størsteparten (40 %) af bofællesskaberne befinder sig i pendlingszonerne omkring hovedstadsområdet og i de store byers omegn, mens kun en mindre del af bofællesskaberne ligger i landets yderkommuner (4 %)(tabel B6. Se desuden kort herunder og bilag 2 for definition af kommunetyper). Der er en overrepræsentation af beboere i hovedstadsregionen (23 %) og de større byer (27 %), og en tilsvarende underrepræsentation i mellemkommuner og yderkommuner (-25 % og -73 %). En undtagelse fra dette mønster er, at beboerne i

seniorbofællesskaber er svagt underrepræsenterede i hovedstadsregionen, og overrepræsenteret i mellemkommunerne (tabel B15).

Figur 16. Antal bofællesskaber fordelt på kommunetyper: 1. Hovedstadsområdets pendlingszoner (rød farve, 37 kommuner), 2. Pendlingszoner omkring de 4 store provinsbyer (gul farve, 17 kommuner), 3. Mellemkommuner (blå farve, 27 kommuner), 4. Yderkommuner (grøn farve, 18 kommuner).

Rekruttering

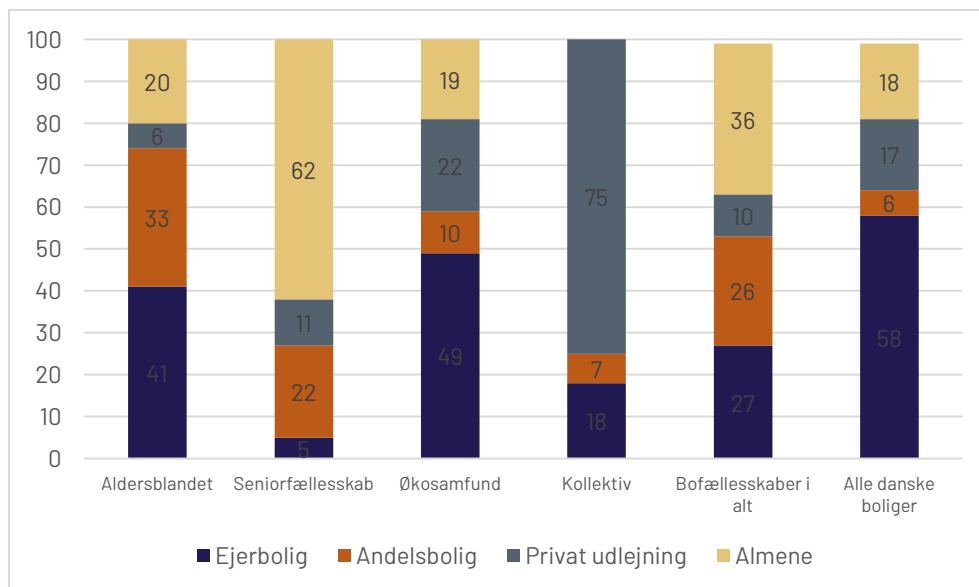
Analyserne viser, at der er relativt få udsving mellem typer af fraflytningskommuner og de kommunetyper man flytter til (tabel B17-B19). Bofællesskaberne rekrutterer således i høj grad beboere fra den samme kommune som bofællesskabet ligger i (61 %), eller fra tilsvarende kommunetyper (30 %) – der forekommer kun få flytninger (9 %) til bofællesskaberne fra andre kommunetyper. Hertil skal det dog siges, at hovedstadsområdet og store byers omegn i denne undersøgelse omfatter kommuner, der ligger i pendlingsafstand fra de større byer. Det betyder at flytninger fra de større byer til kommuner, der ligger i udkanten af hovedstadsområdet (eksempelvis til Gribskov, Halsnæs, Holbæk, Ringsted, Faxe eller Stevns kommune) ikke indgår som en flytning fra én kommunetype til en anden, og selvom om de pågældende beboere selv måtte opfatte, at de flytter fra byen til et bofællesskab på "landet". Samtidig kan data dække over det forhold, at mange kommende beboere i nyetablerede aldersblandede bofællesskaber kommer fra de store byer og ofte bor midlertidigt i lokalområdet til bofællesskabet, mens de venter på at byggeriet af bofællesskabet færdiggøres (Beck, under udgivelse). Dette kan være med til at tallene undervurderer omfanget af tilflyttere fra "by til land", hvis man fx opfatter dette som flytning fra en lejlighed i København til et bofællesskab i Gribskov.

Boliger

Størsteparten (76%) af bofællesskaberne rummer mellem 10 og 30 boliger (tabel B2). I de senere år er der dog set eksempler på bofællesskaber med flere boliger etableret af professionelle aktører, fx Plushusene (139 boliger), Ibihaven (76 boliger) og Bovieran (55 boliger). Boligerne er relativt nye (kun 2 % er opført før 1970) (tabel B). Sammenlignet med boligerne på landsplan er andelen af beboere der bor i ældre boliger (opført før 1970) således underrepræsenteret i bofællesskaberne (-96% - se tabel B8), mens andelen af beboere der bor i nyere boliger (opført efter 1970) er overrepræsenteret – mest i de perioder hvor der er bygget flest bofællesskaber, dvs perioden 2000-2009 og 2015-2020 (tabel B8). Selvom der er relativt

få bofællesskaber, som er etableret i eksisterende bygninger, er der dog flere eksempler på bofællesskaber, der benytter et eksisterende hovedhus eller en gammel fabriksbygning som fælleshus (som ikke er boligareal) og derved kombinerer eksisterende bygninger med nyopførte boliger (Beck 2020; Vedel Pedersen, 1998).

Rækkehuse (herunder tæt-lav bebyggelser) udgør den mest udbredte bygningstype i bofællesskaberne (69 % mod 14 % på landsplan), mens langt færre bor i enfamiliehuse og etageboliger (tabel B9). Der er dog lidt forskelle på tværs af de forskellige typer fællesskaber, eksempelvis rummer seniorbofællesskaberne er flere beboere i etageboliger, og i økosamfundene bor flere i enfamiliehuse (tabel B9). Bygningstyperne kan siges at afspejle bofællesskabernes intentioner om at bryde med de traditionelle boformer, ved at designe for større grad af fællesskab. Det gælder også ejerformerne, hvor bofællesskaber adskiller sig fra danskernes generelle præferencer. Ejerboliger og privat udlejning er således underrepræsenteret i forhold til gennemsnittet af ejerformer i Danmark, mens andelsboliger og almene boliger er overrepræsenterede (med hhv. 307 % og 98 %) (tabel B10). Dette er også fremhævet fra tidligere undersøgelser (Larsen, 2019), og for så vidt ikke overraskende, da begge disse ejerformer har et stærkt kollaborativt præg, baseret på delt ejerskab, stor medbestemmelse og brug af fælles ressourcer. Der er dog store forskelle på tværs af de forskellige typer bofællesskaber (se figur 17 herunder). Eksempelvis er den samlede andel af ejer- og andelsboliger i de aldersblandede bofællesskaber højere end landsgennemsnittet, mens andelen af lejeboliger er mindre, hvilket sammenholdt med at mange bofællesskaber ligger tæt på de større byer, kan betyde at købsprisen bliver relativt høj og ekskluderer nogle indtægtsgrupper. Omvendt er seniorbofællesskaberne præget af mange udlejningsboliger (private og almene), som indebærer større service i form af vedligeholdelse og pasning af fællesarealer, sammenholdt med ejerboliger.

Figur 17. Andel af boligejerformer (%) fordelt på forskellige typer bofællesskaber

Boligerne i bofællesskaberne er generelt små sammenlignet med befolkningens boliger i almindelighed (tabel B12); 35 % af beboerne bor i boliger på 80-99 m², mod 17 % på landsplan, og beboere i boliger på over 120 m² er tilsvarende underrepræsenteret. I seniorbofællesskaberne bor 82 % i en bolig på under 100 m². Heri er dog ikke medregnet areal af fælleshuse, som typisk udgør 6-15 m² pr. bolig. Boligforbruget (m² pr person) er generelt mindre end i befolkningen som helhed, når man sammenligner husstandstyper (tabel B13). Særligt for børnefamilier (par med børn) er boligforbruget mindre i bofællesskaber, end for

børnefamilier på landsplan, også når der medregnes andel af fællesareal. Derimod er der for små husstande ikke den store forskel i boligforbrug i bofællesskaber og på landsplan. Dette diskuteres nærmere i afsnittet om bæredygtighed og grøn omstilling.

Generelt bor folk længere i bofællesskaber end i andre typer boliger, når man sammenligner antal år som beboerne i bofællesskaber har beboet deres boliger, sammenlignet med beboere på landsplan (tabel B16). Dog er der færre som har boet i deres bofællesskabs-bolig mere end 25 år, sammenlignet med befolkningen som helhed (en underrepræsentation på -54 %). Det kan hænge sammen med, at bofællesskaberne er relativt nye sammenlignet med boligmassen generelt. I seniorbofællesskaberne er andelen, som har boet i deres bolig 15-24 år, dog overrepræsenteret i forhold til landsgennemsnittet (83 %). Dette tyder på, at man sjældent flytter ud af et seniorbofællesskab, når man først er flyttet ind.

Beboernes sociodemografi

I analyserne er der set på, om beboere i bofællesskab adskiller sig fra befolkningen som helhed når det gælder køn, alder, familieforhold, uddannelse, arbejde, indtægt mm.

Køn og alder

Samlet set er kvinder overrepræsenteret med 16 % i bofællesskaber som helhed, og mænd er underrepræsenteret med 16 % (tabel B20). Uligheden er størst i seniorbofællesskaber, hvor fordelingen er 64/36 %, og mindst i kollektiver, hvor fordelingen er 50/50 %. Der er relativ lille variation i kønsfordelingen på tværs af forskellige årgange af bofællesskaber (tabel B21). I de tidligst opførte bofællesskaber er der lidt flere mænd (45 %), det samme gælder for de bofællesskaber der opført indenfor de seneste år. Hvis der tages hensyn til forhold som hustyper, ejerformer, kommunegruppe mm., så viser en logistisk regression (bilag 3) imidlertid, at kvinder ikke er overrepræsenterede i aldersblandede bofællesskaber og økosamfund. Den ulige kønsfordeling skyldes således ikke bofællesskaberne i sig selv, men en kombination af boligtyper og ejerformer i bofællesskaberne, samt deres beliggenhed.

Børn (0-6 år) og unge (7-17 år) er overrepræsenteret i aldersblandede bofællesskaber, økosamfund og kollektiver (tabel B24). I seniorbofællesskaberne ældre (+68 år) ikke overraskende overrepræsenteret. Gruppen af 18-25 årige er underrepræsenteret i alle typer bofællesskaber. I aldersblandede bofællesskaber har der over tid været et fald i gruppen af 26-50 årige, og en stigning i antallet af 51-57 årige og +68 årige (figur B7 og B8). Det kan skyldes, at beboere der er flyttet ind som 26-50 årige er blevet boende, og at man ikke i sammen omfang har rekrutteret nye beboere i aldersgruppen 26-50 år. For de aldersblandede bofællesskaber ses en gradvis aldring blandt beboerne, idet andelen af de yngste beboere er halveret, og andelen af beboere over 51 år er tredoblet (figur B9 og tabel B26). Udviklingen indebærer bl.a., at også de aldersblandede bofællesskaber rummer en betragtelig del seniorer (30 % er over 51 år), som derfor ikke alene er henvist til at bo i seniorbofællesskaber.

I seniorbofællesskaber har der ligeledes være en aldring, i retning af, at aldersgruppen 51-67 år er faldet fra 43 % til 16%, mens andelen af +68årige er vokset fra 55 % til 82 % (figur B10-B12 og tabel B27). Dette kan være tegn på, at aldersprofilen i seniorbofællesskaberne på den ene side er blevet mere snæver, og det er blevet vanskeligere at rekruttere de "yngre ældre". På den anden side kan tallene også være et udtryk for, at der er kommet flere "friske ældre" til. I flere bofællesskaber er man dog opmærksomme på udfordringen ved, at aldringen indenfor det samme seniorbofællesskab sker samtidig, og at det derfor er vigtigt at have en varieret alderssammensætning blandt seniorerne.

Familietyper

De aldersblandede bofællesskaber er i høj grad beboet af børnefamilier; par med børn udgør 46% af husstandene i aldersblandede bofællesskaber, hvilket er en overrepræsentation på 29% i forhold til landsplan (tabel B28). Det er interessant at kernefamilien er overrepræsenteret her, selvom bofællesskabs-tanken oprindeligt tog afsæt i et opgør med den traditionelle kernefamilies livs- og bolig mønster (Andersen, 2021) bl.a. for at skabe bedre udfoldelsesmuligheder for børn (Graae, 1967). De aldersblandede bofællesskaber rummer også en relativt stor andel af enlige med børn (12 %), hvilket formentlig skyldes at bofællesskaber rummer særlige fordele for denne familietype. I de aldersblandede bofællesskaber og økosamfundene er der en overrepræsentation af enlige med børn (på hhv 62 % og 45 %) og af par med børn (hhv. 29 % og 32 %), mens enlige uden børn er underrepræsenterede (hhv -17 % og -33 %). Det samme gælder par uden børn (hhv. -25 % og -52 %). Omvendt er seniorbofællesskaberne overrepræsenteret af enlige og par uden børn (tabel B28). I de aldersblandede bofællesskaber har andelen af børnefamilier (enlige og par med børn) været faldende siden 1990, mens enlige og par uden børn har været stigende (figur B13 og B14) – formentlig fordi de børn, der boede i bofællesskabet ved indflytning, er flyttet hjemmefra. I seniorbofællesskaberne er der en stort set ligelig fordeling mellem enlige og par (uden hjemmeboende børn) (figur B16 og B17). I de tidlige seniorbofællesskaber var der større andele af beboere med hjemmeboende børn, enlige med børn og blandede familietyper, men i takt med udbredelsen af seniorbofællesskaber, hvor der typisk sættes tydelige rammer for hvem der har adgang til en bolig (ofte +55 årige uden hjemmeboende børn) er de øvrige familietype gradvis reduceret. I flere af de nyere eksempler på bofællesskaber (fx Plushusene og Generationernes hus) ses der en tendens til at forsøge at blande bofællesskaber med børnefamilier og bofællesskaber med seniorer i samme bebyggelse, og dermed reducere det skarpe skel mellem familietyperne. Analysen viser desuden, at der har været en aldring over tid på tværs af bofællesskaberne – både i aldersblandede og i seniorbofællesskaber. Siden opførslen har der i de aldersblandede bofællesskaber været en reduktion i andelen af beboere under 50 år, og en stigning i andelen af beboere over 50 år (tabel B25 og figur B7-B8).

Med hensyn til etnicitet er beboere med ikke-vestlig baggrund er stærkt underrepræsenterede i bofællesskaberne, hvor de udgør 1 % af beboerne, men 9 % af den samlede befolkning på landsplan (tabel B32). Beboere med vestlig baggrund (men anden end dansk) er ligeledes underrepræsenteret i bofællesskaber, dog knapt så markant, da de udgør 3 % af beboerne i bofællesskaber, men 5 % på landsplan. Beboere med ikke-vestlig baggrund er imidlertid overrepræsenteret blandt de omkring 88.000 beboere i flergenerationsboliger, hvor de udgør 23 % af alle beboere (se bilag 4). Flergenerationsboliger rummer dog ikke nødvendigvis et eksplicit fællesskabs-element, og kan derfor ikke ligestilles med generationsfællesskaber.

Uddannelse, job og indtægt

Blandt beboerne i aldersblandede bofællesskaber har 30 % en længerevarende uddannelse. Sammenlignet med befolkningen på landsplan svarer det til en overrepræsentation på 196 % (tabel B33). For professionsuddannelser er der en 80 % overrepræsentation i aldersblandede bofællesskaber, økosamfund og kollektiver. Som tidligere nævnt har Jakobsen og Larsen (2019) fundet lignende forskelle i en survey-baseret undersøgelse af aldersblandede bofællesskaber. De kvalitative studier viser, at der i de aldersblandede bofællesskaber er mange med uddannelser indenfor det humanistiske felt, hvor sociale aspekter er et væsentligt omdrejningspunkt, fx folkeskolelærere, pædagoger, terapeuter, psykologer, antropologer mv. Dertil er der folk med uddannelser som er af mere teknisk karakter, ofte med fokus på miljø og bæredygtighed fx ingeniører, arkitekter, miljøteknikere, designere, mv. En del er selvstændige eller har ledende stillinger. På den ene side ligner beboerne derfor hinanden, på den anden side supplerer de hinanden via deres forskelle.

I seniorbofællesskaberne er beboere med længere videregående uddannelse dog underrepræsenterede (-58 %), mens beboere med erhvervsuddannelse er overrepræsenterede i forhold til landsplan (+28 %) (tabel B33). Denne forskel kan skyldes at de ældre generationer generelt har kortere uddannelser end de nuværende. Det kan også skyldes, at der er en større andel af almene boliger i seniorbofællesskaberne, hvilket gør dem økonomisk tilgængelige for en bredere gruppe. Et tredje forhold kan være, at der traditionelt set har været en stor grad af facilitering ved etablering af seniorbofællesskaber i den almene sektor (fx gennem OK Fonden), hvilket kan medvirke til, at det ikke kun er de mest ressourcerstærke beboere, der har formået at være med i opstart af seniorbofællesskaberne. Det skal dog siges, at beboerne i almene seniorbofællesskaber faktisk er mere ressourcerstærke end seniorer som helhed i den almene sektor, når der sammenlignes på uddannelse, indtægt og formuer (BL, 2021).

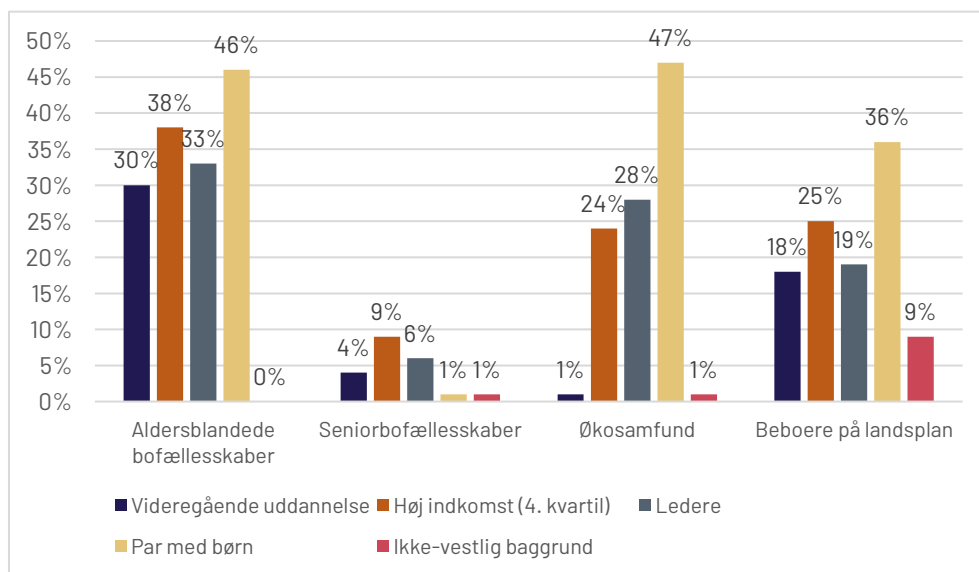
Beskæftigelsesmæssigt er en tredjedel af beboerne i aldersblandede bofællesskaber ledere, mens studerende udgør 29 % (tabel B37). Det svarer til en overrepræsentation på hhv. 68 % og 33 % sammenholdt med befolkningen som helhed. Beboere udenfor arbejdsmarkedet udgør modsat kun 4 % og er underrepræsenterede med -46%. Seniorbofællesskaber er - ikke overraskende - markant anderledes, med 68 % pensionister, svarende til en overrepræsentation på 362 %, og med en kraftig underrepræsentation af alle andre beskæftigelsesgrupper (tabel B37). Det er dog et resultat af en udvikling over tid; i de første seniorbofællesskaber var beskæftigelsen mere ligeligt fordelt, med 38 % pensionister og 31 % ledere (tabel B40).

I de aldersblandede bofællesskaber er der en overvægt af beboere med høje indkomster, sammenlignet med befolkningen som helhed; beboere i 4. og højeste indkomstkvartil (dvs. den gruppe med de 25 % højeste indtægter) er overrepræsenteret med 52 % i forhold til befolkningen på landsplan, og en tilsvarende er der en underrepræsentation af beboere i de lavere indkomstkvarterer (tabel B41). For seniorbofællesskaberne er billedet dog modsat; her er beboere i 2. og næstlaveste indkomstkvartil overrepræsenteret (83 %), mens beboere i 4. indkomstkvartil er underrepræsenterede (-63 %) (tabel B41).

Over tid (1990 til 2020) er det påfaldende, at beboere i aldersblandede bofællesskaber der arbejder som "ledere" udgør den største andel, og har gjort det i stort set hele perioden (figur B25-B27), selvom den er faldet fra 52 % til 42 % (figur B27). Aldringen af beboere afspejler sig i, at i perioden fra indflytning til 2020 er gruppen af pensionister vokset fra 9 % til 21 %. Det samme gælder andelen af "andre beskæftigede" som er faldet fra 22 % til 17 %. De øvrige grupper - studerende, udenfor arbejdsmarkedet og beboere på dagpenge - har derimod ligget ret konstant (figur B27).

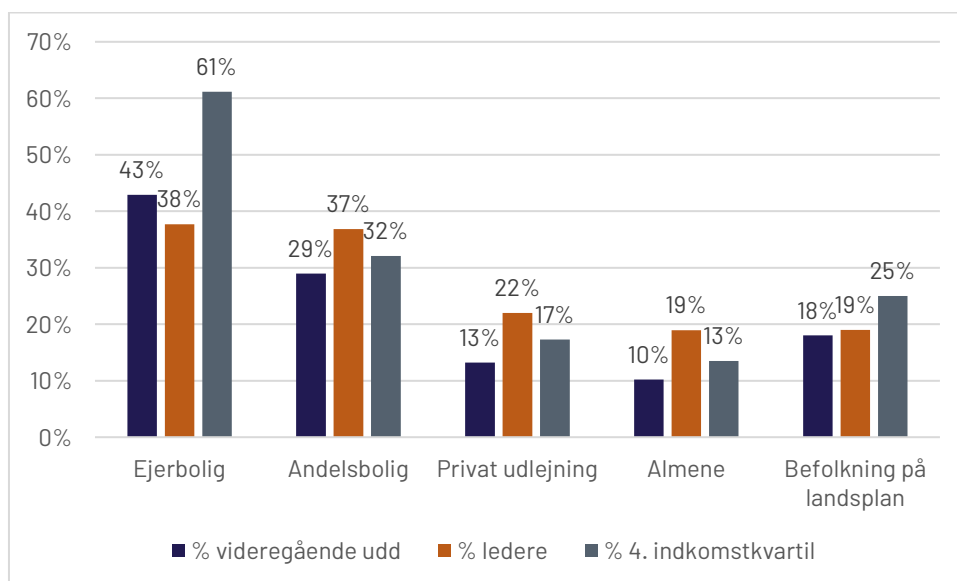
I seniorbofællesskaber har der fra 1990 til 2015 været en stigning i andelen af pensionister, fra omkring 30 % til knap 90 %, og et fald i andelen af "ledere" og "andre beskæftigede" som har været de dominerende grupper udover pensionisterne (figur B28). Fra 2015 ses der dog igen en stigende andel af disse grupper, og et mindre fald i andelen af pensionister til omkring 80 % (figur 45).

Ser man på tværs af beboersammensætningen er tydeligt, at særligt de aldersblandede bofællesskaber skiller sig ud i forhold til befolkningen på landsplan (figur 18), i form af flere børnefamilier, flere beboere med videregående uddannelser, høje indtægter og stilling som ledere, og færre med ikke-vestlig baggrund end befolkningen som helhed.

Figur 18. Udvalgte karakteristika ved beboere i bofællesskaber, sammenholdt med befolkningen på landsplan.

Beboersammensætningen i de aldersblandede bofællesskaber skal ses på baggrund af boligernes ejerform (tabel B43-B46 og figur 19 herunder). Eksempelvis er andelen af beboere med videregående uddannelse i ejerboliger fire gange så stor som beboere i almene boliger (43 % hhv. 10 %), andelen med stillingsbetegnelse "ledere" dobbelt så stor (38 % hhv. 19 %) og andelen af beboere i højeste indtægtskvartil næsten fem gange så stor (61 % hhv. 13 %). Dette er et forhold som tidligere har været fremført af Jakobsen og Larsen (2019), som påpeger, at den lille andel af almene boliger i bofællesskaberne medvirker til, at bofællesskaberne fremstår som en boform primært for personer med lange uddannelse og høje indtægter.

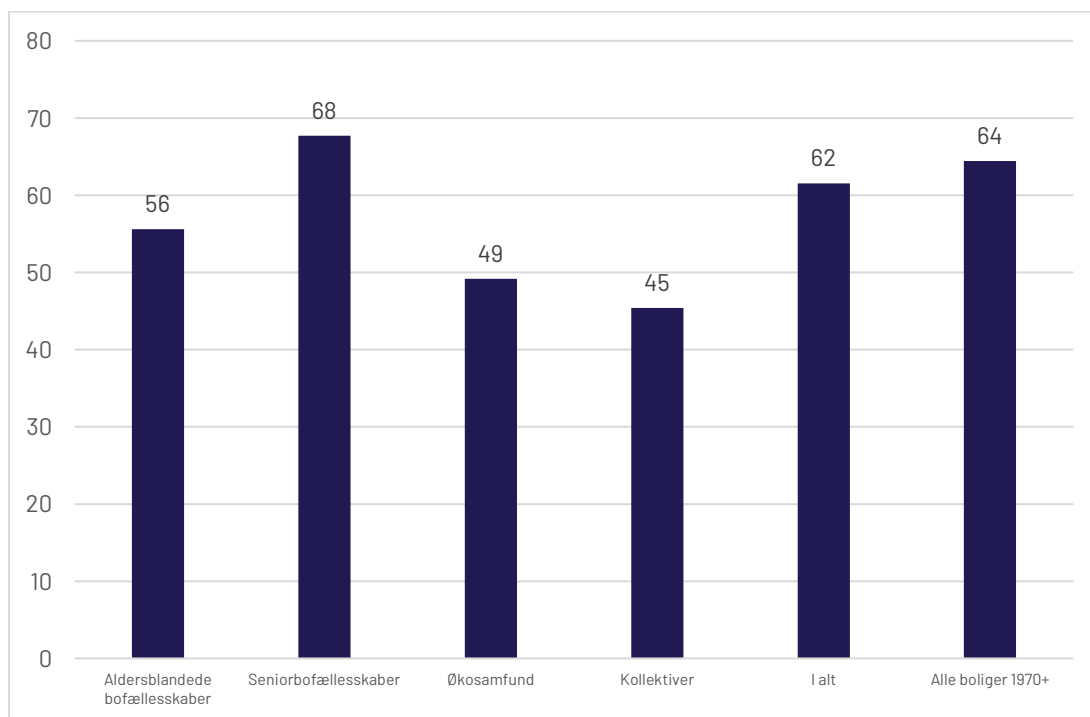
Figur 19. Karakteristika ved beboersammensætning i aldersblandede bofællesskaber under forskellige ejerformer.

Diskussion i relation til centrale samfundsudfordringer

I det følgende diskuteres tre centrale samfundstematikker omkring udvikling af bofællesskaber: Bæredygtighed, sundhed og løft af lokalområder. Disse temaer går ofte igen, når der diskuteres potentialer ved udvikling og etablering af flere bofællesskaber, og vi ser i det følgende på, hvordan undersøgelsen kan bidrage til en nuancering af de tre temaer.

Bæredygtighed og grøn omstilling?

Det at bo i bofællesskab anses ofte som en bæredygtig leveform, fordi husstandene deler faciliteter og dermed har en lavere CO₂-udledning. Det har ikke i nærværende undersøgelse været muligt at indhente data på bofællesskabernes forbrug af energi og ressourcer. Selvom der ikke foreligger data på beboernes energiforbrug ved vi, at forbruget af boligareal pr. person er en af de mest afgørende parametre for husstandens samlede energiforbrug (Gram-Hanssen et al 2018; Jensen 2002). Som det ses af figuren herunder (baseret på tabel B13) har beboerne i bofællesskaberne et gennemsnitligt boligforbrug på 62 m² pr. person. Det er kun lidt mindre end det gennemsnitlige boligforbrug for alle boliger opført efter 1970 (64 m²). Hertil hører dog, at seniorbofællesskaberne, som rummer mange enlige, har et relativt højt boligforbrug (68 m²). Det samme gælder dog for befolkningen som helhed: Faldende husstandsstørrelser er med til at øge boligforbruget. I de aldersblandede bofællesskaber er der modsat et relativt lavt boligforbrug (56 m² pr person, 14 % lavere end landsgennemsnittet). For par med børn er boligforbruget på 31 m² pr person (tabel B13), hvilket er 23 % lavere end par med børn generelt.

Figur 20. Gennemsnitligt boligforbrug pr. person i bofællesskaber og i alle boliger opført efter 1970. Kilde: Tabel B13.

I disse boligarealer er ikke medregnet areal til bofællesskabernes fælleshuse. Der findes ikke en samlet opdateret registrering af, hvor fælleshuse i bofællesskaber er. På baggrund af en oversigt fra 1988 over 31 udvalgte bofællesskaber (Vedel-Petersen et al, 1988) er der udregnet et arealforbrug på 16 m² pr bolig i gennemsnit². Med 1,8 beboere (gennemsnit pr bolig i alle bofællesskaber) svarer det til 9 m² pr beboer, og et samlet boligforbrug på 71 m² pr beboer i bofællesskaber, altså noget over landsgennemsnittet på 64 m². Dette vil imidlertid variere for forskellige husstandsstørrelser. En enlig beboer i et seniorbofællesskab, som har et gennemsnitligt boligforbrug på 80 m² vil med fælleshuse reelt have et boligforbrug på 96 m², hvilket er højere end landsgennemsnittet på 84 m² for enlige beboere (se tabel B13). For en husstand med fire personer (et par med børn) vil medregning af fællesareal på 16 m² pr. bolig i gennemsnit medføre et boligforbrug på 35 m² per person (31 m² til bolig og 4 m² pr. person til fællesareal), hvilket er 12,5 % under landsgennemsnittet på 40 m² for børnefamilier (tabel B13). Set i det perspektiv er det tilsyneladende begrænset, hvor meget mindre boligforbruget er pr. person i bofællesskaber, sammenlignet med befolkningen som helhed. Det kommer dog an på, hvilken bolig beboerne ellers ville have boet i: Hvis bofællesskabet er et alternativ til en lille etagebolig, er den ikke nødvendigvis mere bæredygtig, men hvis den er et alternativ til et stort parcelhus – særligt for enlige og ældre – er det formentlig, af pladsmæssige hensyn, en mere bæredygtig boligform. Samtidig har beboere i bofællesskaber den fordel, at de kun "betaler" for deres andel af fællesarealet (de 16 m²), men fordi de deler arealet med andre, reelt har adgang til langt mere, uden at det koster mere på CO₂-regnskabet.

Der er naturligvis mange andre parametre end boligens energiforbrug at tage med i betragtning omkring bygningernes bæredygtighed. I nogle bofællesskaber er bæredygtigt byggeri en central præmis, fx gennem anvendelse af bæredygtige byggematerialer, brug af

² For en række nyere bofællesskaber, etableret af professionelle developere, viser en opgørelse, at arealforbruget til fælleshuse ligger på mellem 5 og 29 m² pr bolig (Jensen et al, under udgivelse). Men i denne sammenhæng hører også, at der i bofællesskaber med store fællesarealer er tendenser til mindre boliger.

vedvarende energikilder og DGNB-certificering af byggeriet eller byområdet³. Flere steder eksperimenteres der desuden med selvforsyning, permakulturelle dyrkningsprincipper og pile- og siv-rensningsanlæg (se beskrivelser af Skråningen, Himmerlandsbyen og Tubberup Vænge I) samt affaldssortering og fravær af sprøjtemidler og gift. Mange steder er fællesspisningen også overvejende økologisk og vegetarisk, ligesom man nogle steder deles om værktøj, vaskemaskiner, biler mv., hvilket er mere ressourcebesparende, end hvis hver husstand har sin egen. Særligt i nogle af de nyere bofællesskaber lader det imidlertid omvendt til, at fællesskabet økonomisk muliggør ekstra, energikrævende fællesfaciliteter, som man typisk ikke ville have i den enkelte bolig, såsom swimmingpool eller opvarmet palmehave (se beskrivelser af Skråningen s. 24 og Bovieraen s. 29). Som beskrivelserne af de otte udvalgte bofællesskaber illustrerer, er det ikke alle bofællesskaber, som har fokus på bæredygtighed, og selv blandt dem der har, går der nogle gange på kompromis med visionerne, så man ender med, hvad beboerne kalder en light-udgave af bæredygtighed pga. økonomi, developere mv. En særlig faktor er fællesskabets store betydning for bæredygtige livsstilsforandringer (Hoff, Gausset & Lex 2019). Her peger undersøgelser på, at beboere i økofællesskaber på et mere generelt plan gennem normer og vaner motiverer hinanden til bæredygtig levevis, så der opstår en bæredygtig lokal kultur (ibid.). Williams (2008) refererer til forskning, der viser, at der dels er en stærk kollektiv miljømæssig bevidsthed og normer i bofællesskaber, der fremmer miljøvenlige handlinger, og dels væsentlige energibesparelser i form af (i gennemsnit) 31 % lavere energiforbrug til opvarmning, 57 % lavere elforbrug og 8 % færre forbrugsgenstande (Williams, 2008). Ejerskabet af forbrugsgenstande som 2. bil, vaskemaskiner, tørretumbler, fryser og plæneklippere er lavere fordi mange bruger de fælles faciliteter. Dette er dog baseret på data fra nordamerikanske bofællesskaber, hvor forskellen på bofællesskaber og almindelige boliger kan være større end i Danmark. For at kunne undersøge, om disse tendenser også gælder for bofællesskaber i Danmark, kræves dels yderligere kvantitative data på beboernes forbrugsmønstre sammenlignet med den generelle befolkning, dels kvalitative studier af hvilken rolle bofællesskaberne spiller i forhold til beboernes forbrug og levevis.

Udover boligstørrelse og boligtype, kan nærværende undersøgelse kun give en forsigtig indikation af beboernes transportmønstre gennem data om bofællesskabernes lokalisering. Størstedelen af bofællesskaberne ligger i pendlingsafstand fra de større byer, og omkring halvdelen i Region Hovedstaden, mens relativt få bofællesskaber ligger i yderkommunerne. Sammenholdt med, hvordan befolkningen bor på landsplan, svarer det til, at både de største og de mindste byer er underrepræsenteret, mens byer i mellemstørrelsen (2.000-50.000) er overrepræsenteret. Beboere i økosamfund og kollektiver er dog overrepræsenteret i landområder og mindre byer (med hhv. 115 % og 169 %). Baseret dels på de 8 udvalgte eksempler, dels på data om beboernes uddannelse og beskæftigelse, er det rimeligt at antage, at de fleste beboere – bortset fra i seniorbofællesskaberne – arbejder i de nærliggende større byer, og at deres pendlingsafstand er lidt længere, end hvis de ikke boede i bofællesskab. For de bofællesskaber, som ligger i mindre urbaniserede områder, foregår transporten nok overvejende i bil. Den udbredte brug af el-delebiler man ser i mange bofællesskaber kan muligvis afhjælpe noget af miljøbelastningen fra pendlingen. Tilsvarende kan beboernes uddannelses- og beskæftigelsestyper også tyde på, at en del har fleksibelt arbejde, som eksempelvis selvstændige, ledere og højtuddannede, og dermed ikke nødvendigvis pendler til deres arbejdsplads dagligt.

Som andre undersøgelser har peget på (Stender 2014, 198) fungerer økologi og bæredygtighed ofte som et segmenteringsparameter: Når beboerne skal blive enige om, hvor økologisk de vil spise, og hvor bæredygtige materialer de skal bygge med, sorteres uenige fra og finder andre

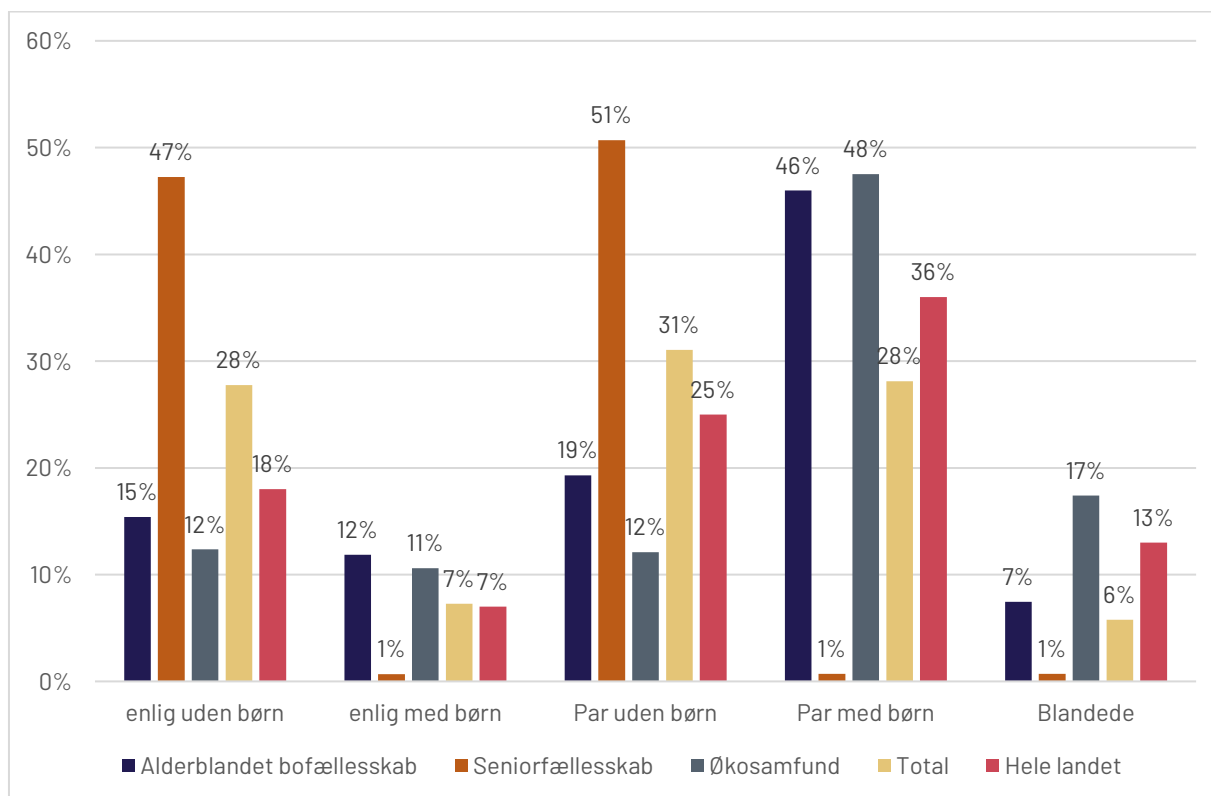
³ DGNB (Deutsche Gesellschaft für Nachhaltiges Bauen) er den mest udbredte bæredygtigheds-certificering for byggeri og byområder i Danmark. Ordningen forvaltes af Dansk Green Building Council, DK-GBC

steder at bo. Særligt nogle bofællesskaber bliver dermed samlingspunkt for frontløbere i bæredygtig levevis og grøn omstilling. Et interessant spørgsmål er i den forbindelse, om nogle af de mest ressourcestærke personer i forhold til bæredygtighed og grøn omstilling dermed trækkes ud af andre lokalsamfund, hvor de kunne gøre større forskel end blandt ligesindede, eller om deres ressourcer omvendt netop skærpes og aktiveres ved at bo blandt ligesindede? Det ville yderligere kvalitative undersøgelser kunne belyse.

Sundhed og bekæmpelse af ensomhed?

Der er ikke indhentet sundhedsdata på beboere i bofællesskaber som del af dette projekts kvantitative analyse. I de besøgte seniorbofællesskaber lægger de interviewede beboere imidlertid stor vægt på trygheden i, at man holder øje med hinanden, og ikke risikerer at komme til at ligge alene i en nødsituation uden at kunne tilkalde hjælp (se beskrivelser af Seniorbo og Bovieran på s. 23 og 25). Desuden er det veldokumenteret i den eksisterende forskning, at sociale relationer er et afgørende sundhedsparameter (Hansen et al 2017, Schrepft et al 2019, Yang et al 2016). Ensomhed karakteriseres i dag som en folkesygdom, og i takt med, at flere og flere bor alene (Scherg et al 2010), synes bofællesskaber at kunne bidrage til at bekæmpe ensomhed og derigennem fremme folkesundheden. Spørgsmålet er naturligvis om dem, der bor i bofællesskaber, ellers ville have været ensomme, eller om det overvejende er mennesker, der i forvejen har et veludviklet socialt liv? Og om det måske stadig også er muligt at være ensom, selvom man bor i bofællesskab?

Nærværende kortlægning belyser, hvordan forskellige familietyper er repræsenteret i bofællesskaberne, set i forhold til landsplan. Som det fremgår af figur 21 herunder (og tabel B28), er der i de aldersblandede bofællesskaber og økosamfundene en overrepræsentation af enlige med børn (hhv. 62 % og 45 %) og af par med børn (hhv. 29 % og 32 %), mens enlige uden børn er underrepræsenterede (med hhv. -17 % og -33 %). Det samme gælder par uden børn (hhv. -25 % og -52 %). Omvendt er der i seniorbofællesskaberne en overrepræsentation af enlige og par uden børn (hhv. 153 % og 99 %).

Figur 21. Andel af familietyper i forskellige typer bofællesskaber og for landet som helhed.

Det peger på, at det især er for enlige forældre og seniorer, at bofællesskaber udgør et alternativ til at bo alene, mens enlige voksne uden børn i mindre grad bosætter sig i bofællesskaberne. Dog viser figur B14 og B15, at i de aldersblandede bofællesskaber har andelen af enlige uden børn og par uden børn været stigende i perioden 1970-2015, mens enlige med børn og par med børn har været faldende. Der er således blevet færre børn over tid i de aldersblandede bofællesskaber. De aldersblandede bofællesskaber er imidlertid stadig præget af børnefamilier, som udgør 46 % af husstandene i bofællesskaber. Ensomhed kan naturligvis også findes i børnefamilier, men det er nok ikke den mest udsatte gruppe. Det er derimod både studerende og ældre. Her viser analyserne, at der har været en stigning i andelen af studerende, der bor i bofællesskaber, så de nu udgør 7 % af beboerne i aldersblandede bofællesskaber (figur B25-27). Tilsvarende udgør de ældre en stigende andel af beboerne – ikke kun i seniorbofællesskaber men også i de aldersblandede bofællesskaber, som i dag rummer 17 % seniorer (+68 år) (tabel B24). Med de store generationer af ældre, som også lever længere og længere, synes bofællesskaber altså at være et godt bud på at imødegå ensomhed. Det kan indvendes, at beboere i bofællesskaber gennemsnitligt har højere indtægter og uddannelsesniveau end befolkningen som helhed, og at netop disse ressourcer stærke grupper også er mindre udsat for ensomhed. Tendensen gælder dog ikke for seniorbofællesskaberne, hvor beboersammensætningen i højere grad er præget af en højere andel beboere med erhvervsuddannelser, og en lavere andel af beboere med længerevarende uddannelser.

Kønssammensætningen i bofællesskaberne kan her også være en relevant parameter at se på, da eksisterende forskning viser, at mænd – særligt enlige mænd – i højere grad end kvinder rammes af ensomhed og helbredsproblemer (Schrempft et al 2019). Derfor kan det være et problem, at mænd samlet set er underrepræsenterede med 16 % i bofællesskaberne – med 9 % i de aldersblandede bofællesskaber, og med 27 % i seniorbofællesskaberne (tabel B20). Kortlægningen viser også en markant underrepræsentation af beboere med ikke-vestlig

baggrund: De udgør kun 1 % af beboerne i bofællesskaber, men 9 % af den samlede befolkning (tabel B32). Beboere med ikke-vestlig baggrund bor til gengæld i højere grad i flergenerationsfamilier, hvor 23 % af alle personer er indvandrere og efterkommere (Tabel B63).

Alt i alt indikerer undersøgelsen, at de beboere, der aktuelt bosætter sig i bofællesskaber, næppe er dem, som er mest udsat for ensomhed og dårlig sundhed. Der er en overvægt af kvinder og ressourcestærke grupper – ikke kun i form af indtægt og uddannelse, men formentligt også i form af social kapital – dvs. dem, der i forvejen har et aktivt socialt liv. Alligevel kan bofællesskaberne – særligt seniorfællesskaberne – være et godt bidrag til at bekæmpe ensomhed og styrke sundhedsniveauet. De interviewede beboere i de besøgte bofællesskaber fortæller således, at selvom kvinderne er i overtal og ofte er initiativtagere til fællesskaberne, så hiver de mænd med, som indledningsvist har været skeptiske, men efterfølgende får stor glæde af at engagere sig i fællesskabet. Flere beboere i seniorbofællesskab fortæller også, at de valgte at flytte i bofællesskab, fordi de blev enlige og ikke længere orkede at bo i et stort parcelhus, som de skulle passe helt alene. Mere dybdegående indsigt i forholdet mellem bofællesskaber og beboernes ensomhed og sundhed ville kræve yderligere undersøgelser, dels kvantitative med fokus på data om sundhed og ensomhed, dels kvalitative med fokus på de sociale dynamikker i bofællesskaber, og hvem der flytter ind og ud af dem, herunder hvorfor man flytter i bofællesskab.

Løft af lokalområder?

Udover bæredygtighed og sundhed anses bofællesskaber også ofte som en boligform, der potentielt kan bidrage til at løfte forskellige lokalområder, der ellers er præget af fraflytning og mangel på ressourcestærke grupper, eksempelvis i yderområder og udsatte by- og boligområder. Netop fordi bofællesskaberne – særligt de aldersblandede – har en overvægt af ressourcestærke beboere med høj indtægt, uddannelse og social kapital (Marckmann 2009), kan de være attraktive for mange kommuner. Samtidig peger tidligere undersøgelser på, at beboere i bofællesskaber er mere villige til at flytte til andre steder, når de etablerer et bofællesskab, end de ville gøre som enkeltstående husstand, netop fordi de flytter sammen (Stender 2014, s. 151). Heri kunne ligge et potentiale for både yderområder (Dansk Bygningsarv 2016) og udsatte by- og boligområder (Bech-Danielsen og Stender 2017, s. 49).

Nærværende kortlægning viser, at de danske bofællesskaber både ligger i små, mellemstore og store byer, men at størsteparten ligger i pendlingsafstand fra de større byer. Omkring halvdelen ligger i Region Hovedstaden, mens yderkommuner er kraftigt underrepræsenterede med bofællesskaber i forhold til indbyggertal (tabel B15). Undersøgelsen viser også, at bofællesskaberne i høj grad tiltrækker beboere fra den samme kommune som bofællesskabet ligger i, eller fra tilsvarende kommuner i samme region – og at der altså kun sker få flytninger til bofællesskaberne fra andre kommuner.

Selvom mange flytter til grønnere og mere landlige omgivelser, når de flytter i bofællesskab, og måske også flytter til mere landlige omgivelser, end de ville gøre som enkeltvise husstande, er det stadig kun sjældent uden for pendlingsafstand til de større byer (ca. en time eller lidt mere i bil). I den forstand ser bofællesskaber i sig selv ikke ud til at kunne bryde de urbaniseringstendenser, som trækker befolkningens bosætning i retning af de større byer, men bofællesskaber vil nok ofte kunne tiltrækkes til landlige områder i disse regioner. Ofte er det økonomiske spørgsmål, som spiller ind sammen med det helt praktiske hensyn at finde et egnet areal, der kan huse et bofællesskab.

Et relevant spørgsmål er her, om bofællesskaberne så udgør små ressourcestærke enklaver i de lokalsamfund de lander i, og om de reelt bidrager til disse samfund eller lukker sig om sig selv? Som allerede påpeget har beboerne i de aldersblandede bofællesskaber generelt en højere indkomst og uddannelse end befolkningen generelt. Dette er ligeledes beskrevet i

tidligere studier af danske bofællesskaber, og studier af udenlandske bofællesskaber (se forskningsoversigt). Dette kan skyldes en høj andel af ejerboliger og en lille andel af almene boliger, men også at etableringen af bofællesskaber traditionelt set har været en stor opgave at løbe i gang. Dette kan også være medvirkende til at forklare den høje andel af højt uddannede i beboergruppen, ligesom det formentlig er i denne gruppe den største efterspørgsel på bofællesskaber findes. Samtidig kan selv-rekrutteringen i bofællesskaberne være med til at fastholde en vis segmentering. Den markante beboersammensætning kan skabe en opfattelse af, at bofællesskaberne er noget eksklusivt, der kun er for bestemte grupper, og ikke inkluderer den brede befolkning. Der er imidlertid en tendens til, at nogle af de nye developerdrevne fællesskaber har ambitioner om en mere blandet beboersammensætning. Andre undersøgelser peger på mulighederne for billiggørelse af boliger i bofællesskaber ved at boligerne gøres mindre, og at man deler mere (Brysch & Czischke 2021), hvilket også muliggør mere socialt sammensatte fællesskaber. I praksis er det bl.a. eksemplificeret ved, at der er udviklet bofællesskabsmodellen i den almene sektor til integration imellem flygtninge og danske beboere (fx Venligbolig Plus, TUNET, se også hollandsk eksempel i Czischke & Huisman 2018).

Omvendt har andre påpeget de styrker, der ligger i at forme et stærkt fællesskab, der deler ressourcer og løfter i flok, også i relation til bæredygtighedsstrategier (Lietart 2010). Der kan således argumenteres for, at den lille segregering måske kan bidrage til at imødegå den store. Dette i den forstand, at bofællesskaberne – selvom de samler en lille enklave af ligesindede – trækker disse til et socioøkonomisk anderledes stillet område, end hvor de måske ellers ville være tilbøjelig til at bosætte sig. Andre undersøgelser har peget på, at netop det forhold, at beboerne i nyetablerede bofællesskaber ikke har nogen særlig relation til det specifikke sted de flytter til, faktisk kan medvirke til at konsolidere deres fællesskab indadtil, ligesom arkitekturen i de nyere fællesskaber nogle steder kan have en ret lukket fremtoning, der slår ring om beboerne snarere end at invitere omgivelserne ind. Design og arkitektur kan derfor – sammen med det forhold, at beboerne ofte har travlt med at konsolidere deres eget fællesskab – være med til at skabe det indtryk, at bofællesskabet er segmenteret og ikke ønsker at blive en del af lokalsamfundet (Stender 2014, s. 151, Williams 2005 – se også forskningsoversigt). Men omvendt er der også en risiko for, at når bofællesskaberne lukker sig om sig selv, så er der mindre sandsynlighed for, at omverdenen og lokalsamfundet opdager de kvaliteter, der kan ligge i bofællesskabet (Williams 2008).

Som beskrevet i flere af de otte udvalgte bofællesskaber møder det omgivende lokalsamfund ofte nye bofællesskaber med en vis skepsis og frygt for at 'det skal blive et nyt Christiania' (se Landsbyen, Blikfanget og Himmerlandsbyen). I flere af de beskrevne nyere bofællesskaber gøres der da også en dyd ud af at invitere lokalsamfundet indenfor gennem samarbejder, events og udadvendte funktioner, som er tilgængelige for offentligheden (Se fx Generationernes Hus, Himmerlandsbyen). Fordommene om et nyt Christiania kan måske også forventes at aftage i takt med, at forskellige bofællesskaber – også i mindre ideologiske former, fx nogle af de developerdrevne bofællesskaber – vinder udbredelse.

Perspektiver

På baggrund af undersøgelsens resultater skitserer vi her kort nogle perspektiver og udviklingsmuligheder vi ser for bofællesskaber i Danmark.

- Bofællesskaber er på trods af den nuværende vækst en lille niche på boligmarkedet (0,3 % af alle boliger). Hvis potentialerne i bofællesskaber for alvor skal udnyttes, er der brug for en opskalering i omfanget af bofællesskaber. Der er dog en række barrierer for dette (Indenrigs- og Boligministeriet, 2021). Med etablering af Vejledningsenheden for Bygge- og Bofællesskaber under Bolig- og Planstyrelsen er der imidlertid sat politisk fokus på området, bl.a. med etablering af en vejledningsenhed om etablering af bofællesskaber, hvilket kan være med til at hjælpe flere selvgroede bofællesskaber i gang. Samtidig ses der for øjeblikket et stigende privat engagement i udvikling af bofællesskaber (Jensen et al, 2022), som kan øge udbuddet yderligere de kommende år. Det private engagement er med til at nedbringe etableringstiden, flytte risici fra beboerne og over til developerne, samtidig med at der etableres typer af bofællesskaber, der matcher efterspørgslen fra en bredere målgruppe end hidtil.
- Der kan være grund til at se på, hvordan man etablerer bofællesskaber i eksisterende bebyggelser, både for at mindske CO₂-aftrykket og for at billiggøre etablering af bofællesskaberne. Hidtil er etablering af bofællesskaber i eksisterende bebyggelser kun sket i meget begrænset omfang.
- Der er i forlængelse af dette brug for at fokusere på, hvordan man udvikler bofællesskaber, der optimerer pladsforbrugt i både de private boliger og i fællesarealer, og udnytter potentialerne for at skabe grønne fællesskaber.
- Man bør også diskutere, hvordan elementer og læring fra bofællesskaberne kan overføres til byggeriet generelt, særligt til mere konventionelle boligformer. Eksempelvis kan der i byudviklingsprojekter stilles krav om etablering af fælleshuse, skabes flere fælles faciliteter, flere mødesteder m.m., som man allerede ser i nogle kommuner. Det er muligt at designe til et øget fællesskab, uden at etablere egentlige bofællesskaber, men at hente inspiration herfra.
- På baggrund af analyserne kan vi konkludere, at der er plads til flere almene boliger i de aldersblandede bofællesskaber, hvilket kan medvirke til at gøre bofællesskaber mere økonomisk tilgængelige for større grupper.
- Det bør overvejes, om lokaliseringen af bofællesskaber i højere grad kunne omfatte landets yderområder, som i dag huser 2 % af bofællesskabs-beboerne, men 9 % af landets befolkning – og tilmed rummer mange ældre, som overvejende bor i enfamiliehuse. Data viser, at det er begrænset, hvor mange eksterne man tiltrækker ved at etablere bofællesskaber i landets yderområder, derfor kan der være et større potentiale i at etablere bofællesskaber for de nuværende beboere.
- Der bør være større opmærksomhed på, hvordan man bedst integrerer bofællesskaberne med det eksisterende lokalsamfund, både organisatorisk, værdimæssigt og designmæssigt, og ikke kun ser bofællesskaberne som selvstændige enklaver, der står i opposition til konventionelle boligformer.

Referencer

A-70 (1971) *Krageborgs Hvad er A-70?*, Hæfte fra Andelsforeningen af 1970.

Andersen, Michael A. (red.) (2021) *Bofællesskaber 1970 til i dag*, Strandberg Publishing

Ambrose, Ivor (1993) *Etablering af seniorbofællesskaber, erfaringer fra tre projekter i Odense*, Sbi meddelelse 97, Hørsholm, Statens Byggeforskningsinstitut.

Bamford, Greg (2005) Cohousing for older people: housing innovation in the Netherlands and Denmark, *Australian Journal on Ageing*, Vol 24:1 March 2005, Brief Report pp. 44-46.

Beck, Anna Falkenstjerne (2020) What is co-housing? Developing a Conceptual Framework from the Studies of Danish Intergenerational Co-housing, *Housing, Theory and Society*, Routledge, Taylor & Francis Group, pp.40-64.

Beck, Anna Falkenstjerne (forthcoming) *Another Way of Housing and Living: Creating, Moving to and Organising Danish Co-housing*, PhD afhandling, BUILD, AAU.

BL (2021) Almene seniorbofællesskaber – hvem, hvorfor, hvordan. BL-ANALYSE • JUNI 2021

Boyer, Robert H. W. & Leland, Suzanne (2018) Co-housing for whom? Survey Evidence to Support the Diffusion of Socially and Spatially Integrated Housing in the United States, *Housing Policy Debate*, 28:5, p 653-667. Routledge, Taylor Francis Group.

Bresson, Sabrina & Labit, Anne (2020) How does collaborative housing address the issue of social inclusion? *Housing, Theory and Society*, Routledge, Taylor & Francis Group, pp. 118-138.

Brysch, Sara Lia & Czischke, Darinka (2021) Affordability through design: the role of building costs in collaborative housing, *Housing Studies*, DOI: 10.1080/02673037.2021.2009778

Buck, John & Villines, Sharon (2017) *We the People: Consenting to a Deeper Democracy. A Handbook for Understanding Sociocratic Principles and Practices*. 2nd Ed. (USA: Sociocratic Info Press).

Blød By, Temaleder Tæt-lav bofællesskaber (1981) "Den nye type", Blød By Blad om bolig, Miljø og planlægning 1981, nr.13.

Caldenby, Claes (2020) Sweden: in between co-housing and public housing. In P Hagbert et al. (eds) *Contemporary Co-housing in Europe: Towards Sustainable Cities?* Routledge, pp. 38-56.

Carrere, J., Reyes, A., Oliveras, L., Fernández, A., Peralta, A., Novoa, A., Pérez K. & Borrell, C. (2020) The effects of cohousing model on people's health and wellbeing: a scoping review, *Public Health Reviews*, 41:22. <https://doi.org/10.1186/s40985-020-00138-1>

Choi, Jung Shin (2004) Evaluation of community planning and life of senior cohousing projects in northern European countries, *European Planning Studies vol. 12:8 p. 1189-1216*, Taylor and Francis.

Chiodelli, Fancesco & Baglione, Valeria (2014) Living together privately: for a cautions reading of cohousing, *Urban Research and Practice*, vol. 7:1, pp. 20-34. Routledge, Taylor & Francis Group.

Chatterton, Paul (2015) *Low Impact Living A Field Guide to Ecological, Affordable Community Building*, Earthscan Tools for Community Planning. Routledge.

Chatterton, Paul (2016) Building transitions to post-capitalist urban commons, *Transactions of the Institute of British Geographers*, 41, pp. 403-415, Royal Geographical Society (with the Institute of British Geographers).

Christian, D. L. (2013) *Transparency, equivalence, and effectiveness: How sociocracy can help communities, Part I*, *Communities* 160, pp. 59-63.

Christensen og Kristensen (1972) *Kollektiver i Danmark*. Borgen.

Clausen, L. & Manchke, H. (2019) Ældres livskvalitet i seniorbofælle-skaber - Hvad ved vi?, Realdania.

CLIPS guide for group projects, ed. Kovasna, A. & Petrovic, N. (2017) *Community Learning Incubator Programme for Sustainability (CLIPS)*. GEN-Europe and Erasmus+ Programme.

Czischke, Darinka & Huisman, Carla J. (2018) Integration through Collaborative Housing? Dutch Starters and Refugees Forming Self-Managing Communities in Amsterdam, *Urban Planning*, Volume 3:4, pp. 156-165.

Czischke, D. Carriou, C. & Lang, R. (special edt.) (2020) Collaborative Housing in Europe: Conceptualizing the Field, *Housing, Theory and Society*, 37:1, 1-9.

Daly, M. (2017) Quantifying the environmental impact of ecovillages and co-housing communities. A systematic literature review, *Local Environment. The International Journal of Justice and Sustainability*, 22(11), pp. 1358-1377.

Dansk Bygningsarv (2016) *Fremtidens bofællesskaber. Funktionstømte bygninger - i storbyen, provinsbyen og på landet*. Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet.

De Jorge-Huertas, Virginia (2020) Collaborative Designing of Communities. Helsinki and Zurich Pioneers. *ACE: Architecture, City and Environment*, 15(43), 9012. DOI: <http://dx.doi.org/10.5821/ace.15.43.9012>

Degnbol, Marie Chimwemwe (2018) *Fælles Fundament Økonomi for bofællesskaber og kollektiver*, Forlaget Bosammen.

Droste, C. (2015) German Co-housing: An opportunity for Municipalities to Foster Socially Inclusive Urban Development, *Urban Research and Practice*, 8:1, pp.72-92.

Durrett, Charles (2005) *Senior Cohousing: A Community Approach to Independent Living*, Berkeley, CA. Habitat Press. New Society Publishers, Canada.

Elm, Allan & Dilling-Hansen, Troels (red.) (2003) *Økosamfund i Danmark Hvordan drømme bliver til virkelighed*, Landsforeningen for Økosamfund.

Foldschack, Knud (2003) Økologisk byggeri Ja tak - eller hvad?, in Elm, Allan & Dilling-Hansen, Troels (red.) (2003) *Økosamfund i Danmark Hvordan drømme bliver til virkelighed*, Landsforeningen for Økosamfund, pp. 374-378.

Fromm, Dorit (2000 a) Edt. Introduction to the special issue, vol. 17, No. 2, Theme Issue: *Cohousing*, *Journal of Architectural and Planning Research*, (Summer, 2000) Locke Science Publishing Company, Inc.

Fromm, Dorit (1991) *Collaborative Communities. Cohousing, Central Living and Other New Forms of Housing with Shared Facilities*, Van Nostrand Reinhold, New York.

Fromm, Dorit (2000 b) American Cohousing: the first five years. *Journal of Architectural and Planning Research*, (Summer, 2000) 91-93. Locke Science Publishing Company, Inc.

Graae, Bodil (1967) *BØRN skal have HUNDREDE forældre* kronik fra Politikken 9. april 1967

Graae, Bodil (1969) *Den store familie*, Kronik Politiken 16. marts 1969.

Gram-Hanssen, Kirsten & Jensen, Jesper Ole (2005) Green Buildings in Denmark, From Radical Ecology to Consumer-oriented Market Approaches? p. 165-183 in Guy, Simon and Moore, Steven A., *Sustainable Architectures Cultures and Natures in Europe and North America*. New York: Spon Press, Taylor & Francis Group.

Gram-Hanssen, K.; Georg, S.; Christiansen, E. & Heiselberg, P. (2018) What next for energy-related building regulations?: the occupancy phase. *Building Research & Information*, 46:7, 790-803, DOI: 10.1080/09613218.2018.1426810

Gudmand-Høyer, Jan (1968) *Det manglende led imellem utopi og det forældede enfamiliehus*, Dagbladet Information 26.juni 1968

Gudmand-Høyer, Jan (1984) Bofællesskabsideen i den nuværende form har i år tyve års jubilæum – men blev i øvrigt formuleret for 470 år siden, *Klokken* 1984:8, Skråplanet, pp.3-8.

Hansen, E.B; Dahl, A.; Gottschalk, G. & Palsig Jensen, S. (2000) *Ældre i bofællesskaber*. SBI, Hørsholm.

Hagbert, Pernilla; Larsen, Henrik Gutzon; Thörn, Håkan & Wasshede, Catrina (eds.) (2020) *Contemporary Co-housing in Europe: Toward Sustainable Cities?* Taylor and Francis.

Hansen LR, Pedersen SB, Overgaard C, Torp-Pedersen C, Ullits LR (2017) *Associations between the structural and functional aspects of social relations and poor mental health: A cross-sectional register study*. BMC Public Health. 2017;17(1):1-10.

Hoff, Jens; Gausset, Quintin & Lex, Simon (red.) (2020) *The Role of Non-state Actors in the Green Transition: Building a Sustainable Future*, Milton: Routledge

Høite Hansen, Anette (2019) Et bofællesskab og en bevægelse: en antropologisk analyse af økosamfundsaktivisme på tværs af skalaer, *Politik* 22:3 pp. 99-114.

Høite Hansen, Anette, Gausset, Quentin & Duus Hansen, Pia (forthcoming) Living sustainably in a Danish eco-community. How social and physical infrastructures impact carbon footprints.

Indenrigs- og Boligministeriet (2021) *Fremme af bygge- og bofællesskaber*. Indenrigs- og Boligministeriet.

Illeris, Svend; Bendixen, E.L.; Dilling, L., Holten, C., Rasmussen, B., Illeris, G., Bjerre, B. (1997) *Sættedammen i 25 år, Sættedammens jubilæumsudgivelse*: Hillerød Bogtrykkeri. Se <http://www.xn--sttedammen-d6a.dk/>

Jakobsen, Peter & Larsen, Henrik Gutzon (2019) An alternative for whom? The evolution and socio-economic of Danish cohousing, *Urban Research & Practice*, 12(4), pp. 414-430.

Jantzen, E. B. & Kaaris, H. (1984) Danish low-rise housing. *Scandinavian Housing and Planning Research*, 1(1), pp. 27-42?

Jarvis, Helen (2011) Saving space, sharing time: integrated infrastructures of daily life in cohousing, *Environment and Planning A: Economy and Space*, Vol. 43 No. 3, pp. 560-577.

Jarvis, Helen (2015) Towards a Deeper Understanding of the Social Architecture of Co-housing: Evidence from the UK, USA, and Australia. *Urban Research and Practice* vol. 8:1, p. 93-105, Routledge, Taylor, and Francis Group.

Jensen, J. O. (2002) *Livsstil, boform og ressourceforbrug*. Ph.d.-afhandling. Hørsholm: SBI forlag.

Jensen, J.O; Stender, M.; Løjmand, L.S. (2022) *Fællesskabsorienterede boformer. Erfaringer fra developerdrevne bofællesskaber*. BUILD-rapport.

Jensen, Ole Michael (1985) "Lokalsamfund Selvforvaltning og fysisk planlægning", SBI-planlægning 52. Hørsholm: SBI Forlag.

Jepsen, Martin Rudbeck & Busck, Anne Gravsholt (2018) *Hvad skaber rurale succeser og hvor lang række brandet? Eksemplificeret ved landsbyen Torup i Halsnæs Kommune*. IGN Rapport, December 2018. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet.

Krokkors, Karin (special ed.) (2012) Co-housing in the Making. *Built Environment*. vol.38:3, p. 309-314.

Lang, R., Carriou, C. & Czischke, D. (2020) Collaborative housing research (1990-2017): A systematic review and thematic analysis of the field, *Housing, Theory and Society*, 37(1), pp. 10-39.

Larsen, Henrik Gutzon (2021) *Bofællesskab og ejendom*. I: Andersen (red.) *Bofællesskaber 1970 til i dag*. Strandberg Publishing.

Larsen, Henrik Gutzon (2020) Denmark: Anti-urbanism and segregation. I: Hagbert et al (2020). *Contemporary Co-housing in Europe: Toward Sustainable Cities?* Taylor and Francis.

Larsen, Henrik Gutzon (2019) Three phases of Danish cohousing: tenure and the development of an alternative housing form. *Housing Studies*. DOI: 10.1080/02673037.2019.1569599

Lietaert, Matthieu (2010) Cohousing's relevance to degrowth theories, *Journal of Cleaner Production*, vol. 18:6, pp.576-580. Scienedirect. Elsevier.

Lind, Inge & Vraa, Lene (1984) *Fælleslokaler i boligbebyggelser, Indretning, drift og brug*, SBI Rapport 156, Statens Byggeforskningsinstitut.

Mahieu, Rilke & Van Caudenberg, Rut (2020) Young refugees and locals living under the same roof: intercultural communal living as a catalyst for refugees' integration in European urban communities? *Comparative Migration Studies* Vol.8 (1), p.1-17.

Marckmann, Bella (2009) *Hverdagslivets kritik: Økosamfund i Danmark* (PhD afhandling) Sociologisk Institut, Københavns Universitet.

Marckmann, Bella (2014) *Økosamfund som bæredygtighedsnicher*. I: Holm, Jesper; Søndergård, Bent; Stauning, Inger; Jensen, Jesper Ole (2014) *Bæredygtig omstilling af bolig og byggeri*. Frydenlund Academic, Frederiksberg, Denmark. pp. 219-241.

Marckmann, Bella, Gram-Hanssen, Kirsten & Christensen, Toke Haunstrup (2012) Sustainable Living and Co-Housing: Evidence from a Case Study of Eco-Villages, Special issue: *Co-housing in the Making*. *Built Environment*. 38(3), pp. 413-429.

Marcus, Clare Cooper (2000) Site planning, building design and a sense of community: an analysis of six cohousing schemes in Denmark, Sweden and the Netherlands, *Journal of Architectural and Planning Research*, vol. 17, No. 2, pp. 146-163. Locke Science Publishing Company, Inc.

- Margolis, Diane & David Entin (2011) *Report on Survey of Cohousing Communities 2011*. The Cohousing Association of the United States (Coho/US).
- Margolis, Diane & Sanguinetti, Angela (2015) Findings from the 2012 National Survey of Cohousing Residents, *proceedings from the cohousing Research Network (CRN) Workshop, 2015 National Cohousing Conference*, Friday May 29, 2015, Durham, North Carolina.
- Markel, E. A., Rodgers, R., Sanchez, W., & Ballou, M. (2015) Social support in the cohousing model of community: A mixed-methods analysis, *Community Development*, 46(5), pp. 616- 631.
- Maxen, S. (2003) Indledning, in Elm, Allan & Dilling-Hansen, Troels (red.) (2003) *Økosamfund i Danmark Hvordan drømme bliver til virkelighed*, Landsforeningen for Økosamfund, pp. 9-11.
- Mazanti, B. (2007) Choosing Residence, Community and Neighbours-Theorizing Families' Motives for Moving, *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 89(1), pp. 53-68.
- McCamant, Kathryn & Durrett, Charles (2011) *Creating Cohousing Building Sustainable Communities*, New Society Publishers, Canada.
- McCamant, Kathryn & Durrett, Charles (1988 og 1994) *Cohousing: A contemporary approach to housing ourselves*, Berkley, CA: Habitat Press (Anden udgave: 1994).
- McCamant, Kathryn and Charles Durrett (1989) *Cohousing in Denmark* in Frank, Karen A. and Ahrentzen, Sherry, *New Households. New Housing*, p. 95-126, Van Nostrand Reinhold, New York.
- Mellner, Christin; Niemi, Maria; Pollanen, Elin & Osika, Walter (2021) Enhancing social and individual sustainability in urban co-living, *Urban Co-living*, pp. 1129-1144.
- Meltzer, Graham (2000) Cohousing: Verifying the importance of community in the application of environmentalism, *Journal of Architectural and Planning Research*, (Summer, 2000) Locke Science Publishing Company, Inc., pp. 110-132.
- Meltzer, Graham (2005) *Sustainable Community Learning from the cohousing model*, Trafford Publishing.
- Moe, Ellinor; Hauge, Åshild L.; Høyland, Karin (2021) Bofællesskab – et bidrag til økt livskvalitet for eldre?, *Tidsskrift for boligforskning*, Universitetsforlaget, Årgang 4, nr 1-2021, s. 46-62.
- Navne, Dorte (1987) *At bo i fællesskab*, Arkitektens Forlag
- Nielsen, John V. (2022) *Bofællesskabet Trudeslund, Fra ide, planlægnings- og byggefase til 40 års levet bofællesskab*, Frydenlund.
- Nielsen, K.T. (2021) Kortlægning af seniorbofællesskaber 2021. Realdaniaprojekt ”Rum og fællesskaber for ældre”
- Nord, Henrik, Kristensen, K., Johansen, G.L., Madsen, R. U. (2010) *Fremtidens kollektive boformer*, rapport for Realdania og Foreningen til fremskaffelse af boliger til ældre og enlige.
- Nygaard, E. (1984) *Tag over hovedet Dansk boligbyggeri fra 1945 til 1982*, Arkitektens Forlag, Copenhagen.
- Palmer, Jasmine & Tummers, Lidewij (special edt.) (2019) Collaborative Housing: Resident and Professional Roles. *Built Environment*, vol. 45:3.
- Pedersen, Max (2013) *Det Store Eksperiment Hverdagsliv i seniorbofællesskaber*, Statens Byggeforskningsinstitut, Aalborg University.
- Pedersen, Max (2015) Senior Co-Housing Communities in Denmark. *Journal of Housing For the elderly*, Routledge, Taylor & Francis group, 29:1-2, p. 126-145.
- Pedersen, Susan M. (1998) (red) *Velkommen til fremtiden – bæredygtige bosætninger i Danmark*, Forlaget Modtryk. Landsforeningen for Økosamfund

- Pickerill, J. (2016) Building the commons in eco-communities, in: S. Kirwan, L. Dawney, & J. Brigstocke (Eds) *Space, Power and the Commons. The struggle for Alternative Futures*. pp. 31-54 (London and New York: Routledge).
- Reich, Ebbe Kløvedal & Prins, Henning Kløvedal (1972 og 1977) *Langelandsmanifestet: En skitse til Danmark*, Mentalhygiejnisk Forlag, første udg. 1972.
- Ruiu, Maria Laura (2016) The Social Capital of Cohousing Communities. *Sociology*, vol. 50(2) 400-415. SAGE.
- Ruiu, Maria Laura (2014) Differences between Cohousing and Gated Communities. A Literature Review, *Social Inquiry* Vol. 84, No. 2, May 2014, 316-335.
- Sandsted, Eva & Westin, Sara (2015) Beyond Gemeinschaft and Gesellschaft. Cohousing Life in Contemporary Sweden, *Housing, Theory and Society*, 32:2, pp.131-150.
- Sangregorio, Inga-Lise (2007) Vad gör vi med hushållsarbetet, kamrater? *Tidskrift för genusvetenskap*, in *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 3, p. 41-48.
- Sanguinetti, Angela (2014) Transformational practices in cohousing; Enhancing resident' connection to community and nature, *Journal of Environmental Psychology*, 40, pp. 86-96.
- Sanguinetti, Angela (2015) Diversifying Cohousing: The Retrofit Model, *Journal of architectural and planning Research*. Research Gate, 32:1, p. 68-90.
- Sargisson, Lucy (2012) Second-Wave Cohousing: A Modern Utopia? *Utopian Studies*, Penn State University Press, vol.23, pp. 28-56.
- SBi (1971 a) "TÆT LAV – en boligform Idekongurrence om byggesystemer og bebyggelsessystemer", Dommerbetænkning SBI, København 1971.
- SBi (1971 b) "TÆT LAV – en boligform Planlægning udarbejdet af en arbejdsgruppe", SBI Forlag, rapport 77.
- SBi (1971 c) "Meninger om mennesker og miljø: En debatbog", SBI Forlag, SBI rapport 74.
- SBi (1976) "TÆT LAV – en boligform Beboerstyrets vilkår hindringer og forslag", SBI rapport 83.
- Scherg, R H, Gram-Hanssen K, Christensen R S (2010): *Aleneboendes boligbehov: En kvantitativ analyse af husstande bestående af én person*. SBI rapport.
- Schrempft, S., Jackowska, M., Hamer, M., & Steptoe, A. (2019). Associations between social isolation, loneliness, and objective physical activity in older men and women. *BMC public health*, 19(1), 1-10.
- Siren, Anu & Hedemark Poulsen, Maria (2016): *Sammenhængen mellem boligformer og livskvalitet for ældre*, rapport, VIVE (SFI)
- Skifter Andersen, Hans (1985) Danish Low-rise Housing Co-operatives (bofællesskaber) as an Example of a Local Community Organization, *Scandinavian Housing and Planning Research* vol. 2. p. 49-66.
- Stender M (2014) *Nye steder med liv og sjæl. Stedsskabelse i tre danske boligbyggerier*. Aalborg Universitetsforlag. Ph.d.-serien for Det Teknisk-Naturvidenskabelige Fakultet, Aalborg Universitet
- Toft, Maria, Gausset, Quentin, Hoff, Jens V., & Lex, Simon W. (forthcoming) Together We Green: Measuring the Community Effect on Environmental Behaviour.

- Torres-Antonini, M. (2001) *Our Common House: Using the Built Environment to Develop Supportive Communities*, Doctoral dissertation, University of Florida.
- Tummers, Lidewij (2016) The Re-emergence of Self-managed Co-housing in Europe: A Critical Review of Co-housing Research. *Urban Studies* 53(10): 2023-2040.
- Tummers, Lidewij (2017) *Learning from the Co-housing Initiatives, Between Passivhaus Engineers and Active Inhabitants*. PhD dissertation. Delft University of Technology, Faculty of Architecture and the Built Environment, Department of Architectural Engineering and Technology, Management of the Built Environment and Urbanism. Rotterdam.
- Tummers, Lidewij (2015) Understanding co-housing from a planning perspective: why and how? *Urban research & practice*, 2015-01-02, Vol.8(1), pp.64-78.
- Vacher, Mark (2021) Når fællesskaber bor sammen: om at kaste bedre verdener frem, in Andersen, Michael A. (red.) *Bofællesskaber 1970 til i dag*, Strandberg Publishing, pp. 60-70.
- Van den Berg, P.; Sanders, J.; Maussen, S. & Kemperman, A. (2021) Collective self-build for senior friendly communities. Studying the effects on social cohesion, social satisfaction and loneliness, *Housing Studies*,
- Vedel-Petersen, Finn, Erik B Jantzen & Karen Ranten (1988) *Bofællesskaber -en eksempelsamling*, SBI rapport 187, Hørsholm: SBI Forlag.
- Vestbro, D. U. (1997) Collective Housing in Scandinavia – How Feminism Revised a Modernist Experiment. *Journal of Architectural and Planning Research*, 14(4), pp. 329-342.
- Vestbro, D. U. (2000) From Collective Housing to Cohousing – A Summary of Research, *Journal of Architectural and Planning Research* JSTOR, 17(2), pp. 164-178.
- Vestbro, D. U. (Ed)(2010) *Living together – Cohousing Ideas and Realities Around the World Proceedings from the International Collaborative Housing Conference*, Stockholm 5-9 May, Royal Institute of Technology in collaboration with Kollektivhus NU.
- Vestbro, Dick Urban & Horelli, Liisa (2012) Design for Gender Equality: The History of Co-Housing Ideas and Realities, *Built Environment*, vol.38:3, p. 309-314.
- Vive (2022) <https://www.vive.dk/da/undersogelser/vive-analyserer-samfundsoekonomiske-fordele-og-ulemper-ved-bofaellesskaber-for-seniorer-16230/>
- Wankiewicz, H. (2015) The potential of cohousing for rural Austria, *Urban Research & Practice*, 8:1, pp. 46-63.
- Williams, Jo. 2005. Designing Neighborhoods for Social Interaction: The Case of Cohousing, *Journal of Urban Design*, Routledge Taylor, and Francis Group, 10:2, pp. 195-227.
- Williams, Jo. 2008. Predicting an American Future for Cohousing, *ScienceDirect*. Futures, vol. 40, pp. 268-286.
- Yang, Y. C., Boen, C., Gerken, K., Li, T., Schorpp, K., & Harris, K. M. (2016). Social relationships and physiological determinants of longevity across the human life span. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113(3), 578-583.

Bilag 1. Registerbaserede analyser af bofællesskaber

Tabeloversigt

- Tabel B1. Datagrundlag for den registerbaserede undersøgelse
- Tabel B2. Bofællesskaber fordelt på størrelser
- Tabel B3. Bofællesskaber fordelt på type og hustype
- Tabel B4. Bofællesskaber fordelt på type og dominerende ejerform
- Tabel B5. Bofællesskaber fordelt på type og bystørrelse
- Tabel B6. Bofællesskaber fordelt på type og kommunetype
- Tabel B7. Antal boliger efter opførelsesår i forskellige typer bofællesskaber.
- Tabel B8. Antal beboere efter boligens opførelsesår i forskellige typer bofællesskaber.
- Tabel B9. Antal beboere i bygningstyper i forskellige typer bofællesskaber.
- Tabel B10. Antal beboere i boligejerformer i forskellige typer bofællesskaber.
- Tabel B11. Boligejerformer i forhold til opførelsesår for alle typer bofællesskaber
- Tabel B12. Antal beboere i boligstørrelser i forskellige typer bofællesskaber.
- Tabel B13. Boligforbrug (m² pr beboer) i forskellige typer bofællesskaber, sammenholdt med alle boliger opført efter 1970.
- Tabel B14. Antal beboere fordelt på bystørrelser i forskellige typer bofællesskaber.
- Tabel B15. Antal beboere fordelt på kommunetyper i forskellige typer bofællesskaber.
- Tabel B16. Antal beboere efter botid i forskellige typer bofællesskaber.
- Tabel B17. Den tidligere boligs geografiske placering sammenlignet med bofællesskabets placering. Fordeling på kommunetyper.
- Tabel B18. Indflyttere i bofællesskaber, oprettet i forskellige perioder, fordelt på om de kommer fra samme kommune, fra anden kommune i samme kommunegruppe, eller fra andre kommunetyper.
- Tabel B19. Bofællesskaber i forskellige kommunetyper fordelt på hvilken kommunetype beboerne er tilflyttet fra.
- Tabel B20. Kønssammensætning blandt beboere i bofællesskaber.
- Tabel B21. Kønssammensætning blandt beboer i bofællesskaber efter opførelsesår.
- Tabel B22. Kønsfordeling i aldersblandede bofællesskaber ved indflytning og i 2020.
- Tabel B23. Kønsfordeling i seniorbofællesskaber ved indflytning og i 2020.
- Tabel B24. Aldersfordeling på forskellige typer bofællesskaber.
- Tabel B25. Alderssammensætning i bofællesskaber efter boligernes opførelsesår.
- Tabel B26. Beboersammensætningen* i aldersblandede bofællesskaber fordelt på alder (%) i indflytningsperioden og i 2020.
- Tabel B27. Alderssammensætning i seniorbofællesskaber ved indflytning og i 2020.
- Tabel B28. Fordeling af familietyper på forskellige typer bofællesskaber.
- Tabel B29. Antal beboere i forskellige familietyper i bofællesskaber (alle typer) efter boligernes opførelsesår.
- Tabel B30. Familietyper (procentvis fordeling) i bofællesskaber (alle typer) ved indflytning og i 2020.
- Tabel B31. Andel af familietyper i seniorbofællesskaber ved indflytning og i 2020.
- Tabel B32. Beboere i bofællesskaber efter etnicitet
- Tabel B33. Fordeling af beboernes uddannelsesgrader (længste uddannelse) på forskellige typer bofællesskaber.
- Tabel B34. Beboernes uddannelsesbaggrund i bofællesskaber efter boligernes opførelsesår.

Tabel B35. Højest gennemførte uddannelse for beboere i aldersblandede bofællesskaber ved indflytning og i 2020 (andele i %).

Tabel B36. Beboerens uddannelse (andele) ved indflytning i seniorbofællesskab til 2020

Figuroversigt

Figur B1. Etablering af nye boliger i bofællesskaber pr. år, baseret på kortlægning af bofællesskaber.

Figur B2. Tilflyttere til bofællesskaber, opført i forskellige perioder, fordelt på om de kommer fra samme kommune, fra anden kommune i samme kommunegruppe, eller fra andre kommunetyper.

Figur B3. Udviklingen (1990-2020) i antallet af mænd og kvinder som bor i blandede bofællesskaber

Figur B4. Udviklingen (1990-2020) i antallet af mænd og kvinder som bor i seniorbofællesskaber

Figur B5. Kønsfordeling i aldersblandede bofællesskaber ved indflytning og i 2020.

Figur B6. Kønsfordeling i seniorbofællesskaber ved indflytning og i 2020.

Figur B7. Udviklingen i antallet i forskellige aldersgrupper, som bor i aldersblandede bofællesskaber

Figur B8. Udviklingen i beboersammensætningen fordelt på aldersgrupper

Figur B9. Den gennemsnitlige beboersammensætning (% fordeling) ved indflytningen i aldersblandede bofællesskaber sammenlignet med sammensætningen i 2020. For bofællesskaber opført før 1990 er det sammensætningen i 1990.

Figur B10. Udviklingen i aldersfordelingen blandt beboere (antal) i seniorbofællesskaber

Figur B11. Udviklingen i aldersfordelingen blandt beboere (andel) i seniorbofællesskaber

Figur B12. Alderssammensætning i seniorbofællesskaber ved indflytning og i 2020.

Figur B13. Udvikling i familietyper i aldersblandede bofællesskaber over tid.

Figur B14. Udvikling i familietyper i aldersblandede bofællesskaber over tid.

Figur B15. Familietyper i aldersblandede bofællesskaber ved indflytning og i 2020.

Figur B16. Udviklingen i familietyper blandt beboere (antal) i seniorbofællesskaber

Figur B17. Udviklingen i familietyper blandt beboere (andel) i seniorbofællesskaber

Figur B18. andel af familietyper i seniorbofællesskaber ved indflytning og i 2020.

Figur B19. Udvikling i beboernes uddannelsesmæssige baggrund (aldersblandede bofællesskaber) over tid (antal beboere)

Figur B20. Udvikling i beboernes uddannelsesmæssige baggrund (aldersblandede bofællesskaber) over tid (andel beboere)

Figur B21. Højest gennemførte uddannelse for beboere i aldersblandede bofællesskaber ved indflytning og i 2020 (andele i %).

Figur B22. Udvikling i beboernes uddannelsesmæssige baggrund (seniorbofællesskaber) over tid (antal beboere)

Figur B23. Udvikling i beboernes uddannelsesmæssige baggrund (seniorbofællesskaber) over tid (andel beboere)

Figur B24. Beboerens uddannelse (andele i %) ved indflytning i seniorbofællesskab til 2020

Analyser

I det følgende præsenteres resultaterne af de registerbaserede analyser, der er gennemført af 353 bofællesskaber, som er etableret til og med 2020. Dette udgør 84 % af de 418 bofællesskaber, der er registreret i kortlægningen. Det inkluderer 12 kollektiver, som i flere analyser er sorteret fra på grund af manglende registeroplysninger, hvorfor det i disse analyser fremgår, at der er analyseret 341 bofællesskaber. Opgjort i antal boliger rummer den registerbaserede analyse 8.269 adresser. Heraf kunne der i Danmarks statistiks registre findes 6.873 beboede boliger, der rummer 12.642 beboere. Se tabel B1 nedenfor. Antallet af

bofællesskaber i de registerbaserede analyserne varierer lidt på grund af mangler i adresser og BBR⁴.

Tabel B1. Datagrundlag for den registerbaserede undersøgelse.

	Aldersblandede bofællesskaber	Seniorbofællesskaber	Økosamfund	Kollektiver	I alt
Antal bofællesskaber	139 (41%)	189 (55%)	13 (4%)	12 (.0%)	353 (100%)
Antal adresser i input	3.304	4.316	560	89	8.269
Antal fundne beboede boliger	2.638	3.750	466	19	6.873
Antal beboere	6.114	5.142	1.213	173	12.642
Antal beboere pr beboet bolig	2,3	1,4	2,6	9,1	1,8

Udvikling i antal og type af bofællesskaber

Størrelse og boligsammensætning

Tabel B2. Bofællesskaber fordelt på størrelser

Størrelse	Antal	Procent
1-9 boliger	27	8%
10-19	142	42%
20-29	116	34%
30 -	56	16%
I alt	341	100%

Bygningstyper og ejerformer

Tabel B3. Bofællesskaber fordelt på type og hustype (familiehuse inkluderer række- og kædehuse)

	Aldersblandet bofællesskab	Seniorfællesskab	Økosamfund	I alt	%
Enfamiliehuse	107	129	11	247	72%
Etageboliger	19	46	2	67	20%
Blandet	13	14	0	27	8%
I alt	139	189	13	341	100%

⁴ Der har været en del fejl og mangler i klargøring af adresse materialet, ligesom der også forefindes fejl i BBR-registeret, bl.a. vedrørende boligens ejerform. For at frasortere disse fejl er ejerformen for de enkelte bofællesskaber fastsat som den der udgør mere end 90 pct. af boligerne. Hvis der ikke er nogen ejerform som gør dette kategoriseres bofællesskaberne som blandede ejerformer.

Tabel B4. Bofællesskaber fordelt på type og dominerende ejerform

	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	I alt	%
Ejerboliger	39	7	1	47	14%
Andelsboliger	47	37	0	84	25%
Private udlejn.	7	18	3	28	8%
Almene	34	117	0	151	44%
Blandet	12	10	9	31	9%
I alt	139	189	13	341	100%

Tabel B5. Bofællesskaber fordelt på type og bystørrelse

Bystørrelse	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	I alt	%
Byer >50.000	31	39	1	71	23%
Byer 10-50.000	34	48	0	82	26%
Byer 2-10.000	29	67	2	98	31%
Land og små byer	32	20	10	62	20%
I alt	126	174	13	313	100%

Tabel B6. Bofællesskaber fordelt på type og kommunetype

	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	I alt	%
Hovedstadsområdet	61	71	6	138	40%
Store byers omegn	34	39	3	76	22%
Mellemkommuner	40	69	4	113	33%
Yderkommuner	4	10	0	14	4%
I alt	139	189	13	341	100%

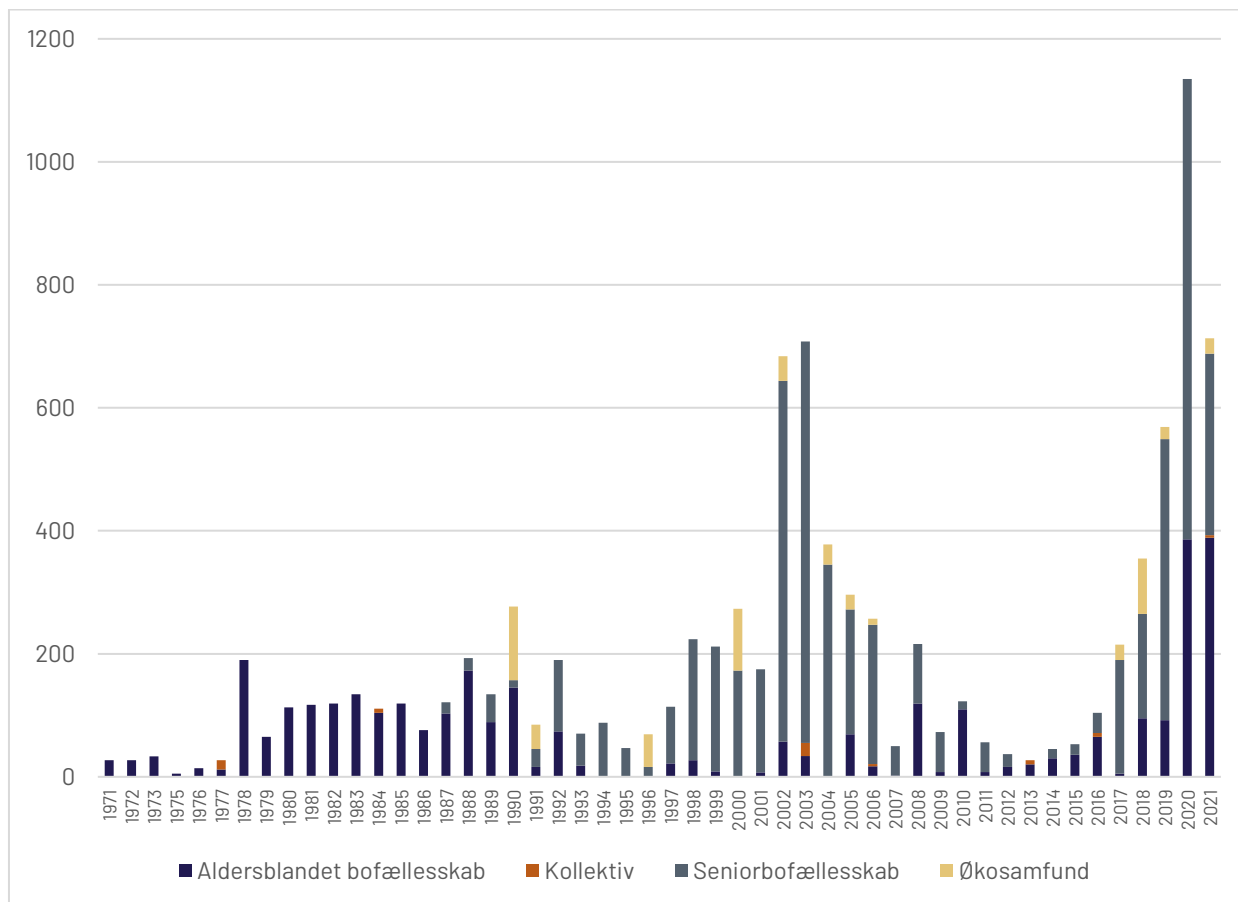
Boliger og bosætning i bofællesskaberne

Opførelsesår

Tabel B7. Antal boliger efter opførelsesår i forskellige typer bofællesskaber.

Startår/Opførelsesår	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	I alt	boliger/år
-1969	80	88		168	-
1970-1989 (20 år)	1682	104	78	1864	93
1990-1999 (10 år)	449	541	142	1132	113
2000-2009 (10 år)	382	2351	216	2949	295
2010-2014 (5 år)	123	169	2	294	59
2015-2020 (6 år)	393	818	120	1331	222
I alt 1970-2020 (51 år)	3109	4071	558	7738	148
Fordeling %					
-1969	3	2	0	2	
1970-1989	54	3	14	24	
1990-1999	14	13	25	15	
2000-2009	12	58	39	38	
2010-2014	4	4	0	4	
2015-	13	20	22	17	
I alt	100	100	100	100	

I tabellen herover er antal af bofællesskaber opført pr. år aggregeret i samlede perioder, hvilket er sket af diskretionshensyn til offentliggørelse af data jfr. Danmarks Statistiks retningslinjer. En mere præcis opgørelse er foretaget på grundlag af kortlægningen af bofællesskaber, se figur herunder.

Figur B1. Etablering af nye boliger i bofællesskaber pr. år, baseret på kortlægning af bofællesskaber.

Tabel B8. Antal beboere efter boligens opførelsesår i forskellige typer bofællesskaber.

Opførelsesår	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	Kollektiv	I alt	Hele landet
-1969	161	90		29	280	
1970-1989	3.424	129	143	136	3.832	
1990-1999	702	656	244		1.602	
2000-2009	987	3.048	529		4.564	
2010-2014	269	230			499	
2015-	483	954	297		1.742	
I alt	6.026	5.107	1.213	173	12.519	
%	50%	40%	10%	1%	100%	
Fordeling %						
-1969	3	2		17	2	57
1970-1989	57	3	12	79	31	25
1990-1999	12	13	20	0	13	4
2000-2009	16	60	44		36	7
2010-2014	4	5			4	2
2015-	8	19	24		14	4
I alt	100	100	100	100	100	100

Relativ afvigelse fra hele landet

-1969	-95	-97		-71	-96
1970-1989	129	-90	-53	217	23
1990-1999	170	198	366		197
2000-2009	125	722	500		402
2010-2014	89	91			69
2015-	102	371	517		251

Bygningstyper

Tabel B9. Antal beboere i bygningstyper i forskellige typer bofællesskaber.

	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	Kollektiv	I alt	Hele landet
Enfamiliehuse	505	119	600	107	1.331	
Rækkehuse	4.659	3.133	439		8.231	
Etageboliger	704	1.420	148	66	2.338	
I alt	5.868	4.672	1.187	173	11.900	
Fordeling %						
Enfamiliehuse	9	3	51	62	11	53
Rækkehuse	79	67	37		69	14
Etageboliger	12	30	12	38	20	33
I alt	100	100	100	100	100	100
Relativ afvigelse fra hele landet						
Enfamiliehuse	-84	-95	-4	17	-79	
Rækkehuse	471	382	166		398	
Etageboliger	-64	-9	-63	14	-41	

Ejerformer

Tabel B10. Antal beboere i boligerformer i forskellige typer bofællesskaber.

	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	Kollektiv	I alt	Hele landet
Ejerbolig	2.421	235	588	31	3.275	
Andelsbolig	1.965	1.042	116	12	3.135	
Privat udlejning	327	511	262	130	1.230	
Almene	1.169	2.884	223		4.276	
I alt	5.882	4.672	1.189	173	11.916	
Fordeling %						
Ejerbolig	41	5	49	18	27	58
Andelsbolig	33	22	10	7	26	6
Privat udlejning	6	11	22	75	10	17
Almene	20	62	19		36	18
I alt	100	100	100	100	100	100
Relativ afvigelse fra hele landet						
Ejerbolig	-29	-91	-15	-69	-53	
Andelsbolig	417	245	51	7	307	
Privat udlejning	-68	-37	27	331	-41	
Almene	10	241	4	-100	98	

Tabel B11. Boligejerformer i forhold til opførelsesår for alle typer bofællesskaber

Etableret	1970-1989	1990-1999	2000-2009	2010-2014	2015-	I alt
Ejerbolig	1.245	226	1.188	184	432	3.275
Andelsbolig	1.664	496	915		60	3.135
Privat udlejning	264	263	538		165	1.230
Almene	916	617	1.906	315	522	4.276
I alt	4.089	1.602	4.547	499	1.179	11.916
Fordeling %						
Ejerbolig	30	14	26	37	37	27
Andelsbolig	41	31	20	0	5	26
Privat udlejning	6	16	12	0	14	10
Almene	22	39	42	63	44	36
I alt	100	100	100	100	100	100

Tabel B12. Antal beboere i boligstørrelser i forskellige typer bofællesskaber.

	Bofællesskab	Seniorfællesskab	Økosamfund	Kollektiv	I alt	Hele landet
-79 m ²	930	1.481	228		2.639	
80-99 m ²	1.591	2.318	227	3	4.136	
100-119 m ²	1.383	775	231		2.392	
120- m ²	1.967	98	501	170	2.736	
I alt	5.871	4.672	1.187	173	11.903	
Fordeling %						
-79 m ²	16	32	19		22	20
80-99 m ²	27	50	19	2	35	17
100-119 m ²	24	17	19		20	15
120- m ²	34	2	42	98	23	49
I alt	100	100	100	100	100	100
Relativ afvigelse fra hele landet						
-79 m ²	-20	61	-2		13	
80-99 m ²	61	194	13	-90	106	
100-119 m ²	59	12	31		35	
120- m ²	-31	-96	-13	102	-53	

Tabel B13. Boligforbrug (m² pr beboer) i forskellige typer bofællesskaber, sammenholdt med alle boliger opført efter 1970.

	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	Kollektiv	I alt	Alle boliger 1970+
enlig uden børn	82	80	72		80	84
enlig med børn	40	38	43		40	45
Par uden børn	54	46	53	200*	49	64
Par med børn	31	32	30	32	31	40
Blandede	38	39	38	37	38	41
Total	56	68	49	45	62	64
Andel i forhold til landsgennemsnit						
enlig uden børn	98%	95%	85%		95%	100%

enlig med børn	88%	84%	94%		89%	100%
Par uden børn	84%	71%	83%	310%	76%	100%
Par med børn	77%	81%	75%	80%	77%	100%
Blandede	94%	97%	94%	92%	94%	100%
Total	86%	105%	76%	70%	95%	100%

*: Dette skyldes antageligt en registerfejl eller at der er meget få beboere i denne kategori. Derfor bør der ses bort fra tallet.

Lokalisering

Tabel B14. Antal beboere fordelt på bystørrelser i forskellige typer bofællesskaber.

	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	Kollektiv	I alt	Hele landet
Byer >50.000	1.872	1.154	223	27	3.276	
Byer 10-50.000	1.668	1.359			3.027	
Byer 2-10.000	1.395	1.697	356	36	3.484	
Land og små byer	863	392	599	110	1.964	
I alt	5.798	4.602	1.178	173	11.751	
Fordeling %						
Byer >50.000	32	25	19	16	28	40
Byer 10-50.000	29	30			26	20
Byer 2-10.000	24	37	30	21	30	16
Land og små byer	15	9	51	64	17	24
I alt	100	100	100	100	100	100
Relativ afvigelse fra hele landet						
Byer >50.000	-20	-38	-53		-31	
Byer 10-50.000	45	48			30	
Byer 2-10.000	47	126	85		82	
Land og små byer	-37	-64	115	169	-29	

Tabel B15. Antal beboere fordelt på kommunetyper i forskellige typer bofællesskaber.

	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	Kollektiv	I alt	Hele landet
Hovedstadsområdet	3.095	1.661	721	137	5.614	
Store byers omegn	1.716	1.086	362	32	3.196	
Mellemkommuner	957	1.745	106	4	2.812	
Yderkommuner	116	180			296	

I alt	5.884	4.672	1.189	173	11.918	
Fordeling %						
Hovedstadsområdet	53	36	61	79	47	38
Store byers omegn	29	23	30	18	27	21
Mellemkommuner	16	37	9	2	24	32
Yderkommuner	2	4			2	9
I alt	100	100	100	100	100	100
Relativ afvigelse fra hele landet						
Hovedstadsområdet	38	-7	59	107	23	
Store byers omegn	39	10	45	-12	27	
Mellemkommuner	-48	18	-72	-93	-25	
Yderkommuner	-79	-58			-73	

Botid i den aktuelle bolig i bofællesskabet

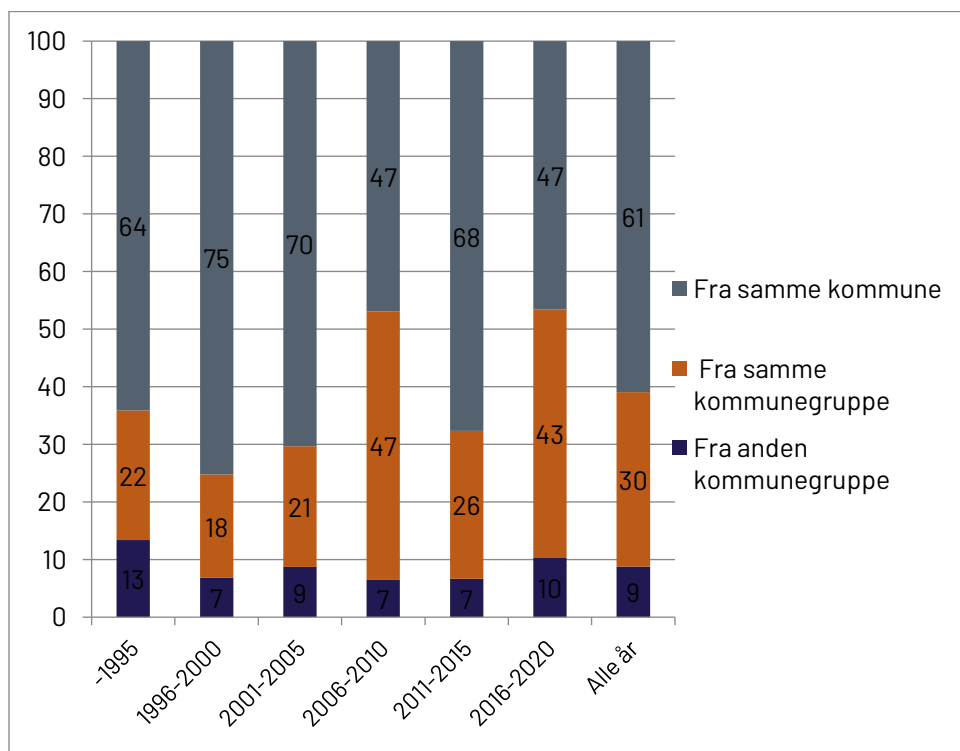
Tabel B16. Antal beboere efter botid i forskellige typer bofællesskaber.

Botid	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	Kollektiv	I alt	Hele landet efter 1970
Mindre end 1 år	819	784	147	29	1.779	
1-5 år	1.874	1.388	537	80	3.879	
6-9 år	1.171	881	215	54	2.321	
10-14 år	834	752	151	4	1.741	
15-24 år	763	1.295	148	5	2.211	
25 - år	653	42	15		711	
I alt	6.114	5.142	1.213	173	12.642	
Fordeling %						
Mindre end 1 år	13	15	12	17	14	13
1-5 år	31	27	44	46	31	31
6-9 år	19	17	18	31	18	17
10-14 år	14	15	12	2	14	13
15-24 år	12	25	12	3	17	14
25 - år	11	1	1		6	12
I alt	100	100	100	100	100	100
Afvigelse fra hele landet						
Mindre end 1 år	2	16	-8	28	7	
1-5 år	-1	-13	43	49	-1	
6-9 år	11	-1	2	80	6	
10-14 år	8	16	-1	-82	9	
15-24 år	-9	83	-11	-79	27	
25 - år	-13	-93	-90		-54	

Den tidligere bolig

Tabel B17. Den tidligere boligs geografiske placering sammenlignet med bofællesskabets placering. Fordeling på kommunetyper.

Oprettet år	Hovedstads- området	Store byers omegn	Mellemkommuner	Yderkommuner	I alt
Tidligere bolig					
- 1995	35	32	32	1	100
1996-2000	31	30	33	7	100
2001-2005	42	20	34	4	100
2006-2010	70	13	15	1	100
2011-2015	30	6	63	1	100
2016-2020	59	11	29	2	100
Alle år	48	18	31	3	100
Bofællesskab					
- 1995	34	31	34	0	100
1996-2000	31	32	31	6	100
2001-2005	41	22	34	3	100
2006-2010	73	13	14		100
2011-2015	32	5	63		100
2016-2020	62	10	27	2	100
Alle år	49	19	30	2	100
Difference					
- 1995	-1	-0	2	-1	
1996-2000	0	2	-2	-0	
2001-2005	-1	2	0	-1	
2006-2010	3	-0	-1	-1	
2011-2015	2	-1	0	-1	
2016-2020	3	-1	-2	-0	
Alle år	1	1	-1	-1	

Figur B2. Tilflyttere til bofællesskaber, opført i forskellige perioder, fordelt på om de kommer fra samme kommune, fra anden kommune i samme kommunegruppe, eller fra andre kommunetyper.

Table B18. Indflyttere i bofællesskaber, oprettet i forskellige perioder, fordelt på om de kommer fra samme kommune, fra anden kommune i samme kommunegruppe, eller fra andre kommunetyper.

Oprettet år	Fra anden kommunetype	Fra samme kommunetype	Fra samme kommune	I alt
Aldersblandet bofællesskab				
-1995	16	25	59	100
1996-2000	6	38	55	100
2001-2005	6	29	65	100
2006-2010	5	78	17	100
2011-2015	6	36	59	100
2016-2020	9	57	34	100
Alle år	9	47	44	100
Seniorbofællesskab				
-1995	8	11	81	100
1996-2000	7	8	85	100
2001-2005	8	16	76	100
2006-2010	7	25	67	100
2011-2015	8	13	79	100
2016-2020	10	28	61	100
Alle år	8	19	73	100
Økosamfund				
-1995	9	50	41	100
1996-2000	12	27	61	100

2001-2005	16	64	20	100
2006-2010	0	83	13	100
2011-2020	13	80	7	100
Alle år	13	68	19	100

Tabel B19. Bofællesskaber i forskellige kommunetyper fordelt på hvilken kommunetype beboerne er tilflyttet fra.

Kommunetype før	Kommunetype efter				
	Hovedstadsområdet	Store byers omegn	Mellemkommuner	Yderkommuner	Alle
Aldersblandet bofællesskab					
Hovedstadsområdet	96	2	2	0	100
Store byers omegn	4	78	16	3	100
Mellemkommuner	3	11	85	2	100
Yderkommuner				100	100
Alle	62	13	23	2	100
Seniorbofællesskab					
Hovedstadsområdet	93	1	4	1	100
Store byers omegn	3	89	7	1	100
Mellemkommuner	5	2	91	2	100
Yderkommuner	4			93	100
Alle	38	22	36	4	100
Økosamfund					
Hovedstadsområdet	91	1	8		100
Store byers omegn		80	14	6	100
Mellemkommuner	75		15		100
Alle	80	10	9	1	100
Alle					
Hovedstadsområdet	94	1	4	1	100
Store byers omegn	3	87	9	2	100
Mellemkommuner	5	4	89	2	100
Yderkommuner	3		1	94	100
Alle	48	18	31	3	100

Beboernes sociodemografi

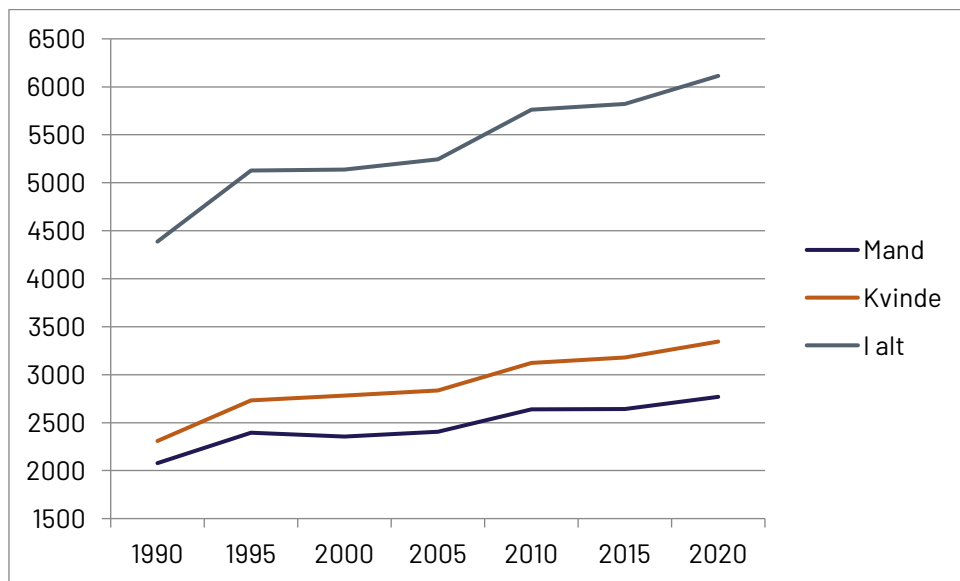
Kønsfordeling

Table B20. Køns sammensætning blandt beboere i bofællesskaber.

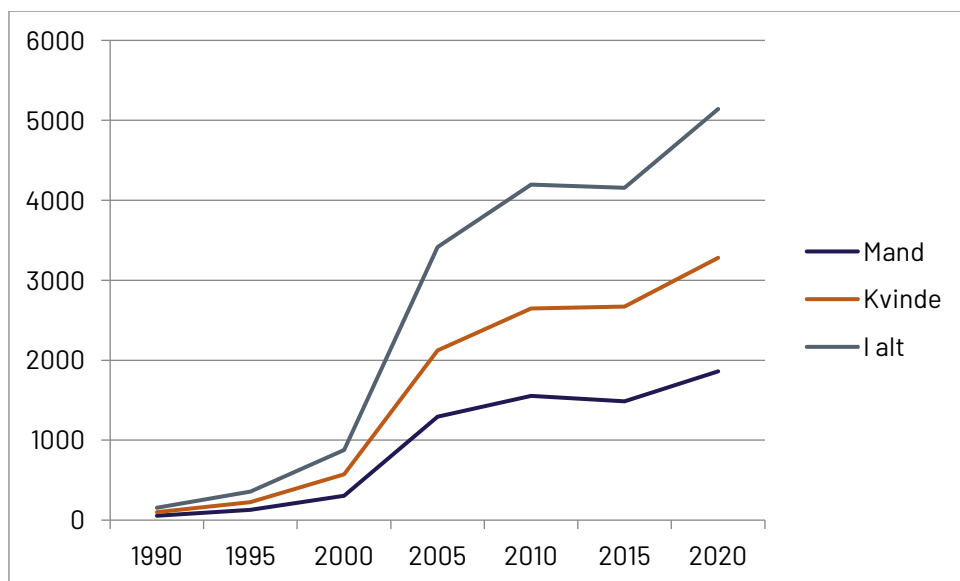
	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	Kollektiv	I alt	Hele landet
Mand	2.769	1.861	569	87	5.286	
Kvinde	3.345	3.281	644	86	7.356	
I alt	6.114	5.142	1.213	173	12.642	
Fordeling %						
Mand	45	36	47	50	42	50
Kvinde	55	64	53	50	58	50
I alt	100	100	100	100	100	100
Relativ afvigelse fra hele landet						
Mand	-9	-27	-6	1	-16	
Kvinde	9	27	6	-1	16	

Table B21. Køns sammensætning blandt beboere i bofællesskaber efter opførelsesår.

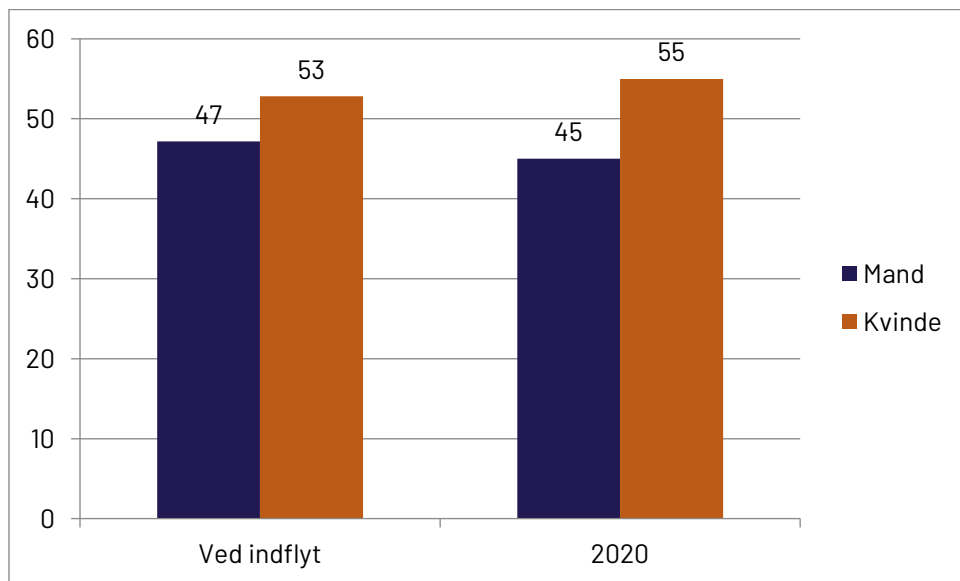
	1970-1989	1990-1999	2000-2009	2010-2014	2015-	I alt
Mand	1.855	620	1.814	194	754	5.237
Kvinde	2.257	982	2.750	305	988	7.282
I alt	4.112	1.602	4.564	499	1.742	12.519
Fordeling %						
Mand	45	39	40	39	43	42
Kvinde	55	61	60	61	57	58
I alt	100	100	100	100	100	100

Figur B3. Udviklingen (1990-2020) i antallet af mænd og kvinder som bor i blandede bofællesskaber

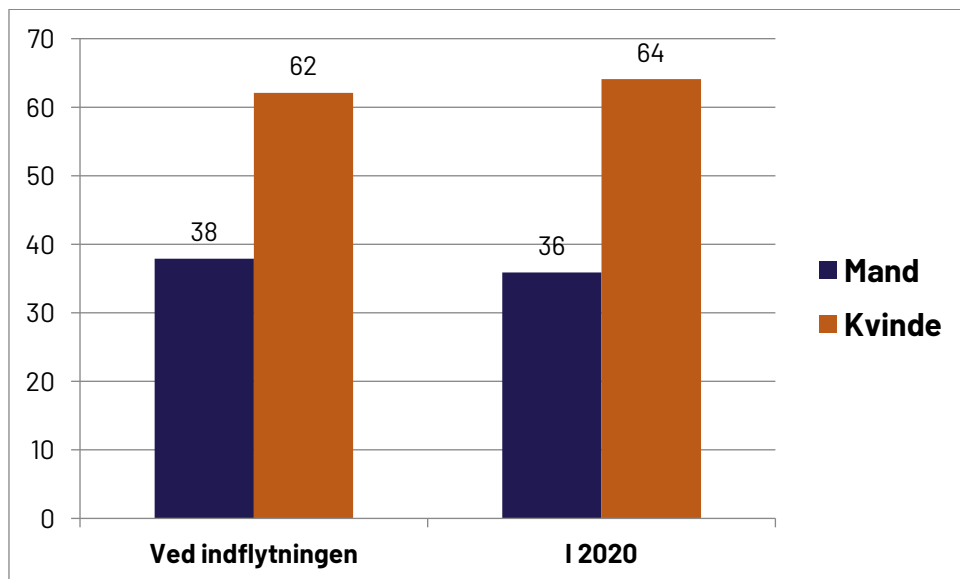
Figur B4. Udviklingen (1990-2020) i antallet af mænd og kvinder som bor i seniorbofællesskaber

Figur B5. Kønsfordeling i aldersblandede bofællesskaber ved indflytning og i 2020.

Table B22. Kønsfordeling i aldersblandede bofællesskaber ved indflytning og i 2020.

Opførelsesår	før 1990	1990-95	1995-2000	2000-05	2005-10	2010-15	2015-20
Ved indflytningen							
Mand	48	45	43	45	50	42	49
Kvinde	52	55	57	55	50	58	51
I alt	100	100	100	100	100	100	100
I 2020							
Mand	45	44	41	42	48	41	49
Kvinde	55	56	59	58	52	59	51
I alt	100	100	100	100	100	100	100
Difference							
Mand	-2	-1	-2	-4	-2	-2	
Kvinde	2	1	2	4	2	2	

Figur B6. Kønsfordeling i seniorbofællesskaber ved indflytning og i 2020.

Table B23. Kønsfordeling i seniorbofællesskaber ved indflytning og i 2020.

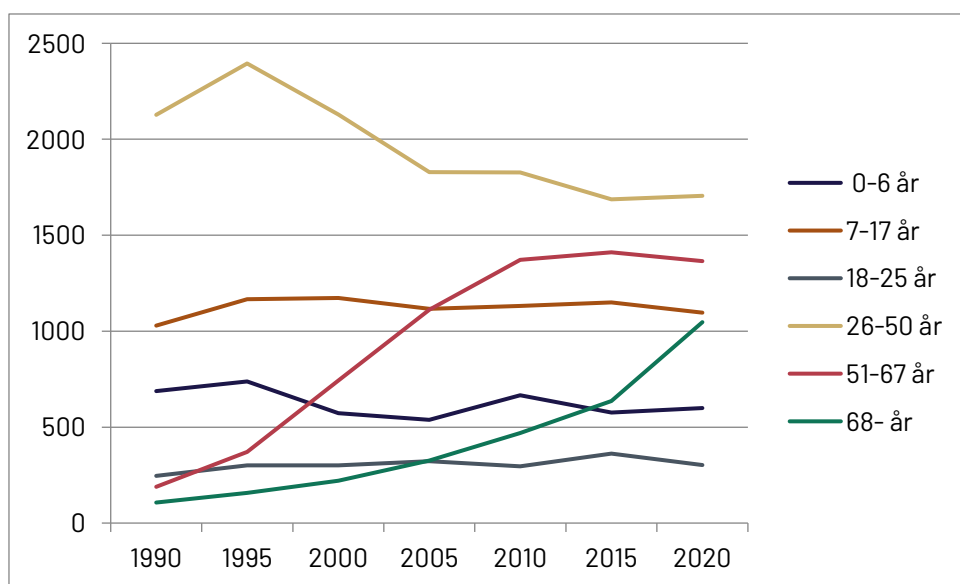
Opførelsesår	før 1990	1990-95	1995-2000	2000-05	2005-10	2010-15	2015-20
Ved indflytningen							
Mand	28	36	34	39	38	36	38
Kvinde	72	64	66	61	62	64	62
I alt	100	100	100	100	100	100	100
I 2020							
Mand	32	38	29	35	38	37	38
Kvinde	68	62	71	65	62	63	62
I alt	100	100	100	100	100	100	100
Difference							
Mand	4	2	-5	-4	-0	1	
Kvinde	-4	-2	5	4	0	-1	

Aldersgrupper**Table B24. Aldersfordeling på forskellige typer bofællesskaber.**

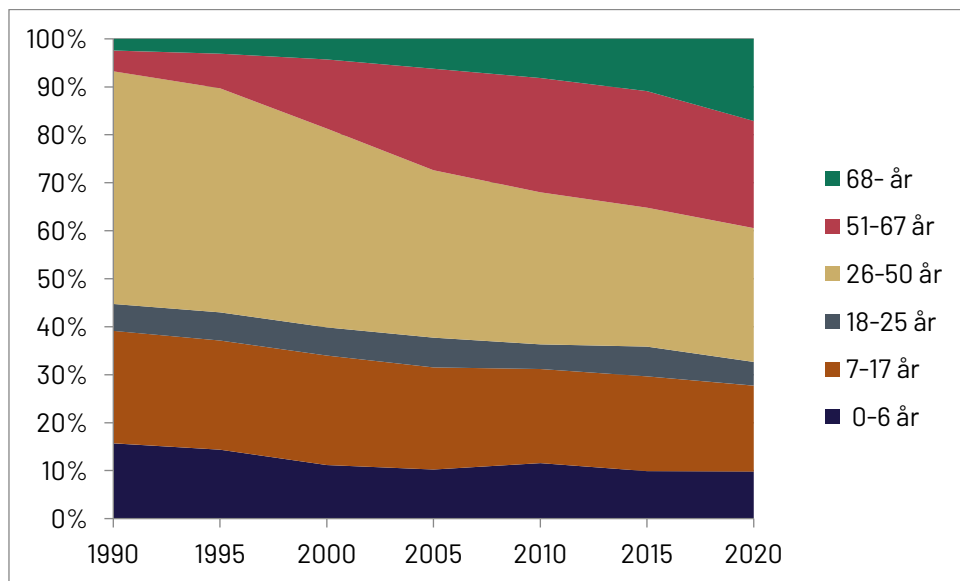
	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	Kollektiv	I alt	Hele landet
0-6 år	599	18	148	15	780	
7-17 år	1.096	29	220	37	1.382	
18-25 år	302	40	58	6	406	
26-50 år	1.705	107	432	80	2.324	
51-67 år	1.365	844	233	24	2.466	
68- år	1.047	4.104	122	11	5.284	
I alt	6.114	5.142	1.213	173	12.642	
Fordeling %						
0-6 år	10	0	12	9	6	7
7-17 år	18	1	18	21	11	13
18-25 år	5	1	5	3	3	9
26-50 år	28	2	36	46	18	31
51-67 år	22	16	19	14	20	22
68- år	17	80	10	6	42	17
I alt	100	100	100	100	100	100
Relativ afvigelse fra hele landet						
0-6 år	33	-95	66	18	-16	
7-17 år	42	-96	43	69	-14	
18-25 år	-48	-92	-49	-63	-66	
26-50 år	-11	-93	13	47	-41	
51-67 år	1	-26	-13	-37	-12	
68- år	1	369	-41	-63	145	

Tabel B25. Alderssammensætning i bofællesskaber efter boligernes opførelsesår.

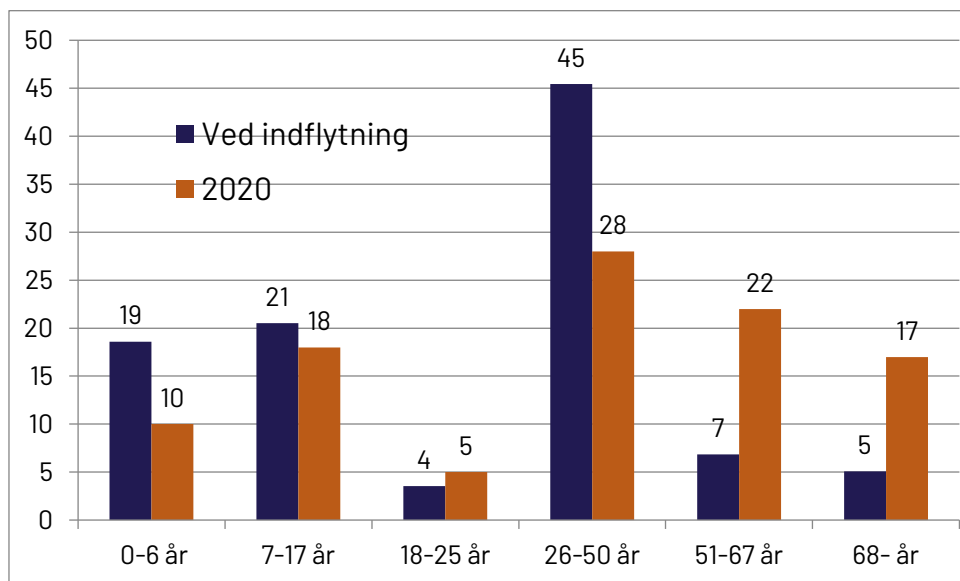
	1970-1989	1990-1999	2000-2009	2010-2014	2015-	I alt
0-6 år	356	84	127	20	171	758
7-17 år	620	159	396	76	113	1.364
18-25 år	191	40	128	0	37	398
26-50 år	1.045	277	535	88	335	2.280
51-67 år	1.031	342	643	44	388	2.448
68- år	869	700	2.735	269	698	5.271
I alt	4.112	1.602	4.564	499	1.742	12.519
Fordeling %						
0-6 år	9	5	3	4	10	6
7-17 år	15	10	9	15	6	11
18-25 år	5	2	3	0	2	3
26-50 år	25	17	12	18	19	18
51-67 år	25	21	14	9	22	20
68- år	21	44	60	54	40	42
I alt	100	100	100	100	100	100

Figur B7. Udviklingen i antallet i forskellige aldersgrupper, som bor i aldersblandede bofællesskaber

Figur B8. Udviklingen i beboersammensætningen i aldersblandede bofællesskaber fordelt på aldersgrupper

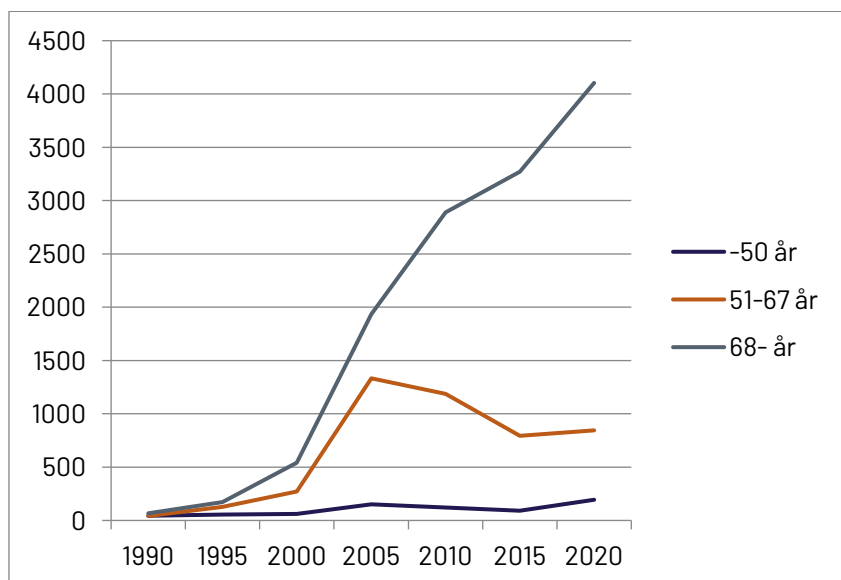

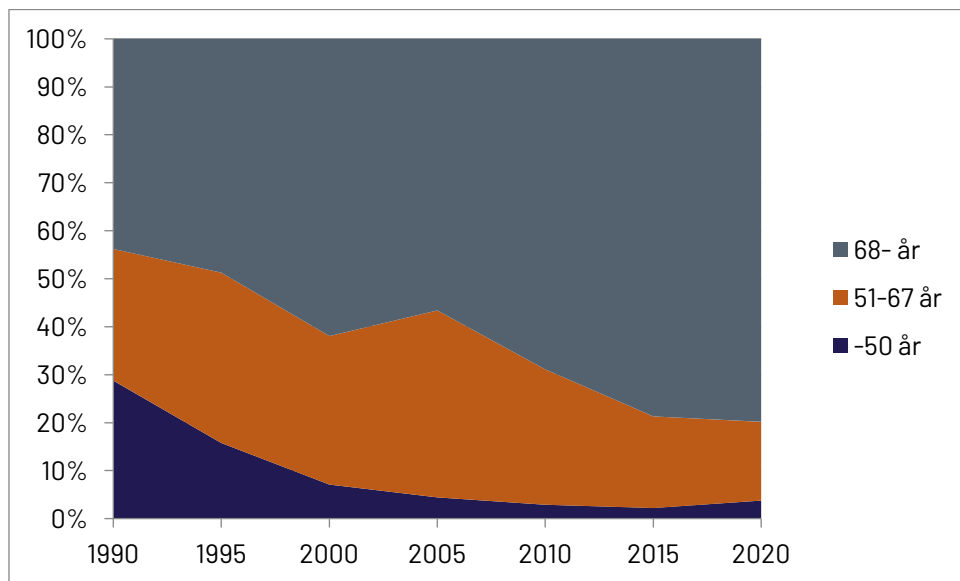
Figur B9. Den gennemsnitlige beboersammensætning (% fordeling) ved indflytningen i aldersblandede bofællesskaber sammenlignet med sammensætningen i 2020. For bofællesskaber opført før 1990 er det sammensætningen i 1990.

Tabel B26. Beboersammensætningen* i aldersblandede bofællesskaber fordelt på alder (%) i indflytningsperioden og i 2020.

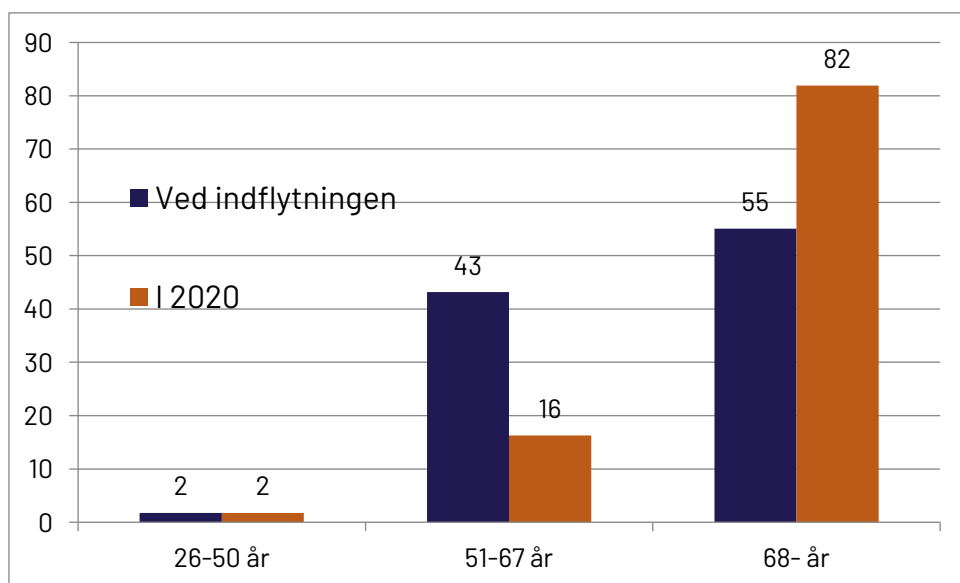
Opførelsesår	før 1990	1990-95	1995-2000	2000-05	2005-10	2010-15	2015-20
Ved indflytningen							
0-6 år	16	21	16	16	32	18	18
7-17 år	24	20	10	10	15	14	13
18-25 år	5	2	0	1	1	1	2
26-50 år	49	46	31	29	47	31	36
51-67 år	4	8	23	17	4	9	16
68- år	1	4	20	26	1	25	14
I alt	100	100	100	100	100	100	100
I 2020							
0-6 år	9	9	8	4	10	6	18
7-17 år	15	19	14	15	32	27	13
18-25 år	5	4	5	9	8	0	2
26-50 år	25	25	19	21	38	30	36
51-67 år	26	29	21	18	11	9	16
68- år	19	14	33	32	1	28	14
I alt	100	100	100	100	100	100	100
Difference							
0-6 år	-7	-12	-8	-12	-23	-12	
7-17 år	-9	-1	4	6	17	12	
18-25 år	0	1	5	7	7	-1	
26-50 år	-24	-21	-12	-8	-9	-1	
51-67 år	22	22	-2	1	7	-0	
68- år	17	10	13	6	1	2	

*For bofællesskaber opført før 1990 er det sammensætningen i 1990

Figur B10. Udviklingen i aldersfordelingen blandt beboere (antal) i seniorbofællesskaber

Figur B11. Udviklingen i aldersfordelingen blandt beboere (andel) i seniorbofællesskaber

Figur B12. Alderssammensætning i seniorbofællesskaber ved indflytning og i 2020.

Tabel B27. Alderssammensætning i seniorbofællesskaber ved indflytning og i 2020.

Opførelsesår	før 1990	1990-95	1995-2000	2000-05	2005-10	2010-15	2015-20
Ved indflytningen							
26-50 år	4	8	2	2	0	0	4
51-67 år	38	46	37	46	41	32	28
68- år	57	45	61	52	59	67	67
I alt	100	100	100	100	100	100	100
I 2020							
26-50 år	1	10	0	1	0	1	4
51-67 år	16	22	16	12	15	9	28
68- år	83	67	84	87	85	89	67
I alt	100	100	100	100	100	100	100
Difference							
26-50 år	-3	2	-2	-1	-0	1	
51-67 år	-23	-24	-21	-34	-26	-23	
68- år	26	22	23	35	26	22	

Familietyper**Tabel B28. Fordeling af familietyper på forskellige typer bofællesskaber.**

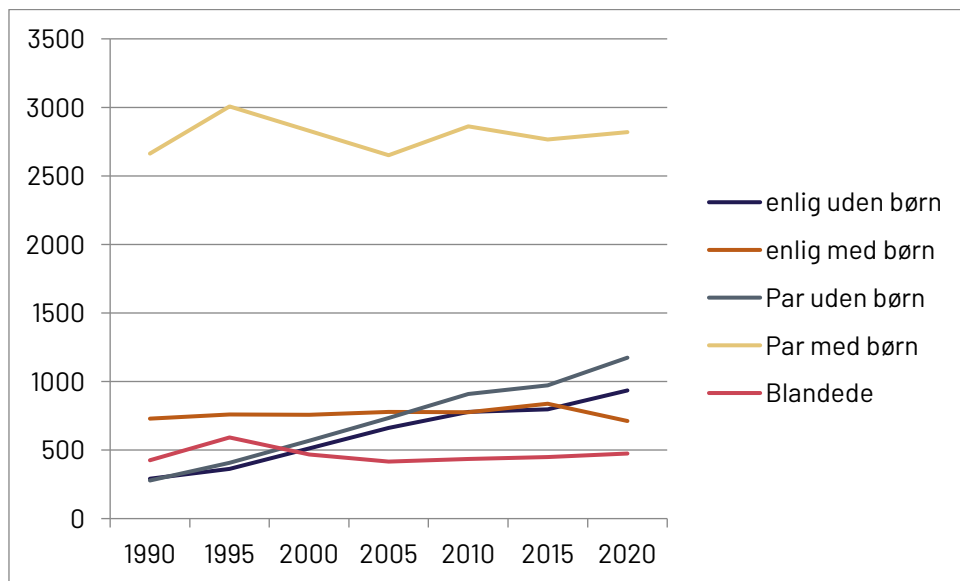
	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	Kollektiv	I alt	Hele landet
enlig uden børn	935	2.402	150		3.487	
enlig med børn	712	47	126		885	
Par uden børn	1.174	2.602	148		3.926	
Par med børn	2.819	56	574	8	3.457	
Blandede	474	35	215	163	887	
I alt	6.114	5.142	1.213	173	12.642	
Fordeling %						
enlig uden børn	15	47	12		28	18
enlig med børn	12	1	10		7	7
Par uden børn	19	51	12		31	25
Par med børn	46	1	47	5	27	36
Blandede	8	1	18	94	7	13
I alt	100	100	100	100	100	100
Relativ afvigelse fra hele landet						
enlig uden børn	-17	153	-33		50	
enlig med børn	62	-87	45		-3	
Par uden børn	-25	99	-52		22	
Par med børn	29	-97	32	-87	-24	
Blandede	-41	-95	36	621	-46	

Tabel B29. Antal beboere i forskellige familietyper i bofællesskaber (alle typer) efter boligerne opførelsesår.

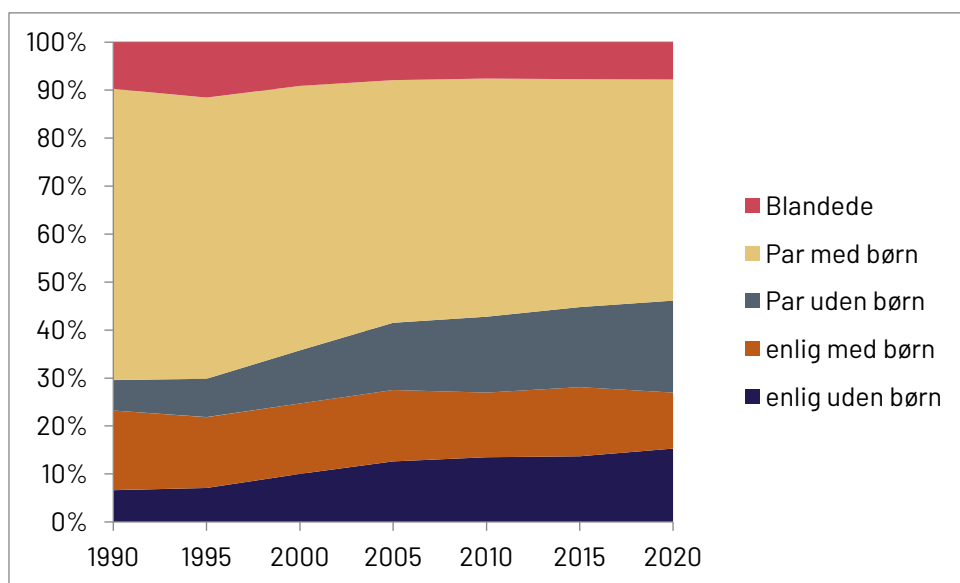
	1970-1989	1990-1999	2000-2009	2010-2014	2015-	I alt
enlig uden børn	715	557	1.591	152	446	3.461
enlig med børn	455	148	203	7	58	871
Par uden børn	952	454	1.690	156	662	3.914
Par med børn	1.525	342	896	182	468	3.413
Blandede	465	101	184	0	108	860
I alt	4.112	1.602	4.564	499	1.742	12.519
Fordeling %						
enlig uden børn	17	35	35	30	26	28
enlig med børn	11	9	4	1	3	7
Par uden børn	23	28	37	31	38	31
Par med børn	37	21	20	36	27	27
Blandede	11	6	4	0	6	7
I alt	100	100	100	100	100	100

Tabel B30. Familietyper (procentvis fordeling) i bofællesskaber (alle typer) ved indflytning og i 2020.

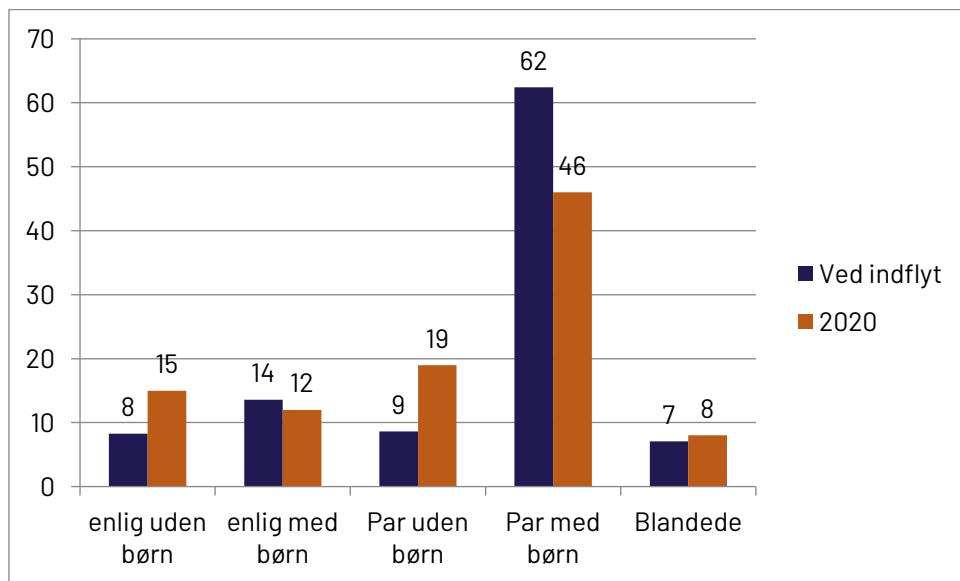
Opførelsesår	før 1990	1990-95	1995-2000	2000-05	2005-10	2010-15	2015-20
Ved indflytningen							
enlig uden børn	7	7	18	30	2	17	11
enlig med børn	17	19	9	1	4	3	2
Par uden børn	6	10	29	14	3	18	17
Par med børn	62	59	37	44	86	62	55
Blandede	8	5	6	10	4	0	13
I alt	100	100	100	100	100	100	100
I 2020							
enlig uden børn	16	18	28	34	3	18	11
enlig med børn	13	19	17	6	13	1	2
Par uden børn	24	19	22	10	4	16	17
Par med børn	40	38	31	45	76	64	55
Blandede	8	7	3	4	5	0	13
I alt	100	100	100	100	100	100	100
Difference							
enlig uden børn	9	11	9	4	1	2	
enlig med børn	-5	-0	7	5	9	-1	
Par uden børn	18	9	-7	-4	0	-3	
Par med børn	-23	-21	-6	1	-10	2	
Blandede	0	3	-3	-6	1	0	

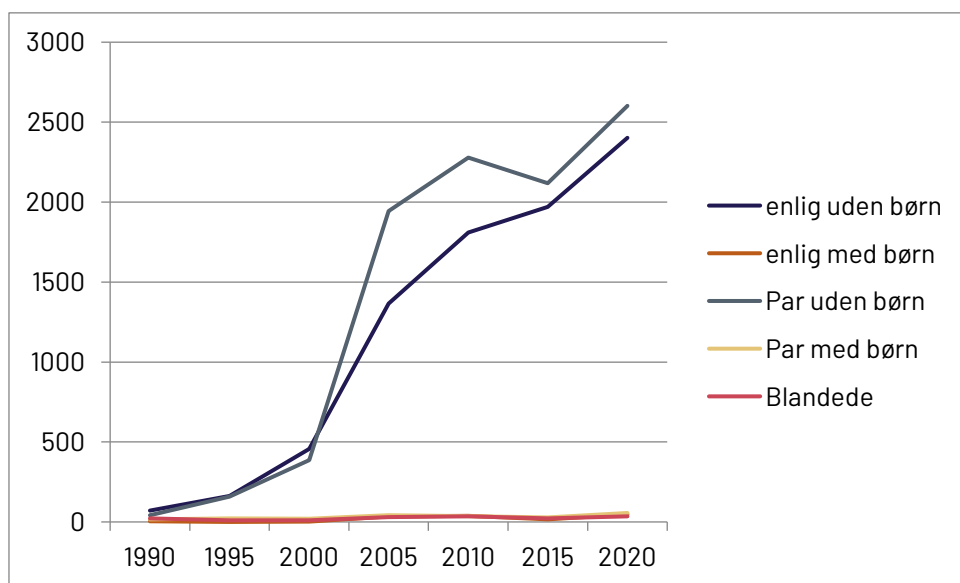
Figur B13. Udvikling i familietyper i aldersblandede bofællesskaber over tid.

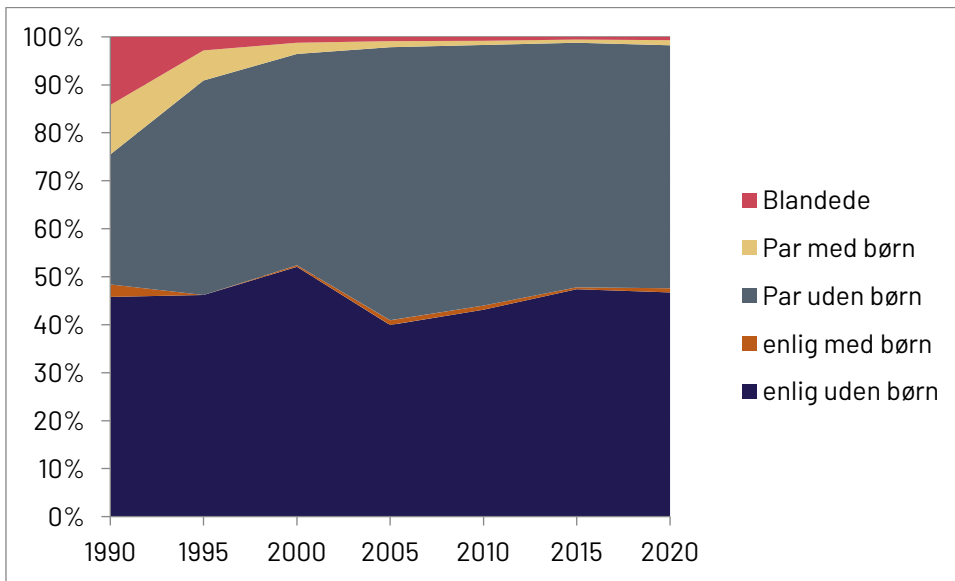
Figur B14. Udvikling i familietyper i aldersblandede bofællesskaber over tid.

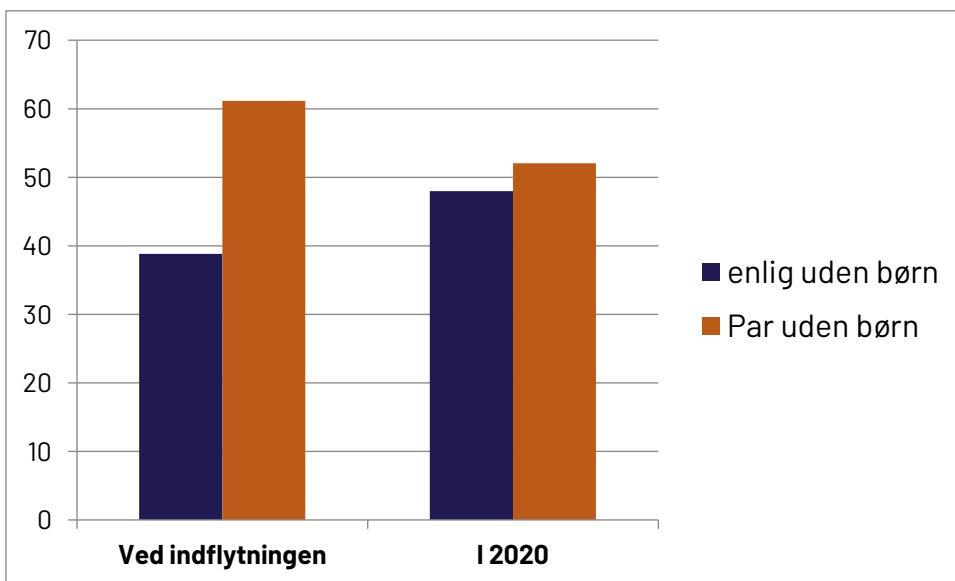
Figur B15. Familietyper i aldersblandede bofællesskaber ved indflytning og i 2020.

Figur B16. Udviklingen i familietyper blandt beboere (antal) i seniorbofællesskaber

Figur B17. Udviklingen i familietyper blandt beboere (andel) i seniorbofællesskaber

Figur B18. andel af familietyper i seniorbofællesskaber ved indflytning og i 2020.

Tabel B31. Andel af familietyper i seniorbofællesskaber ved indflytning og i 2020.

Opførelsesår	før 1990	1990-95	1995-2000	2000-05	2005-10	2010-15	2015-20
Ved indflytningen							
Enlig uden børn	62	44	50	36	34	49	40
Par uden børn	38	56	50	64	66	51	60
I alt	100	100	100	100	100	100	100
I 2020							
Enlig uden børn	63	53	58	50	41	47	40
Par uden børn	37	47	42	50	59	53	60
I alt	100	100	100	100	100	100	100
Difference							
Enlig uden børn	2	9	9	13	7	-1	
Par uden børn	-2	-9	-9	-13	-7	1	

Etnicitet**Tabel B32. Beboere i bofællesskaber efter etnicitet**

	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	I alt	
Dansk	5.832	4.985	1.131	11.948	
Vestlige lande	204	119	71	394	
Ikke- vestlige	78	37	11	126	
I alt	6.114	5.141	1.213	12.468	
		Fordeling, %			Hele landet, %
Dansk	95	97	93	96	86
Vestlige lande	3	2	6	3	5
Ikke- vestlige	1	1	1	1	9
I alt	100	100	100	100	100

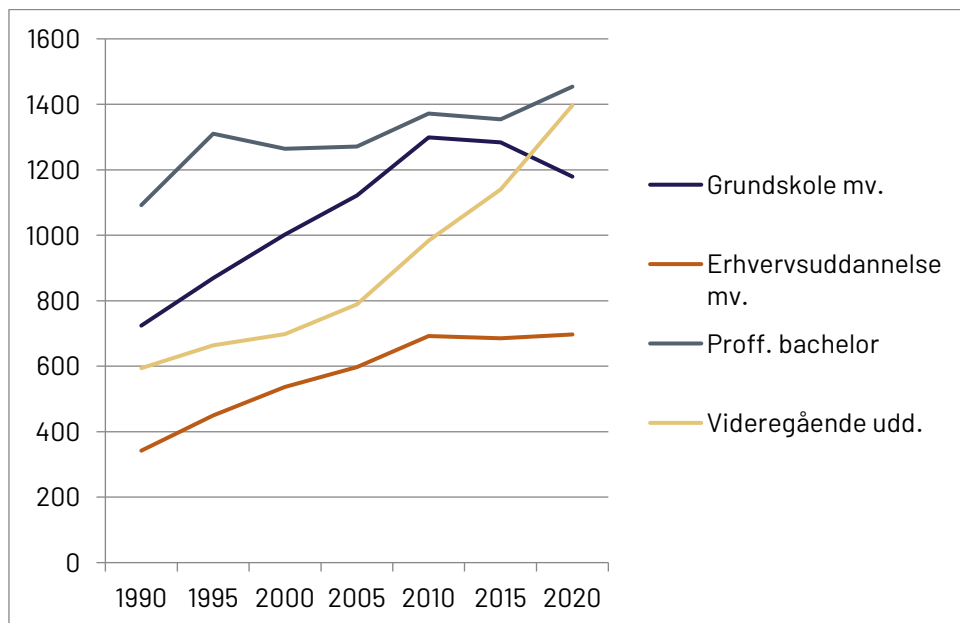
Uddannelse

Tabel B33. Fordeling af beboernes uddannelsesgrader (længste uddannelse) på forskellige typer bofællesskaber.

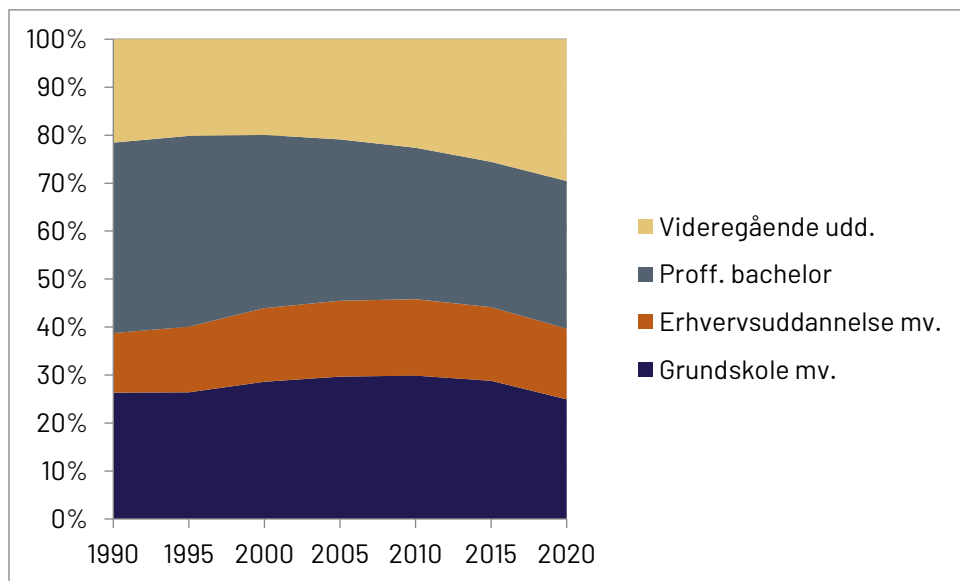
	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	Kollektiv	I alt	Hele landet
Grundskole mv.	1.182	1.687	254	29	3.152	
Erhvervsuddannelse mv.	699	2.243	124	26	3.092	
Proff. Bachelor	1.457	904	263	39	2.663	
Videregående udd.	1.400	213	247	35	1.895	
I alt	4.738	5.047	888	129	10.802	
Fordeling %						
Grundskole mv.	25	33	29	22	29	39
Erhvervsuddannelse mv.	15	44	14	20	29	35
Proff. Bachelor	31	18	30	30	25	17
Videregående udd.	30	4	28	27	18	10
I alt	100	100	100	100	100	100
Relativ afvigelse fra hele landet						
Grundskole mv.	-35	-13	-26	-42	-24	
Erhvervsuddannelse mv.	-58	28	-60	-42	-18	
Proff. Bachelor	85	8	78	82	48	
Videregående udd.	196	-58	179	172	76	

Tabel B34. Beboernes uddannelsesbaggrund i bofællesskaber efter boligerne opførelsesår.

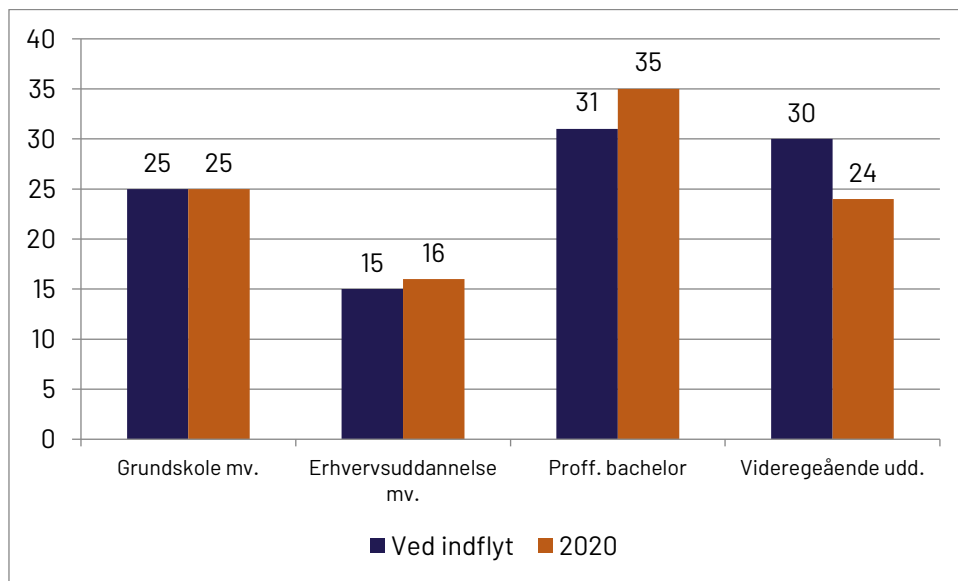
	1970-1989	1990-1999	2000-2009	2010-2014	2015-	I alt
Grundskole mv.	809	435	1.431	144	301	3.120
Erhvervsuddannelse mv.	489	424	1.485	153	521	3.072
Proff. Bachelor	1.100	351	747	61	383	2.642
Videregående udd.	927	171	477	60	245	1.880
I alt	3.325	1.381	4.140	418	1.450	10.714
Fordeling %						
Grundskole mv.	24	31	35	34	21	29
Erhvervsuddannelse mv.	15	31	36	37	36	29
Proff. Bachelor	33	25	18	15	26	25
Videregående udd.	28	12	12	14	17	18
I alt	100	100	100	100	100	100

Figur B19. Udvikling i beboernes uddannelsesmæssige baggrund (aldersblandede bofællesskaber) over tid (antal beboere)

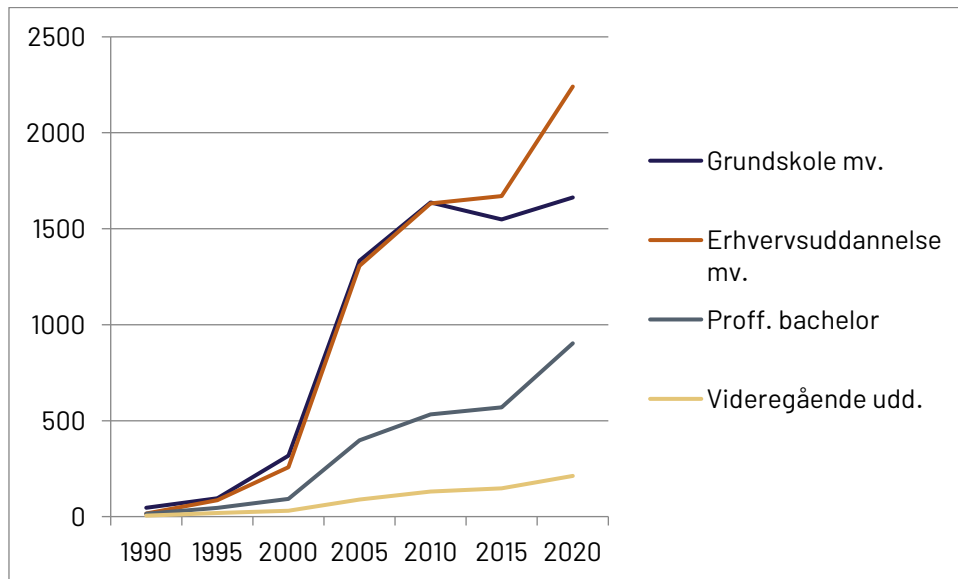
Figur B20. Udvikling i beboernes uddannelsesmæssige baggrund (aldersblandede bofællesskaber) over tid (andel beboere)

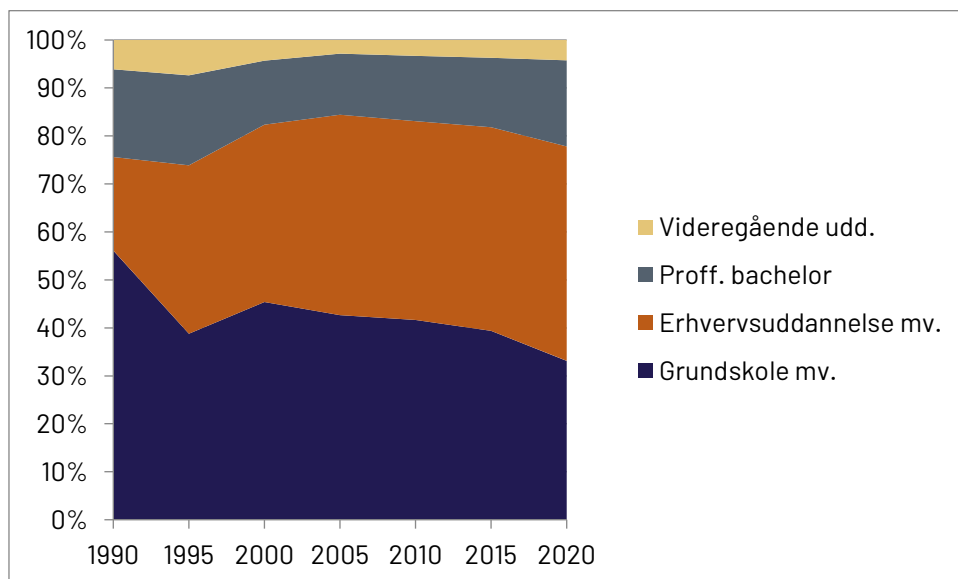
Figur B21. Højest gennemførte uddannelse for beboere i aldersblandede bofællesskaber ved indflytning og i 2020 (andele i %).

Tabel B35. Højest gennemførte uddannelse for beboere i aldersblandede bofællesskaber ved indflytning og i 2020 (andele i %).

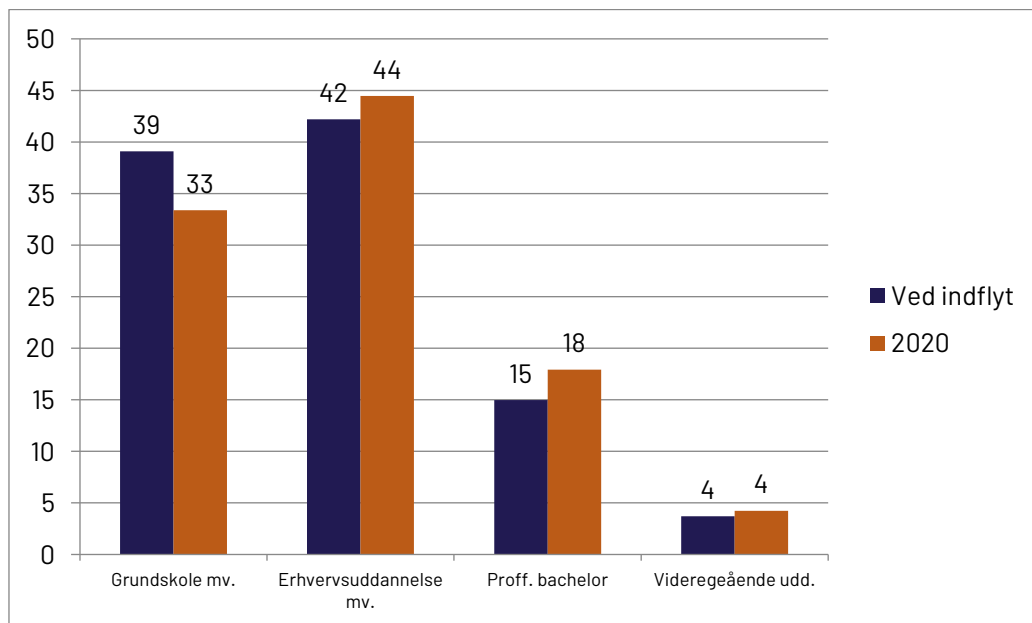
Opførelsesår	før 1990	1990-95	1995-2000	2000-05	2005-10	2010-15	2015-20
Ved indflytningen							
Grundskole mv.	25	23	39	45	15	27	13
Erhvervsuddannelse mv.	12	20	39	21	13	26	23
Proff. Bachelor	40	43	15	19	27	18	27
Videregående udd.	22	15	7	15	45	29	38
I alt	100	100	100	100	100	100	100
I 2020							
Grundskole mv.	23	22	34	40	35	27	13
Erhvervsuddannelse mv.	13	15	35	21	7	23	23
Proff. Bachelor	35	36	21	16	20	21	27
Videregående udd.	30	27	10	23	38	29	38
I alt	100	100	100	100	100	100	100
Difference							
Grundskole mv.	-2	-2	-5	-5	20	-0	
Erhvervsuddannelse mv.	0	-4	-4	0	-6	-3	
Proff. Bachelor	-5	-6	6	-3	-7	3	
Videregående udd.	7	12	3	8	-7	-0	

Figur B22. Udvikling i beboernes uddannelsesmæssige baggrund (seniorbofællesskaber) over tid (antal beboere)

Figur B23. Udvikling i beboernes uddannelsesmæssige baggrund (seniorbofællesskaber) over tid (andel beboere)

Figur B24. Beboerens uddannelse (andele i %) ved indflytning i seniorbofællesskab til 2020

Tabel B36. Beboerens uddannelse (andele) ved indflytning i seniorbofællesskab til 2020

Opførelsesår	før 1990	1990-95	1995-2000	2000-05	2005-10	2010-15	2015-20
Ved indflytningen							
Grundskole mv.	36	33	44	42	36	41	25
Erhvervsuddannelse mv.	21	40	40	42	44	43	45
Proff. bachelor	31	19	13	13	16	12	26
Videregående udd.	12	8	3	2	5	4	4
I alt	100	100	100	100	100	100	100
I 2020							
Grundskole mv.	39	34	36	36	31	40	25
Erhvervsuddannelse mv.	43	36	46	45	44	49	45
Proff. bachelor	15	21	16	16	18	9	26
Videregående udd.	3	9	2	3	7	2	4
I alt	100	100	100	100	100	100	100
Difference							
Grundskole mv.	4	1	-8	-6	-5	-1	
Erhvervsuddannelse mv.	21	-5	6	3	0	6	
Proff. bachelor	-16	3	3	2	2	-2	
Videregående udd.	-9	1	-2	1	3	-2	

Beskæftigelse**Tabel B37. Beboernes arbejdsmarkedstilknytning i forskellige typer bofællesskaber.**

Tabellen er baseret på alle beboere, dvs. inklusive børn, hvor skolebørn er rubriceret som studerende.

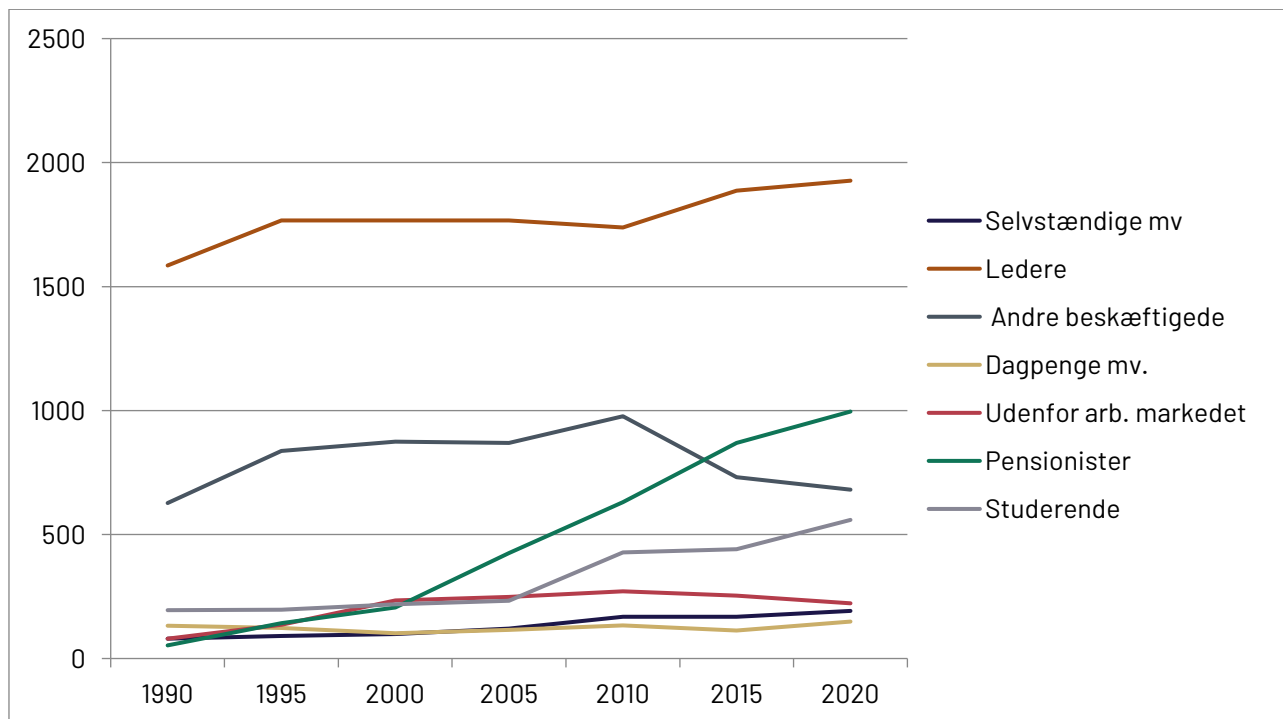
	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofælles- skab	Økosamfund	Kollektiv	I alt	Hele landet
Selvstændige /arbejdsgivere	196	69	59	11	335	
Ledere	1.933	312	325	44	2.614	
Andre beskæftigede	687	427	168	33	1.315	
Dagpenge mv.	149	40	40	8	237	
Udenfor arb. Markedet	232	167	80	6	485	
Pensionister	1.003	4.058	119	8	5.188	
Studerende	1.719	46	378	54	2.197	
I alt	5.919	5.119	1.169	164	12.371	
Fordeling %						
Selvstændige /arbejdsgivere	3	1	5	7	3	3
Ledere	33	6	28	27	21	19
Andre beskæftigede	12	8	14	20	11	28
Dagpenge mv.	3	1	3	5	2	3
Udenfor arb. Markedet	4	3	7	4	4	7
Pensionister	17	79	10	5	42	17
Studerende	29	1	32	33	18	22
I alt	100	100	100	100	100	100
Relativ afvigelse fra hele landet						
Selvstændige /arbejdsgivere	-3	-60	48	97	-20	
Ledere	68	-69	43	38	9	
Andre beskæftigede	-59	-70	-49	-29	-62	
Dagpenge mv.	-10	-72	22	74	-32	
Udenfor arb. Markedet	-46	-55	-6	-50	-46	
Pensionister	-1	362	-41	-72	145	
Studerende	33	-96	49	51	-18	

Tabel B38. Beboernes arbejdsmarkedstilknytning i bofællesskaber efter opførelsesår.

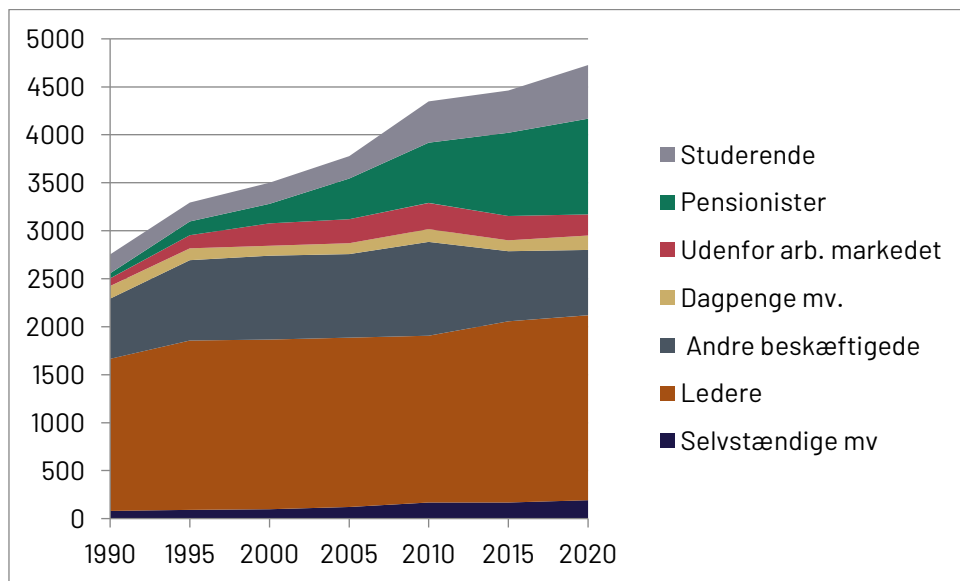
Tabellen er baseret på alle beboere, dvs. inklusive børn, hvor skolebørn er rubriceret som studerende.

	1970- 1989	1990- 1999	2000- 2009	2010- 2014	2015- 2020	I alt
Selvstændige/arbejdsgivere	131	47	85	8	60	331
Ledere	1.252	311	597	75	350	2.585
Andre beskæftigede	465	177	400	24	226	1.292
Dagpenge mv.	127	22	41	6	38	234
Udenfor arb. Markedet	198	79	128	20	52	477
Pensionister	818	694	2.710	267	686	5.175
Studerende	999	242	560	91	270	2.162
I alt	3.990	1.572	4.521	491	1.682	12.256

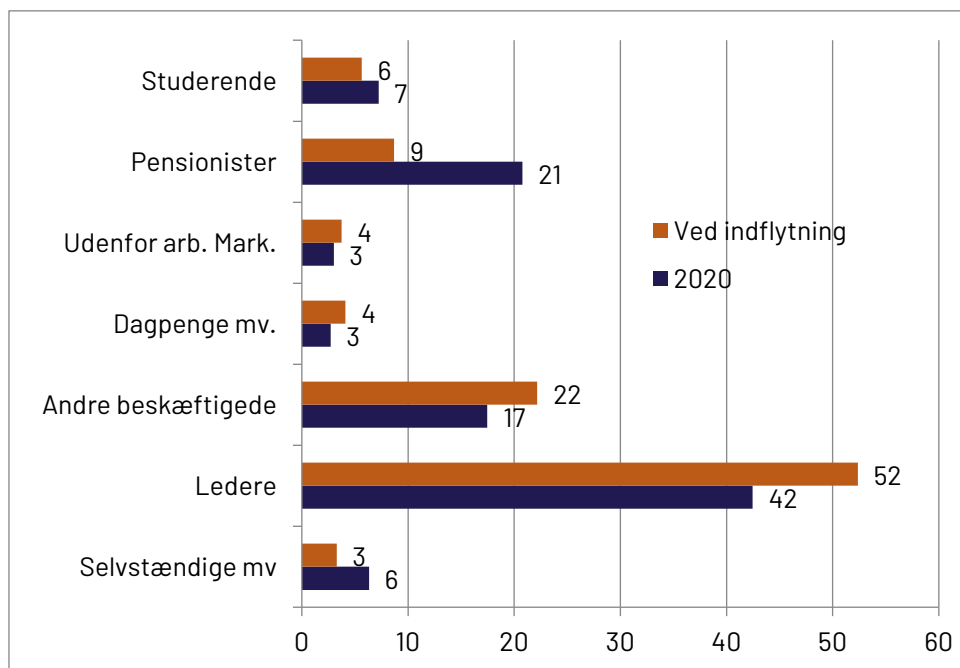
	Fordeling %					
Selvstændige/arbejdsgivere	3	3	2	2	4	3
Ledere	31	20	13	15	21	21
Andre beskæftigede	12	11	9	5	13	11
Dagpenge mv.	3	1	1	1	2	2
Udenfor arb. Markedet	5	5	3	4	3	4
Pensionister	21	44	60	54	41	42
Studerende	25	15	12	19	16	18
I alt	100	100	100	100	100	100

Figur B25. Udvikling i beboernes beskæftigelse over tid (antal beboere over 17 år i aldersblandede bofællesskaber).

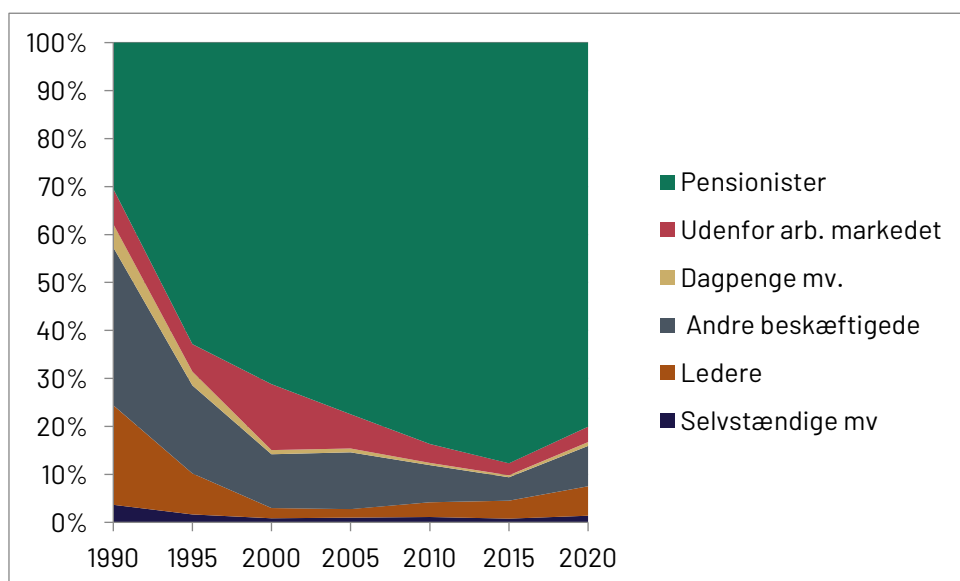
Figur B26. Udvikling i beboernes beskæftigelse over tid (andel beboere i aldersblandede bofællesskaber). Figuren er baseret på beboere over 17 år.

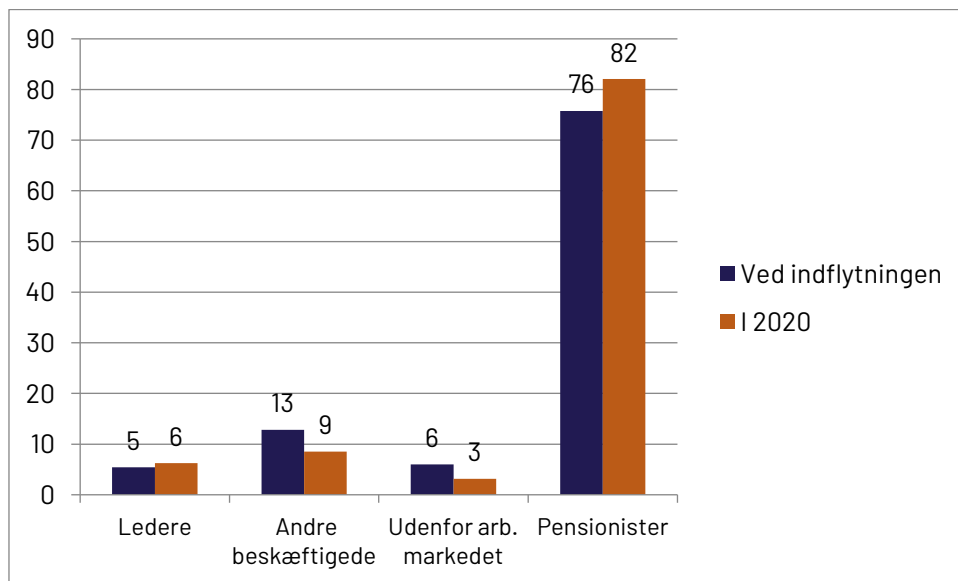

Figur B27. Udvikling i beskæftigelse blandt beboere over 17 år i aldersblandede bofællesskaber, fra indflytning til 2020.

Tabel B39. Udvikling i beskæftigelse blandt beboere over 17 år i aldersblandede bofællesskaber, fra indflytning til 2020

Opførelsesår	før 1990	1990-95	1995-2000	2000-05	2005-10	2010-15	2015-20
Ved indflytningen							
Selvstændige mv	3	2		2	5	4	6
Ledere	59	53	10	20	61	37	42
Andre beskæftigede	22	27	43	20	21	10	17
Dagpenge mv.	5	5	2	3	4		3
Udenfor arb. markedet	3	3	13	9	4	3	3
Pensionister	2	7	30	45	3	40	21
Studerende	7	3	2	2	3	6	7
I alt	100	100	100	100	100	100	100
I 2020							
Selvstændige/arbejdsgivere	4	5	3	4	4	3	6
Ledere	40	46	24	30	51	37	42
Andre beskæftigede	14	16	22	15	13	6	17
Dagpenge mv.	4	2		0	2	2	3
Udenfor arb. markedet	6	4	2	4	3	4	3
Pensionister	22	18	38	38	2	39	21
Studerende	11	10	11	9	24	10	7
I alt	100	100	100	100	100	100	100
Difference							
Selvstændige/arbejdsgivere	1	2	3	2	-1	-2	
Ledere	-18	-7	15	10	-10	0	
Andre beskæftigede	-9	-11	-21	-5	-7	-4	
Dagpenge mv.	-1	-3	-2	-3	-2	2	
Udenfor arb. markedet	3	1	-11	-5	-1	1	
Pensionister	20	12	8	-7	-0	-1	
Studerende	4	7	9	7	21	4	

Figur B28. Udviklingen i beskæftigelse blandt beboere (andel) i seniorbofællesskaber

Figur B29. Beboernes beskæftigelse (andele) ved indflytning i seniorbofællesskab til 2020.

Tabel B40. Beboernes beskæftigelse (andele) ved indflytning i seniorbofællesskab til 2020.

Opførelsesår	før 1990	1990-95	1995-2000	2000-05	2005-10	2010-15	2015-20
Ved indflytningen							
Ledere	31	8	2	2	7	3	13
Andre beskæftigede	19	17	9	14	9	6	15
Udenfor arb. markedet	12	7	12	7	3	7	3
Pensionister	38	68	77	77	80	85	68
I alt	100	100	100	100	100	100	100
I 2020							
Ledere	3	14	5	4	6	1	13
Andre beskæftigede	9	9	6	7	7	6	15
Udenfor arb. markedet	5	6	4	3	2	6	3
Pensionister	84	70	85	86	85	88	68
I alt	100	100	100	100	100	100	100
Difference							
Ledere	-28	6	3	2	-1	-1	
Andre beskæftigede	-10	-8	-3	-7	-3	-0	
Udenfor arb. markedet	-7	-1	-8	-4	-1	-1	
Pensionister	45	2	8	9	5	1	

Indkomst**Tabel B41. Beboerens indkomstfordeling på forskellige typer bofællesskaber.**

Indkomstkvartil	Aldersblandet bofællesskab	Seniorbofællesskab	Økosamfund	Kollektiv	I alt	Hele landet
1	651	1.120	179	38	1.988	
2	902	2.331	205	44	3.482	
3	1.174	1.164	253	19	2.610	
4	1.677	474	203	17	2.371	
I alt	4.404	5.089	840	118	10.451	
Fordeling %						
1	15	22	21	32	19	25
2	20	46	24	37	33	25
3	27	23	30	16	25	25
4	38	9	24	14	23	25
I alt	100	100	100	100	100	100
Relativ afvigelse fra hele landet						
1	-40	-11	-14	30	-23	
2	-18	83	-3	49	33	
3	6	-9	20	-36	-1	
4	52	-63	-4	-43	-10	

Tabel B42. Beboerens indkomstfordeling på forskellige årgange af bofællesskaber.

Indkomstkvartil	1970-1989	1990-1999	2000-2009	2010-2014	2015-	I alt
1	463	249	911	78	270	1.971
2	742	506	1.607	185	421	3.461
3	878	363	905	66	374	2.586
4	1.041	239	613	74	384	2.351
I alt	3.124	1.357	4.036	403	1.449	10.369
Fordeling %						
1	15	18	23	19	19	19
2	24	37	40	46	29	33
3	28	27	22	16	26	25
4	33	18	15	18	27	23
I alt	100	100	100	100	100	100

Uddannelse, beskæftigelse og indkomst i forhold til boligejerformer**Tabel B43. Beboerens højst gennemførte uddannelse i aldersblandede bofællesskaber, opdelt på boligejerformer**

	Ejerbolig	Andelsbolig	Privat udlejning	Almene	I alt
Grundskole mv.	24%	21%	30%	34%	25%
Erhvervsuddannelse mv.	8%	12%	32%	27%	15%
Proff. Bachelor	25%	39%	25%	29%	31%
Videregående udd.	43%	29%	13%	10%	29%
	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel B44. Beboernes beskæftigelse i aldersblandede bofællesskaber, opdelt på boligejerformer

	Ejerbolig	Andelsbolig	Privat udlejning	Almene	I alt
Selvstændige/arbejdsgivere	4%	3%	2%	2%	3%
Ledere	38%	37%	22%	19%	33%
Andre beskæftigede	9%	11%	14%	16%	11%
Dagpenge mv.	1%	3%	3%	5%	3%
Udenfor arb. markedet	2%	4%	3%	8%	4%
Pensionister	10%	16%	36%	28%	17%
Studerende	36%	26%	20%	22%	29%
	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel B45. Beboernes indkomstkvartil (1 lavest, 4 højst) i aldersblandede bofællesskaber, opdelt på boligejerformer

Indkomstkvartil	Ejerbolig	Andelsbolig	Privat udlejning	Almene	I alt
1(lavest)	13%	15%	18%	16%	15%
2	8%	21%	36%	39%	21%
3	18%	32%	28%	32%	27%
4 (højst)	61%	32%	17%	13%	38%
	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel B46. Udvalgte parametre ved beboersammensætning i aldersblandede bofællesskaber under forskellige ejerformer.

	Ejerbolig	Andelsbolig	Privat udlejning	Almene	Befolkning på landsplan
% videregående uddannelse	43%	29%	13%	10%	18%
% ledere	38%	37%	22%	19%	19%
% 4. indkomstkvartil	61%	32%	17%	13%	25%

Tabel B47. Beboerens højst gennemførte uddannelse i seniorbofællesskaber, opdelt på boligejerformer

Højst gennemførte uddannelse	Ejerbolig	Andelsbolig	Privat udlejning	Almene	I alt
Grundskole mv.	18%	27%	38%	37%	34%
Erhvervsuddannelse mv.	35%	46%	38%	46%	44%
Proff. bachelor	28%	20%	20%	15%	17%
Videregående udd.	19%	6%	4%	2%	4%
	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel B48. Beboernes beskæftigelse i seniorbofællesskaber, opdelt på boligejerformer

Beskæftigelse	Ejerbolig	Andelsbolig	Privat udlejning	Almene	I alt
Selvstændige/arbejdsgivere	1%	2%	1%	1%	1%
Ledere	14%	6%	7%	4%	5%
Andre beskæftigede	9%	7%	8%	7%	7%
Dagpenge mv.	1%	0%	1%	1%	1%
Udenfor arb. markedet	2%	1%	3%	4%	3%
Pensionister	73%	83%	77%	83%	82%
Studerende	0%	0%	3%	1%	1%
I alt	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel B49. Beboernes indkomstkvartil (1 lavest, 4 højst) i seniorbofællesskaber, opdelt på boligejerformer

Indkomstkvartil	Ejerbolig	Andelsbolig	Privat udlejning	Almene	I alt
1	9%	29%	22%	21%	23%
2	22%	36%	47%	53%	47%
3	31%	25%	22%	21%	22%
4	37%	10%	9%	5%	8%
I alt	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel B50. Karakteristika ved beboersammensætning i seniorbofællesskaber under forskellige ejerformer.

	Ejerbolig	Andelsbolig	Privat udlejning	Almene	Befolkning på landsplan
% videregående uddannelse	19%	6%	4%	2%	18%
% ledere	14%	6%	7%	4%	19%
% 4. indkomstkvartil	37%	10%	9%	5%	25%

Bilag 2. Kommunetyper

Der er anvendt følgende opdeling i kommunetyper, der afspejler forskellige grader af urbanisering:

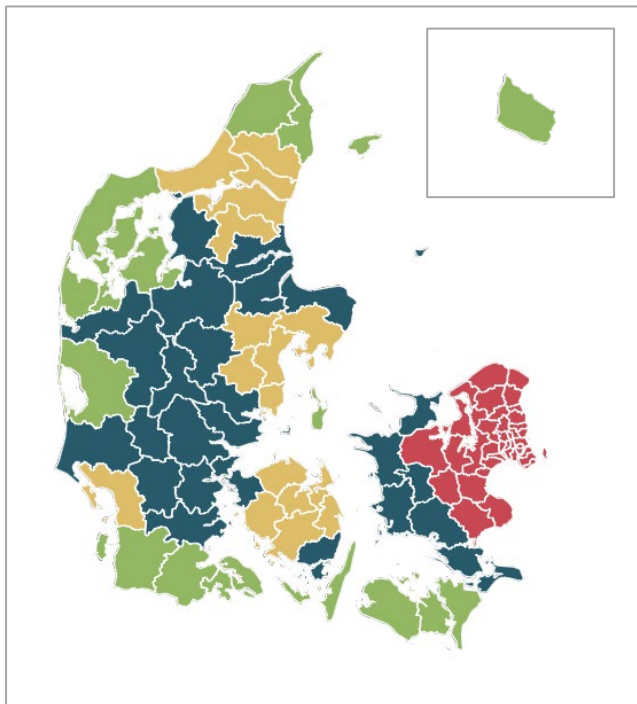
1. Hovedstadsområdets pendlingszone + Faxe, Holbæk og Ringsted (kommunenr 101-270, 316, 320, 329, 336, 350)

2. Pendlingszoner omkring de 4 store provinsbyer

- Odense (Odense, Kerteminde og Nordfyn kommuner (kommune nr. 461, 440, 480), og Nyborg, Fåborg og Assens (kommune nr. 450, 430, 420)
- Aarhus (Aarhus, Odder, Skanderborg, Syddjurs og Favrskov (kommune nr. 706, 710, 727, 746, 751)
- Aalborg (Aalborg kommune og Brønderslev, Jammerbugt, og Rebild)(kommune nr. 851, 810, 840, 849)
- Esbjerg (Esbjerg og Fanø kommuner (kommune nr. 561 og 563)

3. Mellemområder (restgruppe)

4. Yderområder (Lolland, Guldborgsund, Tønder, Sønderborg, Aabenraa, Ringkøbing, Lemvig, Mors, Thisted, Skive, Struer, Frederikshavn, Hjørring, Bornholm, Samsø, Læsø, Ærø, Langeland (kommune nr. 360, 376, 550, 540, 580, 760, 665, 773, 787, 779, 671, 813, 860, 400, 741, 825, 492, 482). Opdelingen fremgår af kortet herunder.

Figur B30. Opdeling på kommunetyper: 1. Hovedstadsområdets pendlingszoner (37 kommuner, rød farve), 2. Pendlingszoner omkring de 4 store provinsbyer (17 kommuner, gul farve), 3. Restgruppe (27 kommuner, blå farve), 4. Yderkommuner (18 kommuner, grøn farve).

Bilag 3. Statistisk analyse af hvordan beboere i bofællesskaberne afviger fra beboere i lignende boliger og beliggenhed

I de foregående afsnit er vist nogle tabeller, der sammenligner den gennemsnitlige beboersammensætning i bofællesskaber med hele landets beboere. Dette siger imidlertid ikke så meget om, hvad der karakteriserer beboere i bofællesskaber, fordi boligsammensætningen er anderledes, og forskellige boligtyper indeholder generelt forskellige beboere. I det følgende foretages en statistisk analyse, hvor vi korrigerer for, at boligerne er anderledes i bofællesskaber. Vi anvender en metode, der hedder logistisk regression, hvor man kan undersøge forskellen mellem boliger og beboere i bofællesskaber i sammenligning med alle boliger og hele befolkningen.

Der er foretaget fire analyser for hhv. alle de registrerede fællesskaber, og for hhv. blandede bofællesskaber, seniorfællesskaber og økosamfund. For kollektiver er antallet for små til at gennemføre en analyse.

De egenskaber ved beboerne, som undersøges er:

- **Køn:** kvinde eller **mand**
- **Alder:** **18-25 år**, 26-50 år, 51-67 år, 68- år
- **Familietype:** enlig uden børn, enlig med børn, Par uden børn, Par med børn, **Blandede familier**
- **Arbejdsstilling:** Selvstændige/arbejdsgivere, Ledere, **Andre beskæftigede**, Dagpenge mv., Udenfor arb. Markedet, Pensionister, Studerende
- **Indkomstkvartil** 1,2,3,4
- **Botid i boligen:** **Mindre end 1 år**, 1-5 år, 6-9 år, 10-14 år, 15-24 år, 25 – år
- **Uddannelse:** **Grundskole mv.**, Erhvervsuddannelse mv., Proff. Bachelor, Videregående udd.

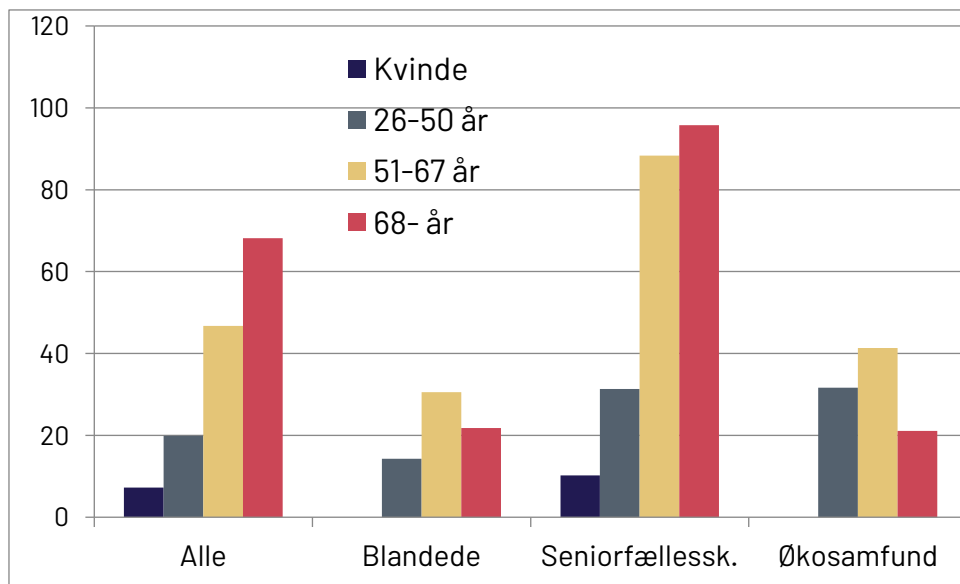
Analysens resultater viser, i hvor høj grad en bestemt gruppe optræder oftere end en referencegruppe, som er angivet med rødt. For eksempel i hvor høj grad der er flere eller færre i alderen 26-50 år sammenlignet med aldersgruppen 18-25 år.

I analysen korrigeres for en række variable for boliger:

- **Ejerform i boligen:** Privat udlejning, Ejerbolig, Andelsbolig, Almene
- **Hustype:** Enfamiliehuse, Rækkehuse. Etageboliger
- **Boligstørrelse:** -79 m², 80-99 m², 100-119 m², 120- m²
- **Opførelsesår:** -1969, 1970-1989, 1990-1999, 2000-2009, 2010-2014, 2015-
- **Kommunegruppe:** Hovedstadsområdet, Store byers omegn, Mellekommuner, Yderkommuner
- **Urbaniseringsgrad:** Byer >50.000, Byer 10-50.000, Byer 2-10.000, Land og små byer

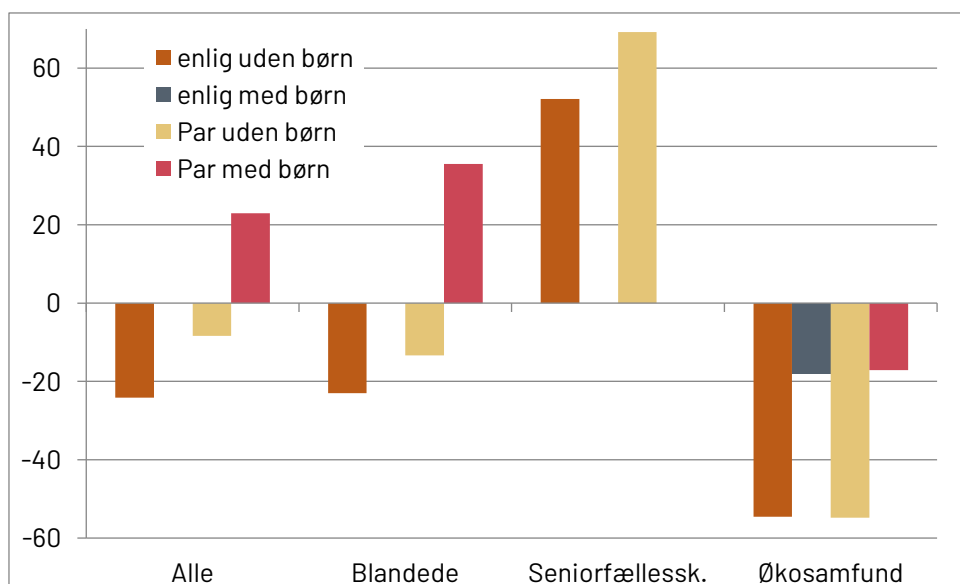
I det følgende viser vi nogle figurer med beregnede statistiske sandsynligheder for at beboerne i bofællesskaber er anderledes. I figur B.3.1 vises to ting: I hvor høj grad kvinder er

overrepræsenterede i forhold til mænd, og aldersgruppernes overrepræsentation i forhold til de 18-25 årige.

Figur B31. Øget sandsynlighed (%) for at voksne beboere i bofællesskaber er hhv. kvinder og i aldersgrupper over 25 år.

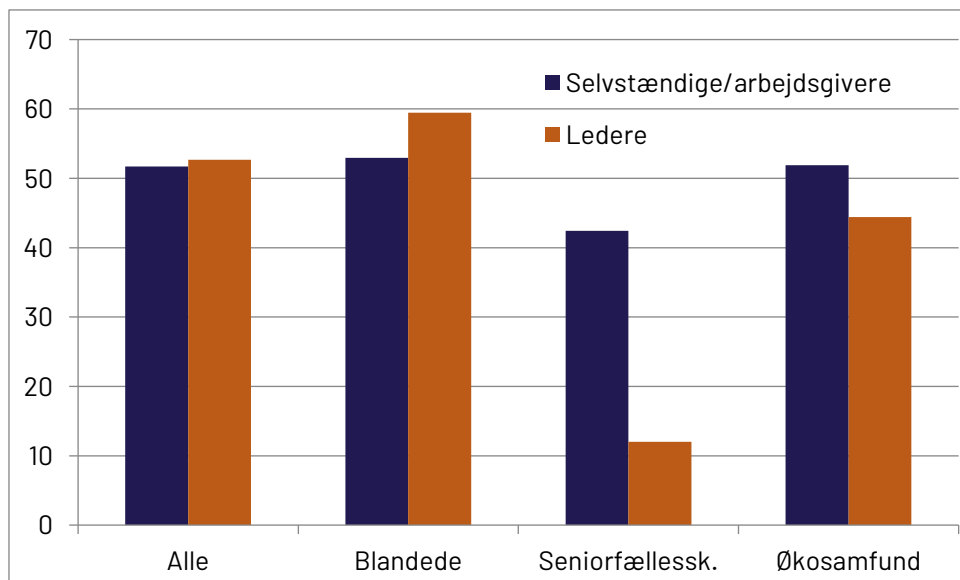
Kvinder er overrepræsenterede i seniorfællesskaber, men ikke i aldersblandede bofællesskaber og økosamfund. Generelt er der færre unge i bofællesskaber end i andre boliger. Som ventet er de ældre aldersgrupper stærkt overrepræsenterede i seniorfællesskaber, men 51-67 årige er også de relativt mest overrepræsenterede i aldersblandede bofællesskaber og økosamfund. I figur B.3.2 vises i hvor høj grad forskellige familietyper optræder oftere end blandede husstande, hvor flere familier bor på samme adresse. I nogle tilfælde kan der være tale om voksne børn over 18 år.

Figur B32. Øget sandsynlighed (%) for at voksne beboere i bofællesskaber bor i forskellige familietyper sammenlignet med blandede familier.

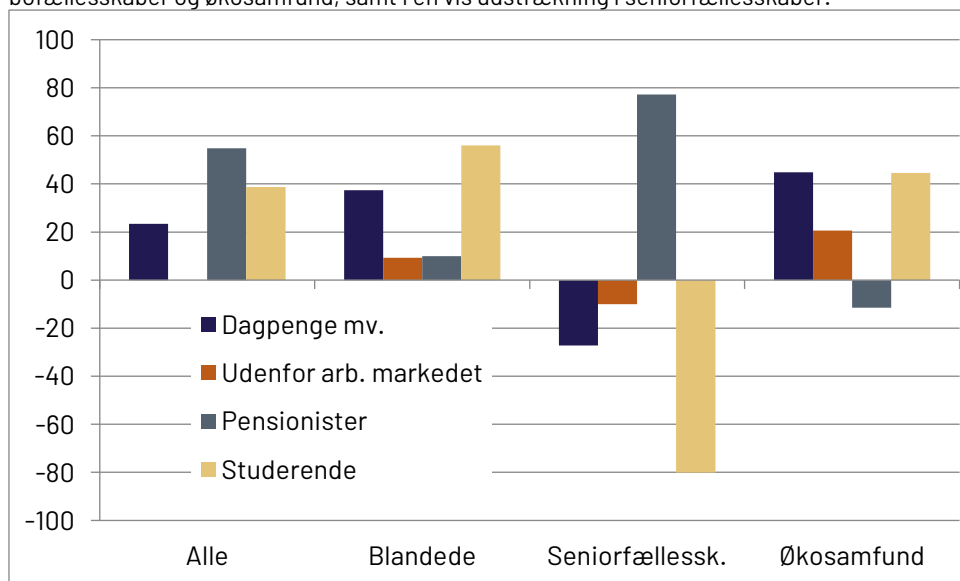
Enlige og par uden børn bor, sammenlignet med blandede familier, relativt sjældnere i bofællesskaber, men oftere i seniorfællesskaber. I aldersblandede bofællesskaber bor mange

børnefamilier. I økosamfund bor mange blandede familier, hvorfor alle de andre familietyper er underrepræsenteret – især familier uden børn.

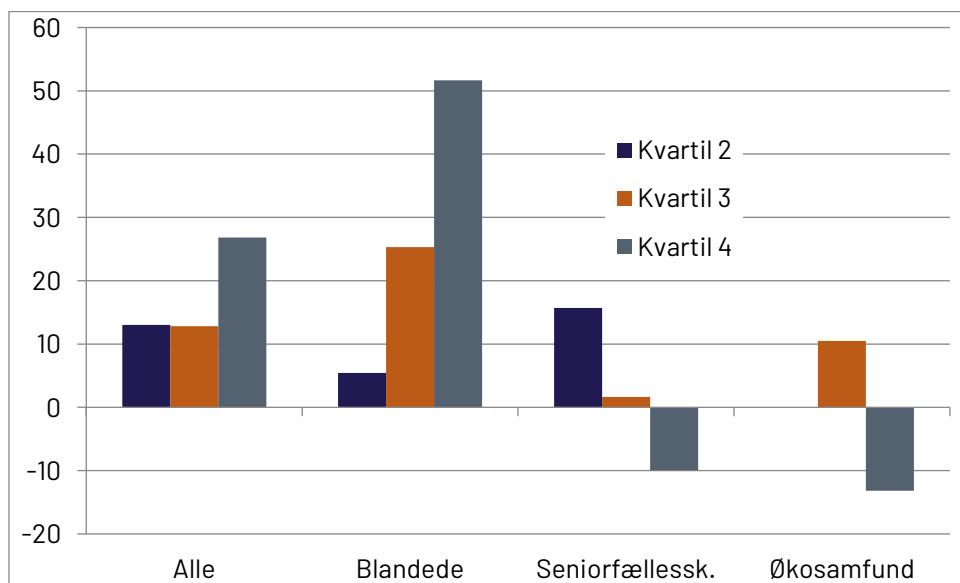
Figur B33. Øget sandsynlighed (%) for at voksne beboere i bofællesskaber har ledende stillinger sammenlignet med almindelige beskæftigede.

Personer med ledende stillinger findes oftere end almindeligt beskæftigede i aldersblandede bofællesskaber og økosamfund, samt i en vis udstrækning i seniorfællesskaber.

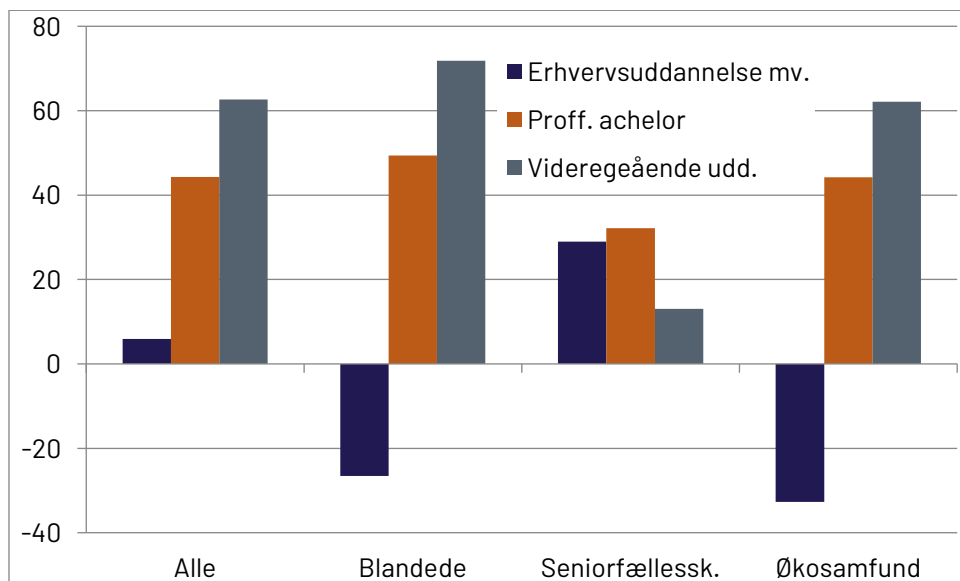
Figur B34. Øget sandsynlighed (%) for at voksne beboere i bofællesskaber ikke er i arbejde sammenlignet med almindelige beskæftigede

Men personer uden arbejde findes også relativt oftere end almindelige beskæftigede. I aldersblandede bofællesskaber og økosamfund er det dagpengemodtagere og studerende mest overrepræsenterede, men der er også personer helt udenfor arbejdsmarkedet. I seniorfællesskaber er det, som ventet, især pensionister.

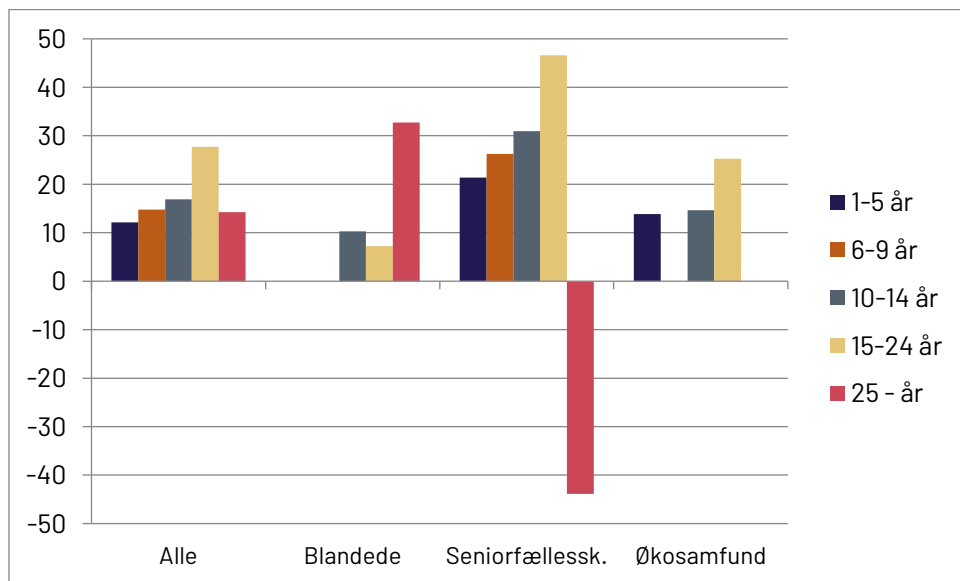
Figur B35. Øget sandsynlighed (%) for at voksne beboere i bofællesskaber har en højere indkomst end indkomstkvartil 1.

I aldersblandede bofællesskaber er der relativt mange med høj indkomst. Det er der ikke i seniorfællesskaber, men også her er der få med lav indkomst. I økosamfund er det indkomster i kvartil 3, der er relativt flest af.

Figur B36. Øget sandsynlighed (%) for at voksne beboere i bofællesskaber har en kompetencegivende uddannelse.

Generelt har beboerne i alle bofællesskaber oftere uddannelse, og i de blandede og økosamfund især højere uddannelser, men sjældnere erhvervsuddannelser. I denne analyse af botid i bofællesskaber er der, ud over boligvariable, også korrigeret for beboernes køn, alder og familietype. Dette er gjort fordi mobilitet afhænger meget af disse variable.

Figur B37. Øget sandsynlighed (%) for at voksne beboere i bofællesskaber har boet mere end 1 år i deres bolig.

Den statistiske analyse viser, at beboerne i aldersblandede bofællesskaber generelt bor længere tid i deres bolig end beboere i andre lignende boliger. Det gælder især i seniorbofællesskaber. I aldersblandede bofællesskaber er der især relativt mange som har boet der i mere end 25 år.

Bilag 4. Flergenerationsfamilier og familie-kollektiver

Resume

I dette notat gøres et forsøg på at opgøre hvor mange husstande, der indeholder flere generationer end de, der findes i normale kernefamilier. Det er husstande enten med tre generationer, bedsteforældre, forældre og børn, eller med to generationer, ældre og deres voksne børn. Desuden undersøges, hvem der bor i dem og hvilke boliger de bor i. Det er først og fremmest husstande med to generationer, som er svære at afgrænse. Dette skyldes at man ikke kan frasortere husstande med voksne børn over 25 år, som blot ikke er flyttet hjemmefra endnu. Husstande med tre generationer, bedsteforældre, deres børn og børnebørn under 25 år, er mere entydige. Der er i alt 61.000 husstande med 190.000 personer hvor der bor flere familier, som er indbyrdes i familie. En stor del af dem er dog husstande med hjemmeboende børn over 25 år. Analysen viser, at der er mindst 14.000 husstande med 47.000 personer, som entydigt kan klassificeres som tregenerationshusstande, fordi der er børn under 25 år i husstanden, som bor sammen med forældre og bedsteforældre. Der kan også være tregenerationshusstande, hvor der ikke er børn under 25 år, dvs. hvor tredje generation er ældre hjemmeboende børn, men de kan ikke entydigt identificeres. Vi ved kun at 5.600 voksne børn er tredje generation i den husstand de bor i. Dertil kommer et antal som bor i husstande med andre familier. I disse husstande bor der 6.500 børn under 25 år, som er tredje generation. Det kan skønnes at ca. 8.000 personer bor sammen med to andre generationer i husstande med 3-4 familier. Det vil sige at de bor sammen med andre, som de ikke er i familie med. Første generation er fortrinsvis i alderen 51-67 år, og 31 % over 67 år. Det er, som forventeligt, oftest par og enlige uden børn i familien. Næsten 90 pct. i anden generation er 26-50 år. En stor del af anden generation er enlige uden børn, hvoraf mange må være hjemmeboende børn 25+ år. I tredje generation er ca. 70 pct. under 26 år. De er oftest en del af børnefamilier. Kun 65 % af tredje generation er af Danmarks Statistik registreret som hjemmeboende. Resten er så hjemmeboende over 25 år i samme husstand som forældrene. Indvandrere og efterkommere er meget overrepræsenterede i generationsfamilierne. 23 % af alle personer er således indvandrere og efterkommere. Det er nogenlunde den samme andel blandt alle tre generationer. 2/3 af personerne i generationshusstande bor i ejerbolig, 19 % i almene boliger, 4 % i andelsboliger og 9 % i private udlejningsboliger. 64 % bor i enfamiliehuse, 11 % i rækkehuse og 25 % i etageboliger. 60 % bor i boliger større end 120 m². Men der er også en del, der bor i mindre boliger.

Identifikation af flergenerationshusstande

Undersøgelsen tager udgangspunkt i Danmarks Statistiks registrering af, og opdeling i, familietyper. Danmarks Statistik definerer en familie (såkaldt E-familie) ved en enlig eller et

par med eller uden børn, af samme familie, som bor på samme adresse. Kun børn under 25 år medregnes. Er de 25 eller ældre regnes de som selvstændige familier. Alle personer, som bor på samme adresse regnes for en husstand. Denne kan så bestå af flere familier. En husstand med flere generationer regnes således som bestående af flere familier.

Som udgangspunkt er udtaget alle husstande, der består af flere familier. Ikke alle disse indeholder flere generationer. Flergenerationshusstandene identificeres ved at udvælge alle ikke-hjemmeboende personer (inkl. hjemmeboende børn over 25 år), og undersøge om deres forældre bor på samme adresse, men i en anden 'familie' på adressen. Husstande på adresser, som ikke er boliger, og husstande med mere end fire familier, frasorteres. I Tabel B59. vises en oversigt over materialet.

Tabel B59. Oversigt over husstande med flere familier ifølge Danmarks Statistiks kriterier

	Personer	Familier	Husstande
Samlet antal husstande med flere familier	774.923	567.046	228.028
Antal i husstande med flere generationer	206.209		
Antal i familier som bor i husstande med forrige/næste generation	191.808	123.210	61.398
- heraf i førstegenerationsfamilie	101.542	61.719	
- heraf i andengenerationsfamilie	90.747	61.747	
- i familier med både første og anden generation	481	256	
Husstande med flere generationer i to familier, anden generation er:	159.178		50.519
- Par med børn	37.400		10.008
- Enlig med børn	9.994		3.997
- Par uden børn	50.324		19.836
- Enlig uden børn	61.460		16.678
Husstande med 3-4 familier	32.608		10.873

Det samlede antal husstande med flere end en familie er 228.000 med ca. 774.000 personer. Heraf er der 206.000 personer, som bor på en adresse med flere generationer, heriblandt nogle med hjemmeboende børn over 25 år. Når man frasorterer familier i disse husstande, som ikke er i familie med de øvrige, så er der 61.000 husstande tilbage med 191.000 personer. Af disse er 61.000 familier med 101.000 personer 'førstegenerationsfamilier', dvs. familier, som indeholder den ældste generation. Det samme antal familier, men med 91.000 personer, er 'andengenerationsfamilier'. Førstegenerationsfamilierne er således i gennemsnit større end anden generation. Man skulle forvente det modsatte. Årsagen er formentlig, at mange af husstandene i virkeligheden er familier, hvor anden generation er hjemmeboende børn over 25 år. Det ses således nederst i tabellen, at i langt den største del af husstande og personer er anden generation par eller enlige uden børn. Især de enlige er formentligt hjemmeboende ældre børn. Ser man på husstande med børn, så er der kun ca. 14.000 husstande med i alt 47.000 personer, som kan formodes at være rigtige tre-generationsfællesskaber. Der kan imidlertid også være nogle generationsfællesskaber i den nederste gruppe på 10.000 husstande, hvor de så bor sammen med andre familier.

Generationernes personsammensætning

Personerne i de 61.000 husstande med flergenerationsfamilier er i Tabel B60. opdelt i om de tilhører første anden eller tredje generation. I alt 88.000 tilhører første generation, 62.000 anden generation og 42.000 tredje. For alle generationerne er det nogenlunde den samme andel (ca. 83 %) der bor i en husstand med kun to familier.

Table B60. Personer opdelt på generation og fordelt på antal familier på bopælen

Antal familier i husstanden	Første generation	Anden generation	Tredje generation	I alt
2	72.876	50.527	35.775	159.178
3	12.504	9.471	5.399	27.374
4	2.385	1.773	1.076	5.234
I alt	87.765	61.771	42.250	191.786
2	83	82	85	83
3	14	15	13	14
4	3	3	3	3
I alt	100	100	100	100

Kun 65 % af generation 3 er af Danmarks Statistik registreret som hjemmeboende, dvs. tilhørende samme familie. Resten er så hjemmeboende over 25 år i egen familie. Dette har en sammenhæng med at ca. 1/3 af generation 3 er ældre end 25 år, som det fremgår af Tabel B.61.

Table B61. Personer opdelt på generation og fordelt på alder

Alder	Første generation	Anden generation	Tredje generation	I alt
0-6 år	0	0	8.697	8.697
7-17 år	0	0	11.203	11.203
18-25 år	0	0	8.180	8.180
26-50 år	3.962	55.179	8.739	67.880
51-67 år	56.730	6.512	4.466	67.708
68- år	27.073	80	965	28.118
I alt	87.765	61.771	42.250	191.786
0-6 år	0	0	21	5
7-17 år	0	0	27	6
18-25 år	0	0	19	4
26-50 år	5	89	21	35
51-67 år	65	11	11	35
68- år	31	0	2	15
I alt	100	100	100	100

Det ses også at første generation fortrinsvis er i alderen 51-67 år, og 31 % over 67 år. Næsten 90 pct. i anden generation er 26-50 år. I tredje generation er ca. 70 pct. under 26 år. Der er ikke nogen logisk forklaring på hvorfor nogle er over 50 år.

Table B62. Personer opdelt på generation og fordelt på køn

	Første generation	Anden generation	Tredje generation	I alt
Mand	35.653	41.001	22.863	99.517
Kvinde	52.112	20.770	19.387	92.269
I alt	87.765	61.771	42.250	191.786
Mand	41	66	54	52
Kvinde	59	34	46	48
I alt	100	100	100	100

Det er ikke uventet, at første generation er domineret af kvinder, men ikke helt ventet, at der er mange mænd i anden generation. Hovedårsagen må igen være de mange hjemmeboende børn over 25 år, som åbenbart oftest er mænd. Men der kan måske også være enlige fædre, som bor sammen med forældre.

Tabel B63. Personer opdelt på generation og etnicitet

	Første generation	Anden generation	Tredje generation	I alt
Etnisk dansk	67.058	49.563	31.570	148.191
Indvandrer	20.522	6.193	4.011	30.726
Efterkommer	185	6.015	6.669	12.869
I alt	87.765	61.771	42.250	191.786
Etnisk dansk	76	80	75	77
Indvandrer	23	10	9	16
Efterkommer	0	10	16	7
I alt	100	100	100	100

Indvandrere og efterkommere er meget overrepræsenterede i generationsfamilierne. 23 % af alle personer er således indvandrere og efterkommere. Det er nogenlunde den samme andel blandt alle tre generationer.

Familiesammensætningen

I Tabel B64 vises, hvordan personer i de tre generationer er fordelt på familietyper (E-familie).

Tabel B64. Personer i generationshusstande fordelt på generation og familietype for anden generation

Generation	Par m børn	Enlig m børn	Par u børn	Enlig u børn	3-4 familier	Alle
1	6.691	1.434	42.332	22.419	14.889	87.765
2	6.376	2.817	2.293	39.041	11.244	61.771
3	24.333	5.743	5.699		6.475	42.250
I alt	37.400	9.994	50.324	61.460	32.608	191.786
1	8	2	48	26	17	100
2	10	5	4	63	18	100
3	58	14	13	0	15	100
I alt	20	5	26	32	17	100

Første generation er, som forventeligt, oftest par og enlige uden børn i familien. En stor del af anden generation er enlige uden børn, hvoraf mange må være hjemmeboende børn 25+ år. Tredje generation er oftest en del af børnefamilier, men nogle også i par uden børn. Her kan der være tale om to voksne hjemmeboende børn, der af Danmarks Statistik fejlagtigt er blevet klassificeret som et papirløst par. Ca. 17 pct. af personerne bor i husstande med flere en én familie. Nogle af disse kan være husstande med mere end et voksent barn.

Tabel B65. Personer i generationshusstande fordelt på om de bor sammen med begge bedsteforældre eller kun en af dem i opdelt i familietype for andengenerationsfamilien

Antal Bedsteforældre	Par m børn	Enlig m børn	Par u børn	Enlig u børn	3-4 familier	Alle
1	18.538	7.529	9.040	43.702	17.571	96.380
2	18.862	2.465	41.284	17.758	15.037	95.406
I alt	37.400	9.994	50.324	61.460	32.608	191.786
1	50	75	18	71	54	50
2	50	25	82	29	46	50
I alt	100	100	100	100	100	100

Det fremgår af tabel B66, at ca. halvdelen af personerne bor sammen med begge bedsteforældre. Det samme gælder for personer i par med børn, mens det kun gælder for hver fjerde i enlige med børn. I alt ca. 21.000 i tre-generationshusstande (med børn) bor sammen med begge bedsteforældre.

Tabel B66. Personer i generationshusstande fordelt på etnicitet og familietype for andengenerationsfamilien

Etnicitet	Par m børn	Enlig m børn	Par u børn	Enlig u børn	3-4 familier	Alle
Dansk	26.724	7.788	41.732	51.358	20.589	148.191
Indvandrer	6.216	1.019	8.201	6.828	8.462	30.726
Efterkommer	4.460	1.187	391	3.274	3.557	12.869
I alt	37.400	9.994	50.324	61.460	32.608	191.786
Dansk	71	78	83	84	63	77
Indvandrer	17	10	16	11	26	16
Efterkommer	12	12	1	5	11	7
I alt	100	100	100	100	100	100
Dansk	18	5	28	35	14	100
Indvandrer	20	3	27	22	28	100
Efterkommer	35	9	3	25	28	100
I alt	20	5	26	32	17	100

Indvandrere og efterkommere udgør en større del af de egentlige tre-generationsfamilier, nemlig 29 pct. i familier, hvor anden generation er par med børn, og 22 pct., hvor det er enlige med børn. I husstande med 3-4 familier udgør de 37 pct.

Tabel B67. Personer i generationshusstande fordelt på alder og familietype for andengenerationsfamilien

Alder	Par m børn	Enlig m børn	Par u børn	Enlig u børn	3-4 familier	Alle
0-6 år	5.764	1.645			1.288	8.697
7-17 år	6.988	2.427	6		1.782	11.203
18-25 år	4.479	1.671	352		1.678	8.180
26-50 år	13.322	2.914	4.036	35.183	12.425	67.880
51-67 år	6.710	1.320	31.841	15.947	11.890	67.708
68- år	137	17	14.089	10.330	3.545	28.118
I alt	37.400	9.994	50.324	61.460	32.608	191.786
0-6 år	15	16	0	0	4	5
7-17 år	19	24	0	0	5	6
18-25 år	12	17	1	0	5	4
26-50 år	36	29	8	57	38	35
51-67 år	18	13	63	26	36	35
68- år	0	0	28	17	11	15
I alt	100	100	100	100	100	100

Der er næsten ikke nogen over 67 år, som bor i tregenerationshusstande med børn, men 35.000 i to-generationshusstande. Der er altså en del ældre som bor sammen med deres voksne børn. Den største aldersgruppe i to-generationshusstande er de 51-67-årige (ca. 48.000). Her er der sikkert en del, hvor anden generation er yngre over 25 år, som endnu ikke er flyttet hjemmefra. I tregenerationshusstande (børnefamilier) er de 26-50-årige den dominerede gruppe blandt de voksne. Kun ca. 8.000 er ældre over 50 år.

Boligforhold

2/3 dele af personerne i generationshusstande bor i ejerbolig, 19 % i almene boliger, 4 i andelsboliger og 9 % i private udlejningsboliger. 64 % bor i enfamiliehuse, 11 % i rækkehuse og 25 % i etageboliger.

Tabel B68. Personer i generationshusstande fordelt på ejerform for boligen og familietype for andengenerationsfamilien

	Par m børn	Enlig m børn	Par u børn	Enlig u børn	3-4 familier	Alle
Ejerbolig	27.243	4.909	39.772	36.098	20.417	128.439
Andelsbolig	1.109	472	1.422	3.259	1.227	7.489
Privat udlejning	2.659	1.470	2.932	7.305	3.419	17.785
Almene	6.012	3.029	5.858	14.379	7.337	36.615
I alt	37.023	9.880	49.984	61.041	32.400	190.328
Ejerbolig	74	50	80	59	63	67
Andelsbolig	3	5	3	5	4	4
Privat udlejning	7	15	6	12	11	9
Almene	16	31	12	24	23	19
I alt	100	100	100	100	100	100

Der er en væsentlig forskel mellem husstande, hvor anden generation er par eller enlige. For parhusstande er det op mod 80 pct. som bor i ejerboliger.

Tabel B69. Personer i generationshusstande fordelt på boligstørrelse og familietype for andengenerationsfamilien

	Par m børn	Enlig m børn	Par u børn	Enlig u børn	Flere familier	Alle
-79 m ²	1.282	1.088	2.048	8.959	2.131	15.508
80-99 m ²	4.592	2.218	6.374	13.315	5.460	31.959
100-119 m ²	5.755	1.857	7.864	10.156	5.557	31.189
120- m ²	25.771	4.831	34.038	29.030	19.460	113.130
I alt	37.400	9.994	50.324	61.460	32.608	191.786
-79 m ²	3	11	4	15	7	8
80-99 m ²	12	22	13	22	17	17
100-119 m ²	15	19	16	17	17	16
+120 m ²	69	48	68	47	60	59
I alt	100	100	100	100	100	100

Flergenerationsfamilier er normalt store. 60 % af dem bor da også i boliger større end 120 m². Men der er også en del, der bor i mindre boliger. I husstande med par er der lidt flere i store boliger end i husstande med enlige.

Kortlægning og analyse af bofællesskaber i Danmark

Der er en stigende interesse for bofællesskaber i disse år, både i befolkningen, blandt kommuner, bygherrer, NGO'er og myndigheder. Projektets formål har været at kortlægge omfang og type af bofællesskaber i Danmark, og tilvejebringe mere viden om både boliger og beboere i bofællesskaberne. Undersøgelsen rummer en kortlægning af bofællesskaber i Danmark, opdelt i hhv. aldersblandede bofællesskaber, seniorbofællesskaber, kollektiver og økosamfund. På basis af kortlægningen er der gennemført en registerbaseret undersøgelse af boliger og beboere i bofællesskaberne. På denne baggrund diskuteres forskellige centrale temaer omkring bofællesskaberne, herunder beboersammensætning, lokalisering, ejerformer, typer af bofællesskaber, bæredygtighed, relationer til lokalsamfund m.m.

Herudover indeholder rapporten et også overblik over dansk og international litteratur om bofællesskaber og tilgrænsende boformer, samt en præsentation af otte eksempler på danske bofællesskaber, der repræsenterer den forskellighed, der er indenfor bofællesskaberne.

Rapporten er udarbejdet af BUILD Aalborg Universitet i samarbejde med Bofællesskab.dk og Falkenstjerne Fælles.